MEMET FUAT AYKIRILIKLAR



deneme

MEMET FUAT
AYKIRILIKLAR

ADAM

YİL İKİ BİN

Memet Fuat

•

Aykırılıklar

ADAM YAYINLARI
©
Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

Adam Yayınları'nda Birinci Basım : Şubat 2000

Kapak Tasarımı Erkal Yavi

00.34.Y.0016.755
ISBN 975-418-617-0

Memet Fuat

●

Aykırılıklar

Deneme

ADAM

SUNU

Bu kitapta "Adam Sanat"ta yayımlanan son yazılarımdan "Yaşlı Bir Şaire Mektuplar" biçiminde yazılmamış olanlar yer alıyor. Kırk yılı aşkın bir süredir yazdığım bütün yazılar böylece kitaplaştırılmış oldu.

İkinci bir yoğun bakım sonucu artık deneme yazısı yazmayı düşünmüyorum.

Yazılarımı, konuşmalarımı zaman sıralamasına göre içeren kitaplarımın dökümü şöyle

1. *Unutulmuş Yazılar* (Yapı Kredi); 2. *Düşünceye Saygı* (Yapı Kredi); 3. *Çağını Görebilmek* (Adam); 4. *Eleştiri Sorumluluğu* (Yapı Kredi); 5. *İki Yönlü Yozlaşma* (Yapı Kredi); 6. *Her Yer Tiyatrodur* (Yapı Kredi); 7. *Çağdaşımız Makyavel* (Adam); 8. *Özgünlük Avı* (Yapı Kredi); 9. *Konuşan Toplum* (İyi Şeyler); 10. *Dağlarda Yüreğim* (Adam); 11. *Sömürüsüz Bir Dünya* (Adam); 12. *Çoğunluğun Gücü* (Adam); 13. *Duyumsanmayan Karanlık* (Yapı Kredi); 14. *Biçemden Biçeme* (Yapı Kredi); 15. *Yaşlı Bir Şaire Mektuplar* (Adam); 16. *Aykırılıklar* (Adam).

Bu on altı kitapta eleştirmenliğe başladığımdan bu yana yazdığım bütün deneme, inceleme, düşünce yazılarımı bulabilirsiniz.

"Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler" dizisinden altı kitabım, *Yunus Emre*, *Pir Sultan*, *Haşim*, *Tevfik Fikret*, *Şinasi*, *Karacaoğlan* ise, *Namık Kemal* ile yediye çıktı. Bu dizi en son Yapı Kredi Yayınları'nda yer aldı. Tükenen kitapların yeniden basılmasından pek hoşlanılmıyor. Oysa bu tür kitapların sürekli basılması, hep el altında tutulması gerekli.

Bunlar dışında *Gölgede Kalan Yıllar* adlı anı kitabımla *Bir Ayrılışın Öyküsü* adlı öykü kitabım, *Yaşadığımız* adlı romanım var.

Bundan böyle çalışabildiğim kadar, yazılarımdan seçmeler yaparak belli konular üzerinde odaklanan kitaplar derlemek istiyorum. Belli bir konuda çeşitli tarihlerde yazdıklarımı bir araya getireceğim. İlginç kitaplar ortaya çıkacağı kanısındayım.

Ayrıca 3 Haziranda yoğun bakımdan çıkıp eve geldiğimden beri bir deftere kurşunkalemle kucağımda yazdığım "Günce" ise belki ölümümden sonra yayımlanır.

9 Haziran 1999, Çamlıca
Memet Fuat

AYKIRILIKLAR

Çamaşırcının kızı okumak için kitap isteyince, hoşuna gider diye düşünerek, eline Orhan Kemal'in *Çamaşırcının Kızı* adlı öykü kitabını vermişler. Ertesi sabah kız kitabı geri getirdiğinde beğenmediği yüzünden belliymiş.

"Ne o? Hemen geri getirdin. Beğenmedin mi yoksa?"

Kız gözlerini önüne eğip,

"Ben bunları biliyorum," demiş...

Yazmanın olduğu gibi, okumanın da amacı var...

Demek ki çamaşırcının kızı merak ettiği başka yaşam biçimlerini öğrenmek için okuyordu. Kitaplarla çevresini kırmak, dünyaya açılmak istiyordu. Bir şeyleri merak ediyordu.

Bu onun okumaktan hiç sanatsal tat almadığını göstermez, ama anlaşılan, okumasının öncelikli amacı merak ettiği konularda bilgilenmekti.

Zamanla değişebilir.

Bakarsınız, okumaktan daha bilinçli olarak sanatsal tat almaya başlar...

Kimi aydın insanlar, çocuklarını okumaya alıştırmak için, onlara önce merakla okunan serüven öyküleri, serüven romanları verirler.

Ya da çocuklar kendileri bulurlar bu tür kitapları.

Ben büyük bir heyecanla okuduğum *Mişel Strogof*'un Ferid Namık Hansoy çevirisini hâlâ saklarım. İnkılâp Kitabevi, 1942. İki cilt. Her cildinin fiyatı 50 kuruş. Haydarpaşa Garı'ndaki arabalı kitapçıdan 100 kuruşa kıyıp kendim almıştım.

Sonraki kuşaklar Aziz Nesin'in kitaplarını da kullandılar aynı amaçla. Her yaştan insanın büyük tat alarak okuduğu bu gırgır öyküler, okuma alışkanlığı vermenin ötesinde, toplumsal ilişkilerin

gülünç yanlarını sergiliyor, çocukları gerçekleri görmeye, düşünmeye yönlendiriyordu.

Okumanın amacı ne olursa olsun, işin içinde az ya da çok "merak" öğesi yer alıyor. Birçok şeyi sonu ne olacak diye okuyoruz.

Öbür anlatı sanatları da böyle Reklam olsun diye filmleri bir yerine kadar anlatıp, "Sonu perdede..." derler... Sonunu merak edip görmeye gideceksiniz...

Nâzım Hikmet'in romanları önce baştan, ortadan, sondan iyice bir gözden geçirdiğini, beğenirse baştan sona okuduğunu söylememe şaşanlar olmuştu. Demek ki ona kitapları okutan "merak" öğesi değildi. Başka şeyler arıyordu.

Kanımca bu daha yetkin bir okuma anlayışı...

Oyun yazarlarına da olayların, kişilerin sergilenişi, sorunların ortaya atılıp karmaşıklaştırılışı, neyin, nerede, nasıl çözümlenmesi gerektiği üzerine dersler verilir. Önce düğümleyecek, merak öğesini en üst düzeye çıkaracak, sonra çözeceksiniz. Böyle bir şeyler...

Oysa tiyatroda, daha yetkin izleyicilere, bambaşka tatlar da var...

Neyse, kimi sanatçılar merak kumkuması insanoğlunun kendileriyle ilgilenmesi için yüzyıllardır çırpınıp dururlar...

"Kimi" diyorum, "hepsi" değil...

Belki hepsi ister ilgi görmeyi, ilgi görmekten hepsi hoşlanır... Ama ortaya vurmazlar bunu... Ayrıca, yönlerini çizerken, "Ne yaparsam ilgi çekerim?" diye düşünmezler. Kaygıları doğrudan sanatlarına yöneliktir. Uyaracak olsanız, "İsteyen ilgilensin, isteyen ilgilenmesin! Ben böyle çalışıyorum!" diyerek kapatırlar konuyu...

Ama kimi... Evet, kimi sanatçılar çırpınıp dururlar...

Bir yerlerde bir ilgi kıpırdanışı görmesinler, haydi hepsi oraya...

Sizce, nasıl sanatçılardır bunlar?

Bence, pek yetenekli olmayan, sanatçılıklarıyla ilgi çekemeyeceklerini sezen, kolaya kaçan sanatçılar...

Yazarlığa ilk adım attığım günlerden unutamadığım bir alıştırma önerisi

"Kimsenin ilgisini çekmeyen, sıradan bir olayı ya da durumu anlatıp okunabilir kılmaya çalış..."

Şöyle bir öykü yazdığımı anımsıyorum

Elektrikçiler bir kamyonetle gelip elektrik direğinin altında duruyor, direğe merdiven dayayarak sokak lambasının ampulünü değiştiriyor, sonra da gidiyorlar.

Bunu anlatacak, tatlı tatlı okutacaksın...

Yazarlık çalışması...

İçinde hiçbir aykırılık yok... İlginç bir yön de yok...

Ferit Edgü'nün *Yazmak Eylemi* adlı kitabı geliyor aklıma

Böyle sıradan bir olayı bile isterse bin bir türlü yazabilir insan...

O kitabının önsözünde şöyle diyor Ferit Edgü

"Birkaç yıl önce, Raymond Queneau'nun *Exercises de Style* (Üslup Alıştırmaları) adlı kitabını çevirmeye çalışıyordum. Amacım kendi dilimde, üslup temrinleri yapmaktı.

"Çeviri ilerledikçe, bu çabamın başarısız kalacağını gördüm.

"Queneau, Paris'te bir otobüste geçen, düşsel, yalın bir olayı anlatıyordu, yüz değişik üslupta.

"Fransız dilinin olanak ve yetenekleri içinde düşünülmüş bu metinlerden birçoğunu Türkçeye çevirmenin olanağı da yoktu.

"Bunu gördüğümde, böylesi bir alıştırmayı Türkçenin olanakları içinde denemenin daha doğru olacağını düşündüm. Ancak bunu, düş gücümün yarattığı bir olay yerine, herkesin yakından bildiği bir olay içinde gerçekleştirmek istedim.

(...)

"Herkesin bildiği bir olayı seçişimin özel (ya da genel) bir

nedeni var Sanatçının düş gücünden doğan değil, yaşanılan, tanığı olunan, sonuçları herkesi ilgilendiren bir olayın, değişik üsluplarda nasıl dile getirilebileceğini göstermek istedim.

(...)

"Düş gücüm (varsa eğer) yalnızca üslupta gösterdi kendini. 101 metin yazdım. 1001 metin de yazabilirdim. Ama, okuyucuya, bir olayın, birden çok yazım olanağının olduğunu göstermeye bu kadarı yeter." (3. basım, Yapı Kredi Yayınları, ss. 7-8)

Neydi Ferit Edgü'nün 101 türlü anlattığı olay?

Esnafı kepenk kapatmaya zorlayan devrimci bir eylem sonucu, 14 Şubat 1980 Perşembe günü, İstanbul'un birçok semtinde, dükkânlar kepenklerini açmamıştı.

Şimdi 101 değişik üsluptan gelişigüzel birkaçını seçip okuyalım

NOTLAMA

Beyoğlu. Tüm dükkânlar kapalı. Hemen hemen tümü. Açık olanlar yalnız banka ve sinemalar. Anarşistlerin marifetiymiş. Esnafı tehdit etmişler. Esnaf da korkmuş, açmamış kepengi. Bugünkü gazetelerde konuyla ilgili bir haber yok. (s. 9)

ARIKSI

Kitapçıma uğramıştım. Ayaküstü pek fena laflamıyorduk. Bir ara içeriye genç bir çocuk girdi, aptal birine benzemiyordu. Kitapçıya, dükkânın sahibi olup olmadığını sordu. O da, Ben, dedi. Bunun üzerine çocuk (bir eli belindeydi)

"Yarın dükkânınızı açmayacaksınız, bu caddede hiçbir dükkân açılmayacak yarın. Örgütümüzün buyruğu bu. Uymazsanız, sonu iyi olmaz" demez mi!

Baktım, kapıda da bu sözleri söyleyen gence benzeyen (sanki kardeştiler) bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlı duruyor.

Onlar dükkândan çıkınca, ben de çıktım.

Baktım yandaki dükkâna giriyorlar.

Evin yolunu tuttum.

Eve vardığımda kitabımı almayı unutmuş olduğumu gördüm. Ama yeniden çıkmaya üşendim.

Ertesi gün (bugün) saat ona doğru sokağa çıktığımda dükkânların açık olmadığını gördüm. Caddede de çok insan yoktu. Bir ara, dün kitapçı dükkânına giren çocuğu görür gibi oldum. Belki de benzettim. Başkalarına değil de bana bakıyordu. Tanımış mıydı? Yoksa evham mı? (s. 13)

POLİTİKACI

...birkaç tüysüz çıkacak, kanlarına girilmiş, aldatılmış birkaç çocuk ve esnaf onların tehdidiyle dükkânını kapayacak... Olmaz böyle şey! Devlet burdadır! Ayaktadır! Onların haklarından gelmesini bilir! Ancak burda şunu da hatırlatayım ki, esnafın da, korkuya pabuç bırakmaması, hakkını, emeğinin hakkını savunması, yılmadan savunması, direnmesi gerekir. Biz pabuç bırakmayız. Bunlardan üç yüzünü bugün güvenlik kuvvetleri yakalamıştır. Sorguları yapılmaktadır. Yarın, tüm dükkânlar, mağazalar açılacaktır. Halkı mutazarrır etmeye kimsenin hakkı yoktur. Biz ve esnafımız, halkımızın hizmetindeyiz. Bu şuurla açılacak yarın kepenkler. Kimsenin kuşkusu olmasın... (s. 73)

DÜZ-ŞİİR

Hiçbir şey şaşırtmıyor artık bizi, aşkın gülüşünden başka. Soluk bir ışıkta gezdik kenti. Işıksız vitrinlerde yalnızlıklarını yaşar gibiydi mankenler.

İnandırıcı bir kanıt aradım kapalı kapılar önünde. Bekçiler tenha sokakları bekliyordu. Sözcüklerin yetmediği bir an, bir gencin, "Yarına adadım adımı, benim kuşağımın yazgısı bu" dediğini duydum.

Duvarlarda konuşan gençliğin sesi duyuluyordu. Çiziktirmeler – umutsuz aşkımın sesi.

Yarı ölü bir sokakta yazıyorum bunları. XX. yüzyılın bir kapalı, perişan Perşembesi. Kalemimi bilemek için belki. "Hadi ozan, konuş bakalım" denildiğinde hazır olmak için.

Titriyor elim, kalemim. Sesimin bozuk tellerinde nikotin. (s. 115)

Ferit Edgü bir olayı böyle birbirine benzemeyen 101 metinle anlatmış.

"Anlattığı pek öyle sıradan, her gün yaşanan bir olay değil, diye düşünebilirsiniz.

Ama benim elektrikçilerim de böyle 101, ya da 1001 türlü anlatılabilirdi.

Neyi gösterir böyle bir deney?

Yazarlıkta anlatımın her şey olduğunu mu?

"Her şey" demek kolay değil, ama "çok şey" olduğunu...

Sanatsal çalışma daha anlatacağınızı seçerken ya da kurarken başlıyor...

Bunu yadsımanın anlamı yok, ama doğru dürüst anlatamazsanız en güzel başlangıcı bile bir yere vardıramazsınız...

Seçerken ya da kurarken dedik, anlatım dedik...

Nereye geliyoruz

Sanatın bütün bu aşamalarını öldürücü bir hastalık sardı son yıllarda...

Aykırılık hastalığı...

Sanat alıcısının ilgisini çekme yolunda, yeteneksiz, ya da büsbütün yeteneksiz değillerse de kolaycı, ilgiye doymayan, aceleci *kimi* sanatçılar, aykırılıklara çılgınlar gibi saldırdılar.

Günümüzün sanat yapıtlarında, seçme, kurma, anlatma, hepsi aykırılıklarla besleniyor...

Seçtiğim ya da kurguladığım şeyleri ilginç kılmak için ne gibi aykırılıklarla donatabilirim?

Anlatımımı ilginç kılmak için ne gibi aykırılıklar yapabilirim?

Kafalar hep bu tür sorulara yanıt arıyor...

Sonunda aykırılık kurgulama yöntemleri belirleniyor...

Her köşebaşında işportalar açılıyor...

Paketin içindekileri beş bardak soğuk suya atıp yavaş ateşte kaynayıncaya kadar karıştırarak pişirin...

Yaşamda yeri yok mu aykırılıkların?

Olmaz olur mu!

Ta baştan, işin kaynağı yaşam...

Büyük ustalar ilkin yaşamda karşılaşıp sezdiler aykırılıkların şiirselliğini, insana özgülüğünü, iç burkucu güzelliğini...

O aykırılıkları yaşayan, yaşatan insanları sevip, kucaklayıp, kuşatıp ilgilere sundular...

Aykırılıklarla insanoğlunu renklendiren, çoğaltan, özgürleştiren, insanlığına insanlık katan ince duyarlıklara ulaştılar...

Bu tadına doyulmaz güzellik gözleri üstüne çekiverince, hemen aykırılık üretme çiftlikleri kuruldu...

Seçmece ya da kurmaca, aykırılık salatası yapıtlar birbirini izledi.

İnsanı yüceltmekten, bütün yönleriyle kucaklamaktan uzaklaşılıp bataklıklara yönelindi.

Bataklıklarda çırpınan insana değil, kendisi bataklığa dönüşmüş olan insana...

Yazıda bu yozlaşmayı görmek görece daha güç...

Sezemiyorsanız, başka bir sanata, sinemaya bakabilirsiniz Fellini'den Kusturica'ya doğru çizilecek çizginin ucu sinema alanında pek bir başarısı bulunmayan ülkelere kadar uzandı.

Hangi konuyu, hangi içeriği işlersem, hangi anlatımı seçersem daha çok aykırılık yapma olanağı bulabilirim?

Günümüzde yola bu soruyla çıkılıyor...

(Adam Sanat, Ocak 1998)

YAYIMCI İLE YAZAR

Günümüzün kafasıyla düşünürsek Yayımcı piyasa için mal üreten bir yatırımcı, bir ticaret adamıdır.

Yazar ise o üretime konu olan ham maddenin yaratıcısı... mı?

Ama yazar yayımcıya işlenecek bir ham madde vermiyor. Tamamlanmış, son noktası konmuş bir yapıt veriyor. Yayımcı onu alıp dizgi, düzelti, baskı, ciltleme gibi, doğrudan yapıtla ilgisiz birtakım işlemlerle kitap biçimine sokup piyasaya sunuyor.

Yapıt iyiyse, kitaplaştırılışı iyiyse, dağıtımı, duyuruluşu iyiyse, bir kâr elde ediliyor. Yatırılan anamalın getirisi değerlendirilerek yapılan ticaretin başarılı olup olmadığına karar veriliyor.

Aynı anamalla değişik alanlarda değişik kârlar sağlanır. Bu kârlar arasında büyük ayrımlar yoksa, bir alanda biraz daha az kazanmaya katlanılabilir, ama büyük ayrımlar söz konusuysa anamal o alandan kaçar.

Nitekim Türkiye'de birkaç kez gazetelerin kitap yayımcılığına yöneldikleri, ama çok geçmeden bu işten vazgeçtikleri görülmüştür.

Gene de bugün hiç de azımsanmayacak yatırımların konusu, kredili faizli büyük yayınevlerimiz var. Ama biraz araştırılırsa, bunların arkasında ya bir bankanın kültür hizmeti anlayışı, ya da başka alanlarda kazandığı paranın bir bölümünü sevdiği bir iş alanında eriterek kullanmayı göze alabilen, kitaba düşkün bir kişi bulunduğu görülür.

Görece küçük yayınevlerini inatla sürdürenler ise ya bir yazar, ya bir kitabevi çalışanı, gözünü bu alanda açmış, başka bir işe katlanamayacak kişilerdir.

Kısacası, ne kadar "piyasa için mal üreten bir yatırımcı, bir ticaret adamı" gibi görünseler de, yayımcılarda alışveriş düzeninin gerçeklerini aşan bir yön vardır.

YAYIMCI İLE YAZAR

Yayımcılar yazını seven, yazarlara yakınlık duyan kişilerdir.

Eskiden ticaret dışı kaygılar çok daha baskındı. Kimi yayımcılarda ise ticaretin "t"si bile yoktu.

Örnekse Vedat Günyol'ün yayımcılığında, kâr etmek bir yana, emeğinin karşılığını almak da söz konusu değildi. Sabahattin Eyuboğlu ile başbaşa verip neyin düşünce yaşamımıza, yazınımıza yararlı olacağını düşünürlerdi, o kadar. Toplanan para ise yeni kitapların basılmasında kullanılırdı.

Günümüzde iş çok değişti, bu doğru, kitap yayımlamak için yatırılan para öyle emekli öğretmen aylığından artırılarak filan bir araya getirilemiyor. Ticarete büsbütün boş vermek olanaksız. Daha baştan bir anamala dayanmak, gerekirse faizle para almak zorunda kalınıyor. Kendi birikiminiz olan bir parayı kullansanız bile, bankada durduğu zaman getireceği faizi hesaplamadan edemiyorsunuz. Yani artık yayımcılık bütünüyle amatörce, ticaret dışına çekilerek yapılamıyor.

Bu doğru, ama yayımcıların gene de piyasa için mal üreten yatırımcılar, salt kârını düşünen ticaret adamları oldukları söylenemez.

Onlar ister istemez yazınsal bir etkinliğin içindeler...

İşlerini yaparken yazarlara, yapıtlara yakınlık duyuyorlar. Yayımladıkları kitapların niteliğiyle övünüyor, değerli yazarların yayımcısı olmak için yarışıyorlar.

En çok satılan kitapları yayımlayan yayınevleri değil, yazın dünyasının değerlendirmelerinde en önde gelen yazarların kitaplarını yayımlayan yayınevleri "büyük yayınevi" diye anılıyor.

Ne var ki günümüzde yayınevi yöneticileri yatırımlarına ticaret yaşamının gerçekleri çerçevesinde çok dikkat etmek zorundalar. Bu yüzden zaman zaman kendilerini yanlış bir konumda buluyor, sevdikleri, yayımcısı olmakla övündükleri sanatçıların yararına olacak bazı işlerde karar alırlarken ticaret adamı kaygılarına yenik düşüyorlar.

"Seçme Şiirler" kitapçıkları konusunda da böyle oldu...

İşin önemi anlaşıldı, ama ticaret adamı kaygıları girdi araya...

Şiir okumaya yeni başlayan bir genç, merak ettiği bir şairin milyonlar ödeyip bütün yapıtlarını alabilir mi?

Ucuz, cana yakın, cepte taşınabilecek bir seçmeler kitapçığının, ilk buluşma için ne kadar yararlı olacağı çok açık değil mi?

En güzel şiirleri... Şiir üzerine düşünceleri... Yaşamı... Yapıtlarının hangi yayınevince yayımlandığı...

Adam Yayınları'nın kendi şairleri için yaptığı "Seçme Şiirler" dizisinin benzerini öbür yayınevleri de kendi şairleri için yapabilirler. Hele boyutlar arasında bir benzerlik de sağlanırsa, iş benim düşlerimde yaşattığım binlerce sayfalık antolojiye doğru hızla gelişir.

Bütün yayınevlerinin ucundan tutarak hep birlikte geliştirecekleri bir şiir antolojisinin benzeri dünyada yoktur sanırım. Bildiğim kadarıyla, bir yapıtı hazırlamak için böyle bir araya gelindiği de olmadı Herkes kendine çalışıyor, ama sonuçta ortaya dev bir ortak yapıt çıkıyor...

Bence, yayımcılar kendilerini yanlış bir konumda görmeye katlanmamalılar daha fazla, yıllardır yazın adına, yazarlar adına yapıyorlar ne yapıyorlarsa... Bu konuya da o açıdan bakmalılar...

Kitaplar arasında benzerliği sağlamak için gerekli bilgiler (boyut, yazı alanı vb.) gene kitaplardan çıkarılabilir.

Şiirler Garamond Türk 9 pt, 12 pt satır aralığıyla diziliyor. Başlıkları 10 pt. Düzyazılar ise gene 9 pt, ama satır aralığı 11 pt.

Herkes Macintosh kullanıyor. Tutarlılığı sağlamak çok kolay...

Yayımcılar gereksiz kaygılarından kurtulup sevgili şairlerini genç kuşaklarla buluşturacak "Seçme Şiirler" dizileri yayımlamaya başlarlarsa, giderek belki ölmüş sanatçıların kalıtçıları da, bu

tür kitapçıkların "Bütün Yapıtları"nın satılmasına engel değil, tersine yardımcı olduğunu anlarlar...

(Adam Sanat, Şubat 1998)

"VE"Lİ YAZMAK

Yıllardır yazılarımda "ve" bağlacını kullanmıyorum...

Başka yazarlar da var, benim gibi, "ve"ye uzak duran...

"Örnekse Tarık Dursun K.," demek geliyor içimden. Ama şimdi uzun uzun araştıramam. "Yanılmıyorsam, diyelim...

Denemeciliği bunun için seviyorum. Araştırmacı ya da incelemeci oldun mu, bütün kitapları önüne açacaksın, en son ne zaman "ve" demiş, hangi yapıtında demiş, kaç kez demiş, sonraki basımlarda değiştirmiş mi, işin yoksa ara dur!..

Denemede. "Yanılmıyorsam"ı yapıştırırsın, olur biter...

Sanırım bir karşılaşmamızda Tarık Dursun K. kendi söylemişti bana "ve"siz yazdığını...

Bu "sanırım" da "yanılmıyorsam"dan aşağı kalmaz...

Yaşasın deneme!..

İlk Ataç'ın bir yazısında karşılaşmıştım "ve" konusuyla. Osmanlıcadan kalma "ve" (vü, ü) bağlacının Türkçede gerekli olmadığını savunuyordu.

Oysa ben Nâzım'ın şiirleriyle doluydum, "ve"nin birbirinden tatlı kullanılışları döneniyordu kafamda.

Sonra İngilizceden çeviriler yapıyordum...

İngilizlerle Amerikalıların düzyazısı büyük oranda, *Bible - The King James Version of the Old and New Testaments* diye anılan ünlü *Kutsal Kitap* çevirisinin doğrudan ya da dolaylı etkisi altındadır. *Kutsal Kitap* ise, bilindiği gibi, "ve"lerle örülür.

Kısacası İngiliz ya da Amerikalı yazarların biçemlerini "ve" kullanmadan Türkçeye yansıtmak çok güçtür. Hele yazarlığın başında genç bir çevirmenseniz...

O hava içinde Ataç'a bütünüyle katılmam olanaksızdı, ama "ve"lerimi daha bir denetim altına almıştım...

Sonra bir gün, ailece yakınlığımız olan, dışişlerinden emekli, Rifat Bey adında, Fransızcadan, Arapçadan çeviriler yapan, dille ilgilenen, aydın bir insanla tartışmıştık bu "ve" konusunu. Tuna Baltacıoğlu ile benim yazdıklarımızı uzaktan uzağa izleyen, arada bir uyarıcı eleştirilerde bulunan bir büyüğümüzdü.

Konudan konuya geçerken bir ara yazılarımızda çok "ve" kullandığımıza değinmiş, tıpkı Ataç gibi, "ve"nin Türkçeye gerekli olmadığını söylemişti...

Benim *Yaşadığımız*'ı yazdığım, "Ve Ertesi Gece" diye bölüm başlıkları attığım, "Ve o senenin sonbaharında... diye tümcelere başladığım, ve ben – bu hikâyelerin yazarı Memet Fuat – diyorum ki..." diye Nâzımsı söyleyişlerin ardında koştuğum dönem...

Sevgili "ve"lerimden vazgeçemezdim...

Rifat Bey Nâzım'ı severdi. Ataç'ın yazısını okuduğumu belirtmiş, böylece "Biz bu görüşü biliyoruz," demeye getirmiş, sonra da Nâzım'ın belleklere kazınan şiirlerinden bazı bölümleri anımsatmıştım

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice murtada hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat

ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

Türkçeye "ve" hiç gerekmese bile, herhalde Nâzım'ın şiirleriyle ulaştığı yerden onu kimse koparamazdı.

O gün Rifat Beyle tartışırken şunu gördüm Türkçeye "ve"nin gerekli olmadığını, "ve" kullanmadan da her şeyin anlatılabileceğini söylüyor, ama "ve"yi atmaktan söz etmiyordu. Nâzım'ın "ve"lerle örülmüş şiirlerini, tıpkı bizler gibi, coşkuyla dinliyordu.

Onun savunduğu şuydu

Aydın olmayanlar, düzyazının, kitap dilinin etkisinde kalmayanlar, konuşurken "ve" kullanmaya gerek duymazlar. Demek ki insanlarımız bu bağlacı kullanmadan her istediklerini söyleyebiliyorlar.

Bir yazar adayı biçemini geliştirirken yazı dilinin kalıplarına yenik düşmek istemiyorsa, konuşma dilinin renkliliğine, tadına ulaşmaktan bir şeyler umuyorsa, "ve" kullanmadan yazmaya özenmelidir. Bu ona biçem açısından çok şey kazandırabilir.

Ama Nâzım şiirlerini "ve"lerle örüyormuş, "ve"nin tadına tat katıyormuş. O ayrı iş... O başka... Sen de Nâzım ol, istediğini yap...

Aşağı yukarı buydu söylediklerinin özeti...

Bir süre sonra, Ataç'ı daha yakından izledikten, onunla birtakım tartışmalara girdikten sonra, "ve"lerimi denetime almanın da ötesine geçerek, "ve"siz yazmaya başladım. Çevirilerde de denedim bunu. Biçemimin yumuşadığını, kıvraklaştığını, arındığını açık açık izledim.

"VE"Lİ YAZMAK

"Ve"siz yazmaya çalışmak bayağı yararlı oluyordu...

Peki, nerden aklıma geldi şimdi bütün bunlar?..

Son günlerde Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı son romanıyla iki başka kitap duruyor başucumda. Genç yazarların kitapları. Biri roman, öbürü öyküler.

Bir ondan bir ondan mı okuyorum?

Hayır... O üç kitap nasıl bir araya geldi, anlatayım

Genç bir yazarın romanına başlamıştım. Daha ilk tümcede bir şeye takıldım. Tümcenin sonu şöyleydi

...hava şimdi daha da kapanmıştı."

"Şimdi" ile "mıştı" bir arada... Ama bu geçmişteki bir "şimdi" Onun için "mıştı"lı bitmiş tümce.

Peki, bu söyleyişi yadırgamıyor mu yazar?

Oysa tümceden "şimdi"yi çıkarsa, hem söylemek istediğini gene söylemiş olacak, hem de dile duyarlı okurlarını duralatmayacak...

"Neden yazdıklarını gözden geçirip ayıklamıyorlar, neden titizlenmiyorlar!.. diye üzülürken, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* çıkageldi.

Yetmişini aşmış bir yazar, şiir yazar gibi tartmış, damıtmış her tümcesini...

Roman değil de, şiir gibi okuyorum betimlemelerini, konuşmalarını...

Hani Shakespeare'in oyunlarında ünlü parçalar vardır, herkes ezberleyip söyler orada burada. Gerçi onlarda ağırlık içeriktedir, ama Yaşar Kemal de bunu dil ağırlıklı olarak gerçekleştiriyor Değişik ağızlar, değişik söyleyişlerle unutulmaz dil güzellikleri...

Kişiler kendilerine göre konuşuyorlar Türkçeyi, yazar kendine göre konuşuyor.

Tadına doyulmaz bir dil şöleni...

"Gençler niye yazarlığın bu yönüne gereken önemi vermiyorlar, neden dil üzerinde yeterince çalışmıyorlar!.." diye sızlanırken, bir arkadaşım başka bir genç yazarın adını vererek,

"Siz onu okuyun, çok seveceksiniz," dedi...

Andığı öykü kitabı vardı bende. Ama okumamıştım. Kitaplığımdan bulup çıkardım. Yazar kitabı değil de, içine koyduğu küçük bir kâğıdı imzalamış...

Şöyle

"Ne yazık ki edebiyat dünyamızı da sarmış olan ilgisizliğin, unutulmanın, yok saymanın, önyargıların yok olması dileğiyle. Saygılar."

Daha önce bir de roman yayımlamış. İster istemez, o romanın ilgisizlikle karşılandığını, onun için de yazarın kırgın olduğunu düşünüyor insan.

Her neyse, ben hoşlanmam böyle saldırgan sokulmalardan.

"Kitabımı okuyup bir yerlerde sözünü etmeniz dileğiyle, diye yazsa daha dürüst olur.

Kendisinden kuşkusu yok. Daha başlangıçta, ilk kitabında herkes ayaklarına kapansın istiyor.

"Ne yazık ki edebiyat dünyamızı da sarmış olan ilgisizliğin, unutulmanın, yok saymanın, önyargıların yok olması dileğiyle. Saygılar."

Oysa daha bu tümcesinden diline özenmediği belli. O kitabı niye okumadığım açık...

Ama arkadaşıma güveniyorum... Başucumdaki kitaplar üçleşiyor...

Gerçekten yetenekli bir yazar. Öykülerin kurgusu, içeriğin yoğunluğu, özgünlüğü etkileyici. Çağımızın salgın hastalığı aykırılığa o da yakalanmış, ama güzel.

Dili, Türkçesi derseniz... Daha "ve"leme dönemini aşamamış...

Bir tümcede üç "ve" kullandığı bile oluyor...

Türk olmak Türkçe yazmak için yeterlidir kanısında...

Dile kafa yormuyor. Bir bakıyorsunuz, "Hiçbiri çağırmıyor, davet etmiyor, diyor. Bir bakıyorsunuz, "Henüz yarım saat bile geçmeden... diyor.

Kendiliğinden, içten bir anlatıma ulaşmanın uzun çalışmalar gerektirdiğini bilmiyor.

Oysa arkadaşımın değerlendirmesi doğru Gerçekten yetenekli bir yazar...

Ne yazık!..

Gençlere Türkçenin ulaştığı bu noktada artık yeni Sait Faik'ler yetişemeyeceğini, yazının o savrukluğu kaldıramayacağını anlatmak gerektiği kanısındayım...

Bugün dilimiz o yıllara göre çok ileri bir düzeyde...

Pek yetenekli olmayan kimseler bile biraz özenle ortak bir dil işçiliğinin herkese sunduğu güzelliklerden pay alabiliyorlar.

Türkçe günümüzde, Nâzım Hikmet'in 1920'leri, ya da Orhan Veli'nin 1940'larıyla ölçüştürülemeyecek kadar güzel, tutarlı konuşuluyor, yazılıyor. Eski yazarlar ayıklamalarını kendileri yapmak, karşılaştıkları dil sorunlarını kendileri çözmek zorundaydılar. Güvenle bakacakları bir yazım kılavuzları bile yoktu.

Bugün öyle mi!..

Bugün güzel yazamıyor, arınmış, yanlışsız bir dil kullanamıyorsanız algılama gücünüzün yetersiz olduğu, ya da en kötüsü dile önem vermeden yazarlığa soyunduğunuz düşünülür.

Yaşar Kemal çok büyük bir dilci, onunla yarışmak elbette kolay değil... Ama genç yazarlar da böylesine arkada kalmamalı...

(Adam Sanat, Mart 1998)

DİL YAZMAK

Yazarlar bir ara çok kullandılar bu "dil yazmak" sözünü...
Sonra unutuldu...
Aykırı bir söyleyiş olarak bana ters gelirdi...
Roman yazmak, öykü yazmak, deneme yazmak gibi, "dil yazmak"
Okurların yaptığı iş ne oluyor o zaman?
Dil okumak mı?
Örnekse şöyle denecek
"Dün bir dil okudum, bayıldım..."

Çok önemli bir şey anlatmak istiyor da anlatamıyorlarmış gibi, elleri, kolları, parmaklarıyla çırpınarak,
"Benim amacım dil yazmak... Ben dil yazıyorum..." derlerdi...
Sıkıntılarının nereden kaynaklandığını anlardım Yazarlara dayatılan sorumluluğu üstlenmek istemiyor, yazının dışardan ulaşılamayacak köşelerine kaçıyorlardı.
"Benim amacım dil yazmak... sözünü şöyle açabiliriz
Benim anlattıklarım, ele aldığım konular, yansıttığım düşünceler, duygular önemli değildir; bunlar girerse kendiliğinden, rastlantılarla girer yapıtlarıma; toplumsal sorunlarla, siyasayla da ilgilenmem; ben bir yazın insanıyım, kullandığım gereçle, yani "dil"le yeni yapılar kurmaya, yeni güzellikler yaratmaya çalışırım...
Toplumsalcı dünya görüşünün etkisiyle en aşırı uca gidip saplanan sorumlu yazarlığa, yaratıcılığı sınırladığı görülen siyasal bağımlılığa aşırı bir tepki mi?
Bence, öyle...
Ama bir uçtan öbür uca savuran yıpratıcı bir tepki...

Nicedir unutulmuş "dil yazmak" sözünü Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı romanını okurken anımsadım.

Nereden nereye!..

Yaşar Kemal de tam anlamıyla dil yazıyor...

Romanmış, kişilermiş, olayların akışıymış, ilginin diri tutulmasıymış, hiçbir şeyi takmıyor... Değişik bir söyleyiş, değişik bir dil güzelliği yakaladı mı, kaptırıp gidiyor, bir anlattığını bir daha, bir daha anlatmaktan çekinmiyor.

Konuşmayı, anlatmayı, dilimizi çılgınlar gibi sevdiği belli...

"Ben dil yazıyorum," diyenlerin tepesine getirilip yerleştirilebilir...

Yerleştirilebilir de, Yaşar Kemal öyle yansıttığı düşünceler, duygular yapıtlarına kendiliğinden, rastlantılarla giren, toplumsal sorunlarla, siyasayla ilgilenmeyen yazarlardan değil.

Yaşamına bakmaya gerek yok, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'ya bakıp bir toplumsalcı olduğunu kolayca anlayabilir herkes. Bana "dil yazmak" sözünü anımsatan bu yapıtında, çok önemli toplumsal, siyasal sorunlara değiniyor, yakın tarihimizi, kültürümüzü irdeliyor...

Dil yazarken, kendini bütünüyle dile kaptırmış giderken, boyunduruk tanımaz, bütünüyle özgür yazınsallığı içinde, yaşadığı toplumun algılama gücü yüksek bir üyesi olan Yaşar Kemal düşünceleri, inançları, duyarlığıyla, romanına boylu boyunca yansıyor.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'nın temeli insan sevgisiyle atılmış... İyi yanları, kötü yanlarıyla... İyiliğine, güzelliğine, dürüstlüğüne kurban olunan insanoğlu... Her pisliğe bulaşan, çıkarcı, aşşağılık insanoğlu... Yalnız iyilerle kötüler diye ayrılan değil, iyiden kötüye, kötüden iyiye gidip gelen insanoğlu...

İnsanlardan olan hiçbir şeye yabancılık duymayan bir yazarın gerçeklerden düşlere doğru kabaran dünyası...

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana savaşa karşı bir roman... Savaşlardan arta kalmış insanların belleklerinde dolaşarak, yaşadıkları inanılmaz kıyımları, çekilen acıları büyük bir güçle yansıtıyor...

Dille oynar, sözcüğü sözcüğe vurmanın tadını çıkarır görünürken, rastlantı olarak değil, bilinçle, "Savaşın her türlüsü kötü, kardeşler" çığlığını attırıyor okurlarına...

"Sarıkamış içinde Aynalı Çarşı. Aynalı Çarşı cehennem. (...) Sen hiç parça parça olmuş, üst üste tepelerce yığılmış, siperleri, koyakları, çukurları ağzına kadar doldurmuş ölüleri gördün mü? Ovalar dolusu çürümüş, kokmuş, kokusu insanı boğan ölülerin üstünden hiç yürüyerek geçtin mi? Sarıkamış savaşını görmemiş, yaşamamış insan dünyada hiçbir şeyi görmemiş, yaşamamış demektir. (...) İnsan boyu, iki insan boyu karın içinde yalınayak, başı kabak, pantolonu yırtılmış, kaputsuz, ceketsiz, koyunları bit dolu, donmuş elleriyle kaşınamayanları, Rus topçusunun karlı dağları ateşe, zindana çeviren güllelerini, karla birlikte uçuşan kolları, bacakları, kollarla, bacaklarla, gövdelerle birlikte gökten yağan kanları, Allahuekber dağlarının doruklarında fırtınaya, boraya tutulup donan, taş kesilen, donmuş kirpikleri, kaşları, donmuş gözleriyle bakan on binlerce askeri gördün mü hiç? (...) Balkan Harbi, Çanakkale, Sarıkamış, Amele Taburları, sen bunların hepsini birkaç yılda üst üste yaşadın mı (...) ? Günlerce aç kaldın mı, günlerce susuz kalıp, kurtlu sular içtin mi?" (s. 111)

Yaşar Kemal dil yazarken kitaba kendiliğinden, rastlantı olarak girmiş değil bütün bunlar.

Savaşların nasıl yaşandığını başka bir yerden de okuyalım

"Süngü tak, diye bir ses geldi. Top gülleleri hışırdayarak yağıyor, ormanın içine düşüyor, ormanın içinden kopan topraklar ta buraya kadar geliyor, üstlerine yağıyordu. Süngü taktılar, siperlerden atladılar, her yanı toz bürüdü. Bir toz karanlığı içinde kaldı dünya. Barut koktu her yan. Göz gözü görmüyordu. Tozun içinden iniltiler, kırılan kemik sesleri geliyordu. Bu süngü savaşı ne kadar sürdü, kimse farkında değildi. Toz karanlığı kalktığında Vasili ağrıyan omzunu tuttu, süngü omzunun bu yanından girmiş, öbür yanından çıkmıştı. Süngüleyen askerin gözlerini hiç

unutamıyordu. Süngülü tüfeği elinde koşup gelirken, araları ya iki, ya üç kulaçtı, fazla değil...(...) Karşı karşıya geldiklerinde şaşkın asker ne yapacağını iyice şaşırdı, dönüp kaçmak istedi, kaçamadı, kıvrandı kaldı. Vasili soğukkanlı, hiçbir şey olmuyor gibi, onu seyrediyordu. Askerin o anda yüzü açıldı, pörtlek gözleri parlar gibi etti, şaşkın süngünün omzuna geldiğini gördü Vasili. Dehşet bir korkuyla ürperdi, sağ omzu, göğsü, kolu uyuşurken o da süngüsünü var gücüyle karşısındaki allak bullak yüzün bedenine sapladı. Karın üstüne birlikte düştüklerini biliyor. Gözünü açtığında bir büyük çadırın içindeydi. 'Bir şeyin yok, dedi doktor. 'Seni yaralayanı sen de öldürememişsin. O da kurtulacak ya sakat kalacak. (s. 121)

Başka bir yerde

"Meydan muharebesi verileli günler olmuştu ve ölüler kokmuştu. Daha ovaya yaklaşmadan ağır bir koku yumruk gibi iniyordu yüzlerine. Kokudan kimi askerler yere düşüyor, dipçik zoru, ölüm korkusu bile onları yerlerinden kıpırdatamıyordu. Canlarını dişlerine takıp kalkanlar da, birkaç adım sonra yere titreyerek düşüyor, düşer düşmez de canları çıkıveriyordu. (...)

"Vasilinin sırtına aldığı ölü kurtlanmıştı. Vığıl vığıl eden kurtları Vasili ölünün parçalanmış boynunda, göğsünde gördü. Yandaki ölünün ceketini çıkardı, kendi ölüsünü sardı, sırtına aldı. Yolda birkaç kez tökezledi ya, dayandı. Ölü öylesine kokuyordu ki, ciğeri sökülüyordu. Ne yaptı etti de ölüsünü yolda bırakmadı, tepenin yamacına götürdü, askerlerin kazdığı geniş, derin çukura attı. (s. 122)

Savaşlarla ilgili bu tür anıları okurken Atatürk'ün Hitler ile Mussolini için söylediği söz gelir hep aklıma. Şöyle bir şey Bunlar dünyanın başını yakacaklar, çünkü savaş nedir bilmiyorlar...

Yaşar Kemal bu romanında insanlara savaşın ne olduğunu bir kez daha anımsatmak gereğini duymuş gibi... Döne döne gidiyor üstüne...

"Köyün bütün evleri tutuşmuş yanıyordu. Köyün evlerinin hepsi tahtadandı. Yaşlılar, iki büklüm olmuşlar, hastalar, çocuklar, genç güzel kızlar, daha bıyıkları yeni terlemiş delikanlılar, yanan evlerden can havliyle dışarı fırlıyorlar, fırlar fırlamaz da yoğun bir yaylım ateşiyle karşılanıyorlar, düşen düşüyor, düşmeyenler de yanan evlere yeniden sığınıyorlar, az sonra yeniden dışarıya, yaylım ateşi, geri, evlere... İçerde cayır cayır yananlar... Dışarda kan içinde debelenip debelenip sonra kaskatı kesilenler.

"Böyle çok köy yangını gördü Vasili. Askerlerin bir kısmı yangından kaçanların üstüne kurşun sıkmıyorlardı. Yüzbaşı uzaktan kurşun sıkmayanları saptıyor, koşa koşa geliyor, o askerin kafasına tabancasının namlusunu dayayıp sıkıyor, yere düşen asker eğer ölmemişse, tabancasındaki kurşunları bitinceye kadar ardı ardına bu yedi canlı insanın başına boşaltıyor, yöreye dağılmış beyne tiksinerek baktıktan sonra oradan ayrılıyor, öteki askerin beynini dağıtmaya gidiyordu." (s. 133)

Savaşta çaresizlikten çılgınlaşan, acımasızlaşan komutan örneği Vasili'nin kafasında bir yüzbaşı olarak biçimleniyor

"Askerler köyün içine dağıldılar. Evler bomboştu. Askerler eli boş döndüler biraz sonra. Yüzbaşı öfkeden deliye döndü. Boyun damarları şişmiş, gözleri pörtlemişti. (...)

"'Bunlar Müslüman, bunlar insan ha... Askerin geldiğini görür görmez bir kaşık su, bir lokma ekmek vermemek için dağlara kaçıyorlar. Hepsini, hepsini, önümüze kim çıkarsa öldüreceğiz. Bunlar insan değil, Müslüman değil. Yiyeceklerini de hep dağdaki mağaralarda saklıyorlar. Hayvanları da mağaralarda. Kendileri de... Bakın şu halimize, bakın onların ettiklerine.'" (s. 138)

"Köylüleri camilere, kiliselere doldurup veriyordu ateşi, evlerin, camilerin, kiliselerin içindekiler de cayır cayır, dehşet bir yanık kokusu çıkararak yanıyorlardı." (s. 147)

"Sırtlarındaki yaralıları, ölüleri kayalık bir geçitte birliği

kuşatan eşkıyalardan canlarını kurtarmak için atmışlardı. Yüzbaşı da bundan dolayı iyice öfkelenmiş, bütün insanoğluna yediden yetmişe kin bağlamıştı." (s. 147)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'da okurlara savaşın acılarını anımsatmak için daha böyle pek çok şey anlatılıyor. Yüzlerce insanın, çoluk çocuk, genç yaşlı hançerlenerek çırılçıplak soyulduktan sonra Fırat'a, Dicle'ye atıldıkları... Yüzüne bakmaya kıyılamayacak kızların memelerinin kesilip kurda kuşa yedirildiği... Daha neler neler...

"On altı yaşımda okuldan aldılar bizi savaşa sürdüler," deniyor...

"Sen bir savaşın ne olduğunu bilir misin?" diye soruluyor...

"Bu toprakların yarattığı en güzel düşünce" ise şöyle özetlenmiş "Savaşa karşı savaşmak, öldürmeye karşı öldürmeden savaşmak..."

Savaşan insana akıl erdirmek kolay değil

"İnsan insan olduğundan bu yana öldürmekten, savaştan iğrenmiştir ya gene de öldürmüştür." (s. 245)

"Savaş bitti. Belki daha sürüyor mu, diyorsun, bunlar savaşı bu akılla bitiremezler, bu insanlar, kendilerini yaratıkların en akıllısı sanıyorlar, bu yaratıkların en acınası yaratığı, yaratıklar içinde kendinin en ahmak yaratık olduğunu bilemeyecek kadar en ahmak, kendi canına, tekmil yaratıkların canına kıyan bu yaratıkların en kötüsü yaratık, yediğinin içtiğinin, doğan güneşin, akan suyun, esen yelin, uçan bulutun, yağan yağmurun, açan çiçeğin, büyüyüp gelişen meyvenin, tomurcuğun, yer altında çabalayan tohumun, uçan kuşun, petekteki arının, sayısız, milyarlarca, milyarlarca ışılayan rengin bir tansık olduğunu bilmeyecek kadar eşşek, hem de eşşoğlu eşşek. Bu korkunç yaratık gene savaş çıkaracak, ormanları yakacak, yüzlerce, binlerce yıldır yaptığı şehirleri yıkacak. (s. 109)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, savaşa olduğu kadar, soylarına, uluslarına göre insanların bölünmelerine, ayrı tutulmalarına da karşı bir roman... Anadolu'da çeşitli soyların, çeşitli ulusların yüzyıllarca bir arada yaşamış olmalarındaki güzelliği, onları birbirlerinden ayırmaya çalışanların yanılgısını yansıtıyor...

Dille oynar, sözcüğü sözcüğe vurmanın tadını çıkarır görünürken, rastlantı olarak değil, bilinçle, "Biz tek bir insan soyuyuz" çığlığını attırıyor okurlarına...

"'Ne dediler de bu Rumları buradan gönderdiler! İşte burada kardeş kardeş yaşayıp gidiyorduk. Onlar bize hiçbir şey yapmadılar ki... Onlar gidince betbereket de gitti. (s. 20)

"'Karınca Adası işte şurada deniz ortasında bir adadır. Çok iyi doktorlar vardı. Vapurlar dolusu yaralı geliyordu. Kilisenin içinde hastalar üst üsteydi. Yakındaki okul boşaltılmış, orası da yaralıyla dolmuştu. Durmadan da yaralı geliyordu Çanakkaleden. Hastalar geldikçe evler boşaltılıyor, ev sahipleri de komşu evlere taşınıyorlardı. Ben on ailenin bir tek eve doluştuğunu biliyorum. Adanın Rum kadınları, kızları hastabakıcılık, aşçılık yapıyorlardı. Bazen iaşe tükeniyor, Rumlar, evlerinde ne var, ne yoksa getiriyorlardı. Bir an geliyordu ki Rumlarda da hiç yiyecek kalmıyordu. İşte o zaman yaralılar, Rumlar, hepimiz aç kalıyorduk. Bu sefer yörenin Türkmen köyleri yetişiyordu imdadımıza. Kayıklarla, motorlarla adaya yiyecek taşıyorlardı... (s. 24)

"'Çok üzüldük Panosaki, diyorlardı. 'Kim giderse gitsin ya senin bu kasabada, bu adalarda, bu kıyılarda yerin başkaydı.

"Gerçekten de bu insanlar arasında, Türk olsun, Rum olsun, Çerkez, Gürcü, Kürt olsun, hepsinin yanında yeri başkaydı. Bir kere bu bölgenin en iyi balıkçısı Panosakiydi. Çok balıkçı yetiştirmiş, yetiştirdiği her çırağa da oğlu, kardeşi gibi bakmış, hasta olduklarında onları hastanelere taşımış, günlerce, anaları babaları, kardeşleri gibi başucularında beklemiş, parası olmayanlara para, işi olmayanlara iş vermiş, iş bulmuş, sevdalılan birbirlerine kavuşturmuştu." (s. 65)

"Birden (Vasili'nin) aklına Kürt Haydar düştü. Babayiğit, yakışıklı, güzel gözlü, yürekli, mert, sözünün eri bir kişiydi. Bir Rum kızıyla birbirlerine sevdalanmışlar, kaçıp bir Türkmen köyüne sığınmışlardı. Kürt Haydar, kızın istemesine karşın karısını Müslüman etmemişti." (s. 168)

"Evine gitti. Evi iki oda bir salondu. Vasilinin, şarap dolu fıçılarla yüklü teknesiyle birlikte batan babası bu evi özene bezene, kendi de çalışarak en iyi Ermeni ustalara yaptırmıştı." (s. 174)

"'Ben Lena Papazoğlu. Dört oğlum gitti Çanakkaleye, Mustafa Kemal Paşanın yanına. Harbetti. Sonra başka yerlere gitti, Mustafa Kemal Paşanın yanında. Sonra Yunan çıktı benim dört oğlum yanında Mustafa Kemal Paşanın. Mustafa Kemal Paşa dedi onlara, harp bitti, siz kalasınız benim yanımda. Ben çok sevmiş sizi. Gönderin bir adam adaya, alsın gelsin Lenayı.'" (s. 222)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana bir sanat yapıtı... Bir dil anıtı...

Gel Poyrazım, karındaşçığım, gel ki sana ben ne söyleyeceğim. Pa, pa, pa! Dil mil derken... A be neler de anlatıyor bu yazar baksana...

Yazın böyle

En seçkin adama, "Dili nerde bunun?" diye sorar...

En seçkin dil yazarına da, "Adamı nerde bunun?" diye...

(Adam Sanat, Nisan 1998)

Kendi dillerinde hangi sözcükle söylemişler bilmiyorum, ama çok ünlü iki yabancı sanat adamının Yaşar Kemal için söyledikleri dilimize "anlatıcı" sözcüğü kullanılarak aktarılmış

"Yaşar Kemal çağdaş dünyanın en büyük anlatıcılarından biridir." (John Berger)

"Yaşar Kemal Homeros'tan bu yana gelen en eski geleneksel anlatıcıdır." (Elia Kazan)

Anlatıcı...

Romancı, öykücü filan demeyip de, anlatıcı demeyi seçmeleri çok ilginç, ayrıca uyarıcı bir saptama...

Yaşar Kemal'in kitaplarında en göze batan yan yazarın anlatma coşkusudur... Doyamaz anlatmaya... Hele bazı şeyleri tekrar tekrar anlatır...

Kendinizi anlatının çekiciliğinden kurtarıp, soğukkanlılıkla, "Bunları anlatması gerekli mi?" diye düşünürseniz, işin tadı kaçabilir...

Roman tekniği, fazlalıklardan arınma, gereksiz ayrıntılara girmeme, konuyu dağıtmama, içerik tutumluluğu gibi şeylere hiç takmayacaksınız kafanızı. Karşınızda büyük bir anlatıcı, ağzından bal damlayan biri var, bırakın anlatsın...

Yaşar Kemal'in yazarlığı sözlü yazın geleneğimizin bir uzantısıdır...

Masal, destan anlatıcılığı, belirgin tatları korunarak roman anlatıcılığına dönüştürülmüş...

Bir süredir, evire çevire *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'yı okuyorum. Sayfa kenarlarına koyduğum işaretlerden yararlanarak, bu yazıda, yazarın bazı özelliklerinden söz edeceğim.

Gelişigüzel...

Kitabın girişinde bir betimleme yer alıyor. Poyraz Musa'nın kayığıyla kürek çekerek boş bir adaya gelişi...

"Mübadele"de Rumlar gönderilince boş kalan bir ada...

Yazar halk ağzından alınmış izlenimi veren aykırı sözcüklere, söyleyişlere yaslanarak, görünüşleri, renkleri, kokuları, esintileri, devinimleri betimliyor.

İlk ilgiyi çeken "apak" sözcüğü.

Deniz apak *kesilmiş*, kayık, kürekler, gökyüzü, yıldızlar apak. Poyraz Musa apak. Sonra ada pembe bir ışığa *batıyor*, pembe ışık denize yansımış inceden *dalgalanıyor*. Poyraz Musa günün *ucu gözükünceye* kadar olduğu yerde, kayıkla birlikte sallanarak orada öyle, kendinden geçmiş durup kalıyor. Önce denizin aklığı *kayıp gidiyor*, ardından denize yansımış şeftali çiçeklerinin pembesi *uçup gidiyor*, adanın üstüne *konuyor*. Yıldızlar parlayıp sönüyor. Nerdeyse bir *çocuk boyu* denizden fırlayan bir balık, havada *çakarak*, çelik mavisi, çelik yeşili, çelik moru, çelik kırmızısı ışıklarını *fışkırtarak*, geri düşüyor. Denizin üstü gene bir *çocuk boyu* pul pul oluyor.

Bu "çelik"li renkleri, "çocuk boyu" ölçüsünü, yatık yazdığım söyleyişleri belki önce bir yadırgıyordur okurlar, ama kısa sürede değişik söyleyişler olarak benimseyip beğenmeye başlıyorlar...

Çünkü hiçbiri anlaşılmaz değil...

Yaşar Kemal'in anlatımındaki tat öncelikle bu aykırılıklardan geliyor. Kişilerini konuştururken olduğu gibi, kendi konuşurken de süreki değişik söyleyişler arıyor yazar.

Örnekler verelim

"Yukarı çıkınca sert bir ışığa *çarptı, sallandı*." (s. 9)

"Değirmenin üstündeki som pembe bulut ışıklar içinde yuvarlanarak güneye doğru *sağılıp* gidiyordu. (s. 9)

"Dallardaki kuş yuvaları daha yavruya *durmamıştı*." (s. 10)

"Akdeniz mavide *tütüyordu*. Işıklar *şırıldıyordu*." (s. 10)

"Hışım gibi bir yağmur *indirmeye* başladı." (s. 10)

"Köyde inanılmaz bir sessizlik *aldı* ortalığı. (s. 55)

"Tepenin başına doğru *aldı yatırdı*, üstüne çıktığında soluk soluğaydı. (s. 96)

"O da sevinçten içi apaydınlık, *pır pır olmuş uğunuyordu.*" (s. 113)

"Güneş tepeye gelmiş de *devrilmiş* gidiyor." (s. 117)

"O da sevinçten *dolmuş taşıyordu.*" (s. 123)

"İşlenmiş mermer taşın yanına *ağzı koyun* uzandı." (s. 144)

"Balık yağı kokusu bütün adayı *alır.*" (s. 146)

"Kedinin gözleri *ağlamsıydı.*" (s. 152)

"Orada, çakıl taşlarının üstünde *direkledi* kaldı. (s. 168)

"Yağmur bir karanlık gece olmuş üstlerine *taş gibi düşüyordu.*" (s. 178)

"Tekne gözden *irayıncaya* kadar olduğu yerde durdu kaldı. (s. 208)

"Gökyüzü yıldızla *döşeliydi.*" (s. 251)

"Gök *uzaklaşıyor*, karanlık *koyguntaştıkça koyguntaşıyor*, göz gözü görmez oluyordu." (s. 258)

"Çöl *inler gibi etti.* Abbasın içine bir korku *geldi oturdu, boğazını sıktı.* Yıldızlarla birlikte yanlarından yörelerinden karanlık da *akıyordu.*" (s. 260)

"Ömründe ancak birkaç kez böylesine sevince *batmış çıkmıştı.* (s. 270)

"Atını mağaradan dışarıya çekti bindi, biner binmez de *doldurdu.*" (s. 272)

"Kapıdan bir sevinç yeli gibi iskeleye *aktı*, teknesine bindi motoru çalıştırdı gazı verdi dümeni denizin ortasına kırdı. (s. 297)

Bazıları imge gibi... Bu söyleyiş aykırılıkları yazarın biçemine bir şiirsellik de katıyor...

Arada anlamını verirken insanı bir duralatıp düşündürenler de yok değil. Örnekse yapıtta birkaç kez geçen "aldı yatırdı" "doldurdu" söyleyişleri bunlardan.

Yazarın halk dilindeki şiirsel kullanılışlarından çok hoşlandığı bir sözcük ise "kesmek" sözcüğü.

Örnekler

"Gökyüzü, deniz, toprak, dünyada ne varsa, çiçek, kuş, ağaçlar, yeşiller, morlar, sarılar, turuncular hep pembeye *kesmişti.*" (s. 9)

"Gene her yer karanlığa *kesti.*" (ss. 10-11)

"Yeryüzü, gökyüzü kuşa *keser.*" (s. 79)

"Onlar, yaşadıkları sürece, (...) iliklerine kadar sevinçten titreyip, iliklerine kadar bir mavi sevince *kesmişler midir?*" (s. 94)

"Sevinci öfkeye *kesti*, yüreği küt küt atmaya başladı. (s. 97)

"Bütün bedeni mutluluğa *kesti.*" (s. 142)

"Yüzü andan ana bir acıya *kesiyor*, bir sevinç içinde kalıyordu. (s. 256)

Yaşar Kemal'in biçeminde sözcük sıralamak kadar, benzer tümce parçaları sıralamanın da önemli bir yeri var.

Aşırı bir örnek

"Koyakta kuşlardan, hortumlaşarak, dönerek, savrularak göğe ağan, inip çıkan, parlak, koskocaman bir top ışık olarak çakan, çakınca da göğü baştan başa ikiye biçen, inip çıkarak, koyağı bir uçtan bir uca bir anda geçip denize inen, iner inmez de, denizin üstüne varır varmaz da tam kıyıda zınk diye duran, orada birbirlerinin üstüne yığılan, sonra da o anda arkaya savrulan, dönerken denizin üstünde, kıyıda çakıltaşlarında ölüler, çırpınan, kanatlarını açıp da uçamayan yaralılar bırakan kuşlardan başka hiçbir şey gözükmez. (s. 79)

Yazar sözcükleri tekrar tekrar kullanmaktan da sakınmıyor. Bir sözcüğü üst üste bindirerek yinelemekten bir güzellik çıkartmaya çalıştığı bile oluyor.

Şöyle

"Soluğu belli belirsiz bir gül *kokusuyla koktu.*" (s. 88)

"Bir çiçek yığınından gelen *kokularla da kokuyordu.*" (s. 101)

"İçinde bir *korku* vardı ki yüze çıkaramıyor, *korkusundan* alabildiğine *korkuyordu.*" (s. 271)

Yaşar Kemal'in biçemini, söyleyiş aykırılıklarını, masalların, destanların beslediği açık. Dilinin tadı tuzu büyük oranda kırsal kesim halkımızın birikimlerinden geliyor. Ama yalnızca yüzyıllardır biriktirilmiş olan güzellikleri kullanmak değil onunki, halkının yaratıcılığını, başka bir söyleyişle "uydurma gücünü" de almış.

Kullandığı bütün aykırı sözler toplama mı?

Yoksa bazılarını kendisi mi uyduruyor?

Bilemem... Kuşkuluyum...

Örnekse şöyle diyor

"Dışardaki fırtına buradan duyumsanmıyordu ya, incecik bir yel çiçekleri, çimenleri, yaprakları ığralıyordu. (s. 166)

Görüyorsunuz, birçok yazarın "hissetmek" yerine kullanmaktan kaçındığı "duyumsamak" onda hiç yadırganmıyor. Öylesine ki "duyumsamak" da acaba "ığralamak" (ırgalamak) gibi halk ağzından derlenmiş bir sözcük mü diye araştırmak gereğini duyuyor insan.

Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü...

Yok, yok, yok...

Başka bir örnek

"Sanki atlıların da sözleri bitmişti, kimse ağzını açıp da bir tek sözcük etmiyordu." (s. 258)

Buradaki "sözcük" de halk ağzından derlenmiş gibi yerine ne güzel oturmuş... Bunu hiçbir yerde araştırmayacağım, çünkü Melih Cevdet Anday'ın "uydurduğu" bir sözcük olduğunu çok iyi biliyorum...

Yeni sözcükleri halkımızın kaç bin yıllık birikiminden gelen biçemine böylesine kolaylıkla yerleştiren bir yazar kim bilir daha ne işler beceriyordur diye geçiyor kafamdan...

Yukarda verdiğim örneklerden birinde, belki ilginizi çekmiştir, "ağzı koyun" diye bir söz var; "yüzükoyun" karşılığı. (s. 144)

Yazar başka bir sayfada ise şöyle diyor

"Poyraz içerdeydi, ortaya sırtüstü uzanmış, soluk alır gibiydi. Vasili onu ağzı aşağı çevirdi. (s. 230)

Burada "yüzükoyun" karşılığı "ağzı aşağı" denmiş.

Hemen karşı sayfanın altında, bakıyorsunuz, Vasili, Poyraz Musa'ya şöyle diyor

"Seni kolundan tuttuğumda, seni kayığın içinde yüzükoyun döndürürken de boynunda parlayan bir şey gördüm." (s. 231)

Poyraz "yüzükoyun" diyor... Demek "ağzı aşağı", "ağzı koyun" diyen, yazarımız. Ayrıca o da "sırtüstü" yerine "ağzı yukarı" ya da "ağzı üstü" filan demiyor...

Bu Yaşar Kemal'le baş edilmez...

Bir ara *Yaşar Kemal Sözlüğü* diye bir kitap yayımlanmıştı. Adam'daki dizide yok. Onu edinmenin bir yolunu bulmalı...

Biçemindeki destansılık, yer yer masal havası yalnızca dilinden, halktan aldığı söyleyiş özellikleriyle sözcüklerden mi geliyor?

Hayır, bir de görkemli bir abartmacılık özelliği eklenmiş bunlara.

Ne demek abartmacılık?

Gene örnekler verelim

"Dünyada bu kuş eti pilavı kadar lezzetli bir yemek, bütün ada and içer İncile el basar ki, dünyanın hiçbir yerinde yapılamaz." (s. 79)

"Poyraz Musa şimdiye kadar böylesine pırıltılı, denşet bir mavide balkıyan bir kuş görmemişti." (s. 208)

"Bu yer altındaki köydeki yediği tandır ekmeği gibi lezzetli bir ekmeği, ömründe, hiçbir yerde yememişti. (s. 219)

"Bu ada ada oldu olalı böyle sevinçli bir ses, böyle aydınlık, ışık gibi açmış bir yüz, pırıl pırıl, masmavi ipiltili bir çift göz görmemişti. (s.221)

"Kadın sarı saçlı, derin mavi gözlü, uzun boylu, ipekli apak giyitler içinde, başka bir dünyanın büyülü bir yaratığı gibi, şu kutulardan çıkan, ala şafakta bir kezcik öten kuşun, dünyadaki bütün kuşların Emiresi sanki. (ss. 252-253)

"Abbas bunca yıl savaşlara girmiş savaşlardan çıkmıştı, hiçbir savaşta, yüzlerce topun hep birden patladığı, yeri göğü sarstığı

savaşlarda bile böylesine bir gürültü duymamıştı." (s. 258)
"Böyle bir at bütün Arabistanda yoktur." (s. 263)

Yaşar Kemal'de güzel kuşun benzeri görülmemiştir, tandır ekmeğinin benzeri yenmemiştir; bir ses, bir yüz, bir göz, güzel kadın, gürültü, at, övülmek istenen her şey benzersizdir.

Saraç Şehmus "bütün Mezopotamyanın burdan Bağdata, Basraya kadar en ünlü" saracıdır. (s. 265)

"İpekli bir bohçanın içinden lacivert bir giyit" çıkar, "üstüne kalıp gibi" uyar "giyiti, sanki çok usta bir terzi, ölçüsünü özenerek bezenerek almış öyle" yapmıştır. (s. 267)

Temiz bir ayakyolu bile bu anlayışla betimlenir

"Uzun yıllar böyle tertemiz, gıcır gıcır bir ayakyolu görmemişti." (s. 45)

Destanlara, masallara özgü bu abartmacılık Yaşar Kemal'in anlatıcılığının çok belirgin bir özelliği... Her betimlemesinin altından ucu görünüyor.

Kitabının bir yerinde yazar konuşturduğu bir kişi için şöyle diyor

"Bire bin katarak bir destancı ustalığıyla, coşkuyla anlatıyordu. (s. 24)

Başka bir yerde de şöyle

"Köylüler ulu bir destancıyı dinler gibi onu dinliyor, köyden gitmesini hiç istemiyorlardı." (s. 271)

Yaşar Kemal roman yazan çağcıl bir destancı diye anılabilir... Tadına doyamadığı o güzelliğin "köyden gitmesini" istememenin ötesinde, serpilip gelişmesini, Türkçeyi de aşıp dilden dile geçmesini, bütün dünyaya yayılmasını sağladığı da bir gerçek...

Kimilerinin "dil büyücüsü" diye nitelediği bu anlatı ustasının dilinde aksaklıklar, dikkatli okurları durup düşünmeye zorlayan yönler yok mu?

Bence var. Onlara da örnekler verelim

"Çok erkenden uyandı. (s. 14)

Doğrusu Çok erken uyandı. Ya da Erkenden uyandı.

"Hepimiz evlenir, çocuklarımız olurdu. (s. 90)

Doğrusu evlenirdik.

"Bu dünyada ne hiçbir şey duydun, ne de hiçbir şey gördün." (ss. 112)

Doğrusu ne bir şey duydun, ne de bir şey gördün.

"Kedinin bu bekleyişi Vasilinin balığı alıp livarın içine koyuncaya kadar sürdü." (s. 129)

Doğrusu koymasına.

"Oysa yöresinde kelebek kaynaşıyordu. (s. 137)

Doğrusu kelebek kaynıyordu. Ya da kelebekler kaynaşıyordu.

"O kadar üzülmüştü ki nerdeyse ağlayacak. (s. 159)

Doğrusu ağlayacaktı.

"Kahvaltılarını yaptılar." (s. 283)

Doğrusu Kahvaltı ettiler.

Bana yanlış gibi gelen bu söyleyişler, Yaşar Kemal'in kendine özgü, aykırı söyleyişlerle dolu akıcı biçemi içinde hiç göze çarpmıyor. Nitekim dizgi düzelti aşamasında da bunlara takılıp üstünde duran olmamış...

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'da ilgimi çeken bir yön de yazarın hoşlanmadığı kişileri gülünçleştirerek karikatür çizgileriyle yansıtması oldu. Örnekse çıkarcı devlet memurları, Mal Müdürü, Tapu Memuru, Nüfus Memuru birer karikatür gibiler.

Yaşar Kemal'de alttan alta işleyen bir gülmece anlayışı hep var, ama sevmediklerini anlatırken bu anlayışın olumsuzlaştığı görülüyor.

Yıkıcı demiyorum, olumsuz nitelemesi yeter.

Kötüleri gülünçleştirse de büsbütün ezip geçmiyor.

Doğrudan insana değil de, insanları biçimlendiren toplumsal ilişkilere öfke duyan bir yazar olduğu için...

İyileri ise abartsa da kusursuzlaştırma amacı gütmüyor...

Bu konuda güvenle konuşabilecek durumda değilim. Yeterince araştırıp düşünmedim üstünde.

Ama şu andaki görüşüme göre roman kişisi niteliği kazandırabildiği kişilerini de gülünçlüklerden arındırmaya çalışmıyor.

Seviyor insanların aklı zorlayan yanlarını...

Kişiliklerini çeşitli yönleriyle ele almadan, ayrıntılara girmeden anlattığı, olayları geliştirmek için araya sokup sonra yok ettiği çıkarcı, sevimsiz tiplerse bu aklı zorlayan yanlarının altında iyice gülünçleşiyor, hatta çirkinleşiyorlar...

Yaşar Kemal'in anlatma coşkusunu sergileyen bir "bölümden bölüme geçiş"e de değinip bitirelim.

Kurtuluş Savaşı sonunda Yunanlılarla Türkler arasında "Mübadele" yapılırken, Rumların oturduğu Mirmingi Adası (Karınca Adası) halkı doğdukları topraklardan ayrılmak istemezler. Türklerle aralarında bir sorun yoktur. Ama "Mübadele" anlaşması gereği, sonunda sevgili adalarını bırakıp Yunanistan'a gitmek zorunda kalırlar. Yalnız bir kişi, Vasili Atoynatanoğlu saklanıp adadan ayrılmaz.

"Bütün ada hiç direnmeden kuzu kuzu gitmişti. Bir insan doğup büyüdüğü, bir parçası olduğu toprağını, denizini, evini, bahçesini, eliyle diktiği zeytin ağaçlarını, şeftalileri, kirazları nasıl bırakır da giderdi?" (s. 85)

Vasili gidenlerin arkasından öfkeli, kırgın düşüncelerle bakar

"Stalyos, (...) adamıza ilk ayak basacak kişiyi öldürmeyi de sen aklımıza düşürmedin mi? Bunun üstüne seninle İncile el basıp ant içmedik mi? Sonradan sen bir kişiyle yetinmedin de, üç kişiyi öldürmek hakkımız demedin mi? Şimdi adamızı bırakıp da nereye gidiyorsun? Sözünden dönüyorsun, öyle mi? Sen hiç adam öldürmedin mi? Ben öldürdüm mü sanıyorsun, ben karıncayı bile incitmedim. (...) Ben, canlıdır diye, balıkları bile canlıdır diye öldürmek istemem, başka geçimim olsa. Ben bir balıkçıyım, Allah beni balıkçı yaratmış, kısmetimi de balıktan vermiş. Siz gidin, cehenneme kadar yolunuz var. Ben, adaya gelen ilk adamı öldürdükten sonra, kayığıma binip kaçıp gideceğim. İncil üstüne

ant içmedik mi? Türkler ne diyorlar, Allah yazdıysa bozsun. Öldüreceğim onu. Adamın intikamını alacağım." (s. 87)

Ne var ki Yunanistan'dan gelen "mübadil"ler ada yaşamına alışık değillerdir, anakaradaki topraklara yerleşirler.

Sonunda adaya, gözlerden uzak yaşamak isteyen, bir kan davası kaçağı, Poyraz Musa gelip yerleşir.

Adada gizlenen Vasili, İncil üstüne içtiği ant gereğince, onu öldürecektir. Ama elinde tüfeği, belinde tabancası, göğsünde fişeklikleriyle pusuya yatsa da, bir türlü son hareketi yapıp tetiği çekemez. Kendi kendine engeller yaratıp sürekli işi erteler.

Sonunda bir gün denizden anlamayan Poyraz Musa "ceviz gibi" kayığıyla fırtınaya yakalanır. Vasili'nin istediği şeyi doğa yapacaktır.

"Geber ulan köpek. Geber ulan, geber ulan." (s. 227)

Sonra?

Sonrası şöyle

"Epeyi bir süre geçtikten sonra kayık yerine, bir dalganın tepesinde Poyrazı gördü, kulaç atmaya çalışıyor, iki kulaç atamadan dalga onu altına alıveriyordu. Gittikçe büyüyen dalgalar arasında oradan oraya savrulan Poyraz artık kulaç da atamıyor, arada sırada ancak kollarını sallayabiliyor, ardından da dalgalara gömülüyordu. Artık boğulacağı kesindi. (s. 227)

Bunun üzerine Vasili kayalıktan inip güçlü motoruna biniyor, öldürmeye ant içtiği, sularla boğuşmasını, "Geber ulan! Geber ulan!" diye izlediği kişiyi kurtarmaya denize açılıyor.

"Yepyeni motor güçlüydü. Dalgalar onu oradan oraya atıyordu ya gene de ilerliyordu.

"İlerde bir dalganın üstünde çırpınan Poyrazı gene gördü, dümeni ona doğru kırdı." (s. 228)

Bu bir bölümün sonu.

Burada yaratılan etki artık en yüksek noktasındadır. Üstünde düşünce üretilmesi için çok önemli bir durum sergilenmiş, okurun önüne bir felsefe toprağı serilmiştir.

Arkadan gelen bölümde Vasili ile Poyraz Musa'nın kurtarma olayından sonraki konuşmalarına geçileceğini bekliyor insan.

Ama, hayır...

Yaşar Kemal bir anlatıcı... Öyle romancılar gibi, birtakım şeyleri okura bırakamaz...

Sonraki bölüme başlarken, yazar, iki sayfaya yakın, Vasili'nin Poyraz'ı nasıl kurtardığını anlatıyor.

Derken açıklama soruları

"Sen onu öldürmeyecek miydin, yemin etmemiş miydin?" (s. 230)

"Peki, öyleyse beni niçin öldürmedi?"

"Bilmem.

"Peki, beni boğulmaktan niçin kurtardı?" (s. 233)

Bu da "anlatıcı"ların bir özelliği Dinleyicilere güvenmeyip her şeyin tekrar tekrar üstüne basmak...

Arkasından bir de Poyraz Musa'nın ağzından anlatılıyor dalgalarla nasıl boğuştuğu. (ss. 233-234)

Evet, Yaşar Kemal'in kitaplarında en göze batan yan yazarın anlatma coşkusudur... Doyamaz anlatmaya...

"Yaşar Kemal çağdaş dünyanın en büyük anlatıcılarından biridir." (John Berger)

"Yaşar Kemal Homeros'tan bu yana gelen en eski geleneksel anlatıcıdır." (Elia Kazan)

Bunlar büyük ustaların çok yerinde saptamaları...

(Adam Sanat, Mayıs 1998)

ELEŞTİRİNİN AYDINLATTIĞI

Gölgede Kalan Yıllar üstüne pek bir şey yazılmadı. İlgi gördü, okundu, bol bol sözü edildi, ama yazınsal eleştirinin konusu olmadı. Yapısı, yazılışı, kişilerini yansıtışı, olaylara yaklaşımı irdelenmedi. Böyle bir gereksinim duyulmadı. Anı kitapları yazın dışı sayılıyor.

Oysa bu kitabı yazmaya bir duygu patlamasıyla, önceden tasarlamadan, ne uzunlukta olacağını, nereye varacağını bilmeden yazmaya başlamıştım. Karmakarışık, sıkıcı bir şey de olabilirdi. Tersine çok hızlı okunduğunu birçok kişiden duyduğum bir kitap çıktı ortaya. Nedenini bilmiyorum... Dışardan bir eleştiri gelmedi. İçinde yer aldığı bir işi eleştirip aydınlatmak ise kolay değil. Belki üstünden epeyce bir zaman geçtikten, iyice uzaklaştıktan sonra...

Anıların sözlü eleştirileri genellikle yazınsal bir yaklaşımla yapılmıyor. Dile, anlatıma değinen birkaç arkadaşım oldu. Biri de olayları bir çocuğun gözünden aktardığımı söyledi. Bunun ayrımında değildim. Çocukken yaşadıklarımı anlattığım bölümlerde olsa gerek.

Bu arada pek çok kişi kitapta yer alan tanıdıklarından sevecenlikle söz ettiler. Ailemle uzak ya da yakın ilintisi olanlar yanlış anımsadığım şeylere ilgimi çektiler.

Şu günlerde çıkan dördüncü basıma eklediğim yazıda bunların hepsini açıkladım. Birlikte okuyalım

DÖRDÜNCÜ BASIMA EK

Gölgede Kalan Yıllar Ekim 1997'de yayımlandı. Yılın son aylarında. Beklediğimin çok üstünde bir ilgiyle karşılandı. Bu arada "Yaşasın Edebiyat" dergisinin yazarlar arasında yaptığı bir soruşturmada aldığı oylarla 1997 Yılının Kitabı seçildi.

Benim yaşamıma ise inanılmaz bir renklilik getirdi. Aşağı yukarı beş aydır bu kitapla ilgili bir olay yaşamadığım tek bir günüm geçmiyor. Bir telefon, bir mektup, ya da bir konuk...

Yayımladığı bir kitap beğenilince yazarların genellikle karşılaştıkları coşkulu övgülerin ötesinde bir durum...

Şu son beş ay içinde yıllardır görmediğim kimselerle bir araya geldim, telefonda konuştum, gönderdikleri yaşlılık fotoğraflarına baktım...

Bir gün Altay Gündüz ile Mithat Oranos birlikte geldiler...

Başka bir gün İhsan Arsova...

Derken bir telefon Nur Sahir Sılan. Aynı gün kalktı geldi. Çocukken benden bir iki yaş büyüktü, ama şimdi delikanlı bir atlet gibi, gencecik... "Amma uzamışsın, Memet, sen tostoparlak bir şeydin!" diyor.

Kardeşi Şen Sahir Sılan da, Nur'dan birkaç gün önce Antalya'dan telefon etmiş, "Beni havuza attığını yazmadın mı, ben bulamadım kitapta?" diye sormuştu. Öyle bir olay hiç yok kafamda. Anlaşılan yaptıktan sonra çok utanmışım...

Bir gün de Emcet Ağabey geldi. Sevgili Emcet Ağabey. Gene yakışıklı. Ama çocukken ben ondan kısaydım, şimdi o benden kısa. Erdoğan'ın sağlık sorunları varmış, "İyi bir havada, onu da alır gelirim," dedi.

Coşkulu, sevgi dolu telefon konuşmalarında acı tatlı haberler alırken, yaptığım birtakım yanlışları da öğrendim. Bu arada ailem konusundaki bilgisizliğime de için için güldüm.

Bir gün telefondaki ses, "Ben Fuat Bengü," dedi. Hemen tanıdım, Rifat'ın ilk karısı Semra'dan olan oğlu Fudi, adaşım. Güzel yüzlü Semra... Annen? Ölmüş... Belli bir yaşın üstündekileri hani sormaya da korkuyor insan... Teyzen?

"O sağ, sağlıklı, çok selamı var size. Bir yanlış yapmışsınız kitapta onu söylememi istedi. Fuat Paşa Cemile Sultanla değil, onun kızı Ayşe Sultanla evliymiş.

Buyrun, adını taşıdığım büyük amcamın karısıyla kaynanasını karıştırmışım. Hümeyra Teyzesi yanılıyor olamaz. Çünkü onun

da annesi sanırım Mısırlı bir prensesti; aile ilişkilerine meraklıdır soylular...

"Öyleyse neden Cemile Sultan Sarayı deniyordu!.."

Eskilerin miras anlayışı da değişik. Âli Paşanın köşkü, Mehmet Ali Paşaya kalıyor, Cemile Sultanın sarayı Ayşe Sultana kalıyor. Öbür çocuklar? Onlara da başka şeyler mi? Mallar ölmeden paylaştırılıyor anlaşılan...

Bir gün de telefonda bir kadın sesi adını söyleyip, "Memet, tanıdın mı, ben babaannen Güzide Hanımın kardeşi Cavit Beyin torunuyum," dedi. "Ben kimle evliyim, biliyor musun, hani Adnan Ağabeyin kardeşi diyorsun kitapta, İstanbul Yelken Ajanı Orhan Ağabeyle." Meğer Adnan Ağabey ile Vahdettin Ağabey kardeşmişler. Orhan, Turhan, İlhan ise onların ablalarının ya da kız kardeşlerinin çocuklarıymış. Ben hepsini kardeş yapmışım.

Babaannemin ailesinden bir bilen yakaladım ya, kuşkuda olduğum bir şeyi daha sordum hemen. Nişantaşı'nda tam Nişan Taşı'nın karşısındaki konakta oturan Fatma Hanım, benim söylediğim gibi, babaannemin kardeşi miydi?

Hayır, babaannemin ablası Nuhbe Hanımın kızıymış...

Ben bu aile bilgisiyle kim bilir o çok çocuklu Altunizade'lerin başına ne işler açardım, ama orada Tuna kopya verdi de pek bir sakarlık etmedim.

Sonradan Nünü Baba ile Nazmiye Teyzenin yakınlığını da öğrendim. Süt kardeşmişler.

Mektupların getirdiği acı tatlı haberlerin iyi bir örneği Hayriye Abla ile Lütfi Ağabeyin İzmir'de yaşayan kızları Zeynep Yenilmez'den gelen, içinden beş de fotoğraf çıkan mektuptu. Çocukluk arkadaşım Suna iki yıl önce ölmüş. Hayriye Abla ile Lütfi Ağabey ise, biri 83, öbürü 87 yaşında, İzmir'de yaşıyorlarmış. Fotoğraflarına doya doya baktım Yaşlılıkları da gençlikleri kadar güzel...

Ahmet Necdet'in mektubundan Şaire Nigâr Hanımın babam Vedat Örfi'nin doğumu için altında 9 Kânûn-ı evvel 315 tarihi bulunan bir şiir yazdığını öğrendim. Demek babamın doğum tarihi 21 Aralık 1899. Nigâr Hanımın dedemle yakınlığını biliyordum, anlaşılan babaannemle de arkadaşmışlar.

Talha Hocanın küçük oğlu Ayhan Çilesiz ise mektubunda benden bir yıl sonra Haydarpaşa Lisesi Fen B sınıfında okuduğunu, babasının "kendi oğlunu iki yıl üst üste sınıfta bırakıp belge aldırttığı" yolundaki söylentiyi duyduğunu, ağabeysinin matematikten hiç kırık not almamış iyi bir öğrenci olduğunu yazıyor... Bunu çocuklara anlatmaya çok çalışmış o günlerde... Ama dinleyen kim!.. Öğrencilerin Talha Hocayı *yüceltişi* önlenebilir mi!..

Ali Gevgilili ise Peride Celal'in Elif'e armağan olarak gönderdiği *Gölgede Kalan Yıllar*'ı Amerika'da okumuş. Mektubunda, "Gecelerimin çoğu, giderek bir Tolstoy romanına dönüşen o sürükleyici anılarınızı okumakla geçti, diyor.

Hulki Aktunç da dedemin "bir roman kahramanı gibi geliştiğini" söylemişti telefonda.

Bu benim özenerek yaptığım bir şey değil. Sevdiğim insanları anlatmaya çabalarken ne olduysa kendiliğinden oldu.

Anılarımdaki kişilerden, başkalarının da sevgiyle söz etmeleri bana mutluluk veriyor.

Arkasını da yazmamı isteyenlere önceleri, "Vakit kalmadı," diyordum. Baktım, gerçekçilikten pek hoşlanmıyorlar. Artık, Aziz Nesin gibi, "Aceleniz ne, ilerde yazarız!.." diyorum.

Mart, 1998

İşte böyle, o yaptığım yanlışları seviyorum. Düzeltmek gelmiyor içimden. Çevremdeki insanlara, aileme bakışımı çok iyi ortaya koyuyor bu yanlışlar... "İlerde düzeltiriz..."

Fatma Hanımın İngiliz soyluları gibi havasını beğeniyorsam, kimmiş, kimin nesiymiş, ne önemi var!.. Bağlarından, ilişkilerinden soyutlayarak doğrudan insana duyulan yakınlıktı çocukluğumda beni yönlendiren. Bugün de öyle...

Yoksa dedemi, babamın babasını böylesine sevebilir miydim?

Gölgede Kalan Yıllar'ı okuyanlarda üç ayrı yaklaşım görüyorum

Bir uçta en coşkulular, kitapta anlatılan insanları tanıyan, o günlerde o çevrelerde yaşamış olanlar... Onlarla bir araya gelince,

ya da telefonda konuşurken, çağrışımlara doyamıyor, yeni yeni anılara doğru açılıyoruz.

Öbür uçta en serinkanlılar, anlatılan insanları, çevreleri tanımayan, kendini anlatıma kaptırıp anı kitaplarını roman okur gibi sanatsal tat alarak okuyanlar... Arada tanıdıkları, sevdikleri sanatçıların adlarıyla karşılaşmak onları fazla etkilemiyor.

Bu iki ucun arasında ise, daha başlarken özel bir beklentisi olanlar, anılarımda baştan sona Nâzım Hikmet'i anlatacağımı umanlar yer alıyor...

Bana ulaşan tek olumsuz eleştiri, "Umduğumu bulamadım, diye, böyle bir beklenti içinde olduğunu sandığım bir kişiden geldi...

Oysa düşünüyorum da, kendini şiirine bütünüyle koymuş bir şairin, başkalarının anılarında anlatılıp anlatılmaması onun açısından pek önemli görünmüyor bana.

Yalnız bir eleştirmen arkadaşım, "Nâzım sende insan olmuş," dedi telefonda. Ne demek istediğini açıklamadı, ama ben anladım sanırım.

Aslında öyle bir amaç gütmemiştim, sevdiklerimi gördüğüm gibi anlatmaktı tek düşüncem.

Peki, bu anıların "yazmasam edemezdim"i nerden gelmiş olabilir?

Piraye'den mi?

Gerçi onun öldüğü gecenin ertesinde başlamıştım yazmaya, ama Piraye bu anılar yazılmasa unutulup gidecek bir kişi değildi...

Şiirlerde, mektuplarda yaşıyor...

Buna karşılık *Gölgede Kalan Yıllar*'daki öbür insanları, bütün o güzel insanları bu anılar taşıyacak belleklerin ötesine...

Bellekler "toprak olacak yarın", ama ak kâğıt üstündeki kara yazılar, "yaşamakta devam edecek"

Bu anıların "yazmasam edemezdim"i, Mehmet Ali Paşa'dan ta Mordo'ya, Hampik Efendiye, Zeynep'e kadar, o unutamadığım, unutulmalarını istemediğim insanlardan gelmiş olmalı.

O insanların hepsi birer roman kahramanı anlatabilene...
Benimki küçücük bir umut, gücünce bir çabalama...
Ama o olumsuz eleştiri bir konuda gözlerimi açtı.

Gölgede Kalan Yıllar'da, yazıya başladığım günlerden kalma bir kaygının etkilerini bugün de taşımakta olduğumu sezdim.

Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları* üstüne mektuplarından çıkardığım alıntılarla yazıp, 15 Eylül 1952'de, "Yeditepe" dergisinde yayımladığım "Yeni Şey" adlı denemede şöyle diyordum

"Şu içinde yaşadığımız günlerin yeni bir edebiyat türünü hazırlamakta olduğunu sanıyorum. Birkaç ay önce, romanın başına gelenler üzerine yazdığım bir yazıda da düşüncemi kısaca açıklamıştım

"Çağdaş roman dediğimizden, tarih anlatan şiirden, senaryodan, her şeye burnunu sokan oyundan, yeni deyişler ardında çırpınan resimden, heykelden, fotoğraftan yararlanan, bütün sanatların bildiğimiz bütün olanaklarını benimseyerek yeni olanaklar yaratacak 'yeni bir şey... İnsan insan toplumu ancak o 'yeni şey' anlatabilecek. Sanatlarda kendi içine çekilmeye tepkiyle başlayıp gelişecek, serpilecek. Gerçeği dilim dilim değil, bir bütün olarak verecek. Portakalı enine kesin ortasından, ikiye ayırın, bütün dilimlerinden birer kesit göreceksiniz. İşte o 'yeni şey' yaşamı, gerçeği öyle görecek, öyle anlatacak. (*Unutulmuş Yazılar*, s. 41)

Sözünü ettiğim aslında benim değil, Nâzım'ın düşüncesiydi. *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı yazarken yeni bir türün biçimlendiğini görmüş, bunu mektuplarında anneme, bana anlatmıştı. Onun saptadığı bir gelişmeyi, adını vermeden, onun anlatımı, onun benzetmesiyle yazın dünyasına aktarmaya çalışıyordum. Anlayan anlıyordu, ama çoğunluk çiçeği burnunda bir yazarın boyundan büyük konulara girip bilgiçlik taslaması diye hiç önemsemiyordu söylediklerimi.

Nâzım'ın bana yazdığı mektuplar ancak 1968'de, 16 yıl sonra çıktı okur önüne. Onlar da yeterince dikkatli okunmadı. *Memle-*

ketimden İnsan Manzaraları üstüne söyledikleri yazın çevrelerinde yeterince yankılanmadı.

Bir mektubunda şöyle diyordu

"Benim kitap hakkında yazdıklarına pek sevindim. Hele onu tekrar okumaya başlaman beni bahtiyar etti. O kitap da benim yazı hayatımda bir dönüm noktası olabilir. Annene de anlatmıştım, belki sana anlatmıştır. Biliyorsun ki, hikâye ve roman nisbeten yeni tarzlardır. Bundan dört yüzyıl önce yaşamış bir insan için elektrik nasıl meçhul bir şeyse, yazı sanatında, roman da öyle meçhul bir şeydi. Roman, muayyen bir sosyal münasebetler inkişafının verimidir. Bana öyle geliyor ki, roman ve hikâye nasıl kendilerinden önce olan şiirden faydalanmışlar, fakat yeni bir keyfiyet olarak taazzuv etmişlerse, bugünkü sosyal şartların gelişmesi de, romandan, şiirden, hikâyeden, senaryodan filan faydalanacak olan fakat yepyeni bir keyfiyet halinde ortaya çıkacak yeni bir yazıyla sanat tarzını gerçekleştirecektir. Şimdi kafam bunu – ismi ne olursa olsun, nasıl ki roman kelimesi, ismi, tabiri de nispeten yenidir – gerçekleştirmeye uğraşıyor. Bana öyle geliyor ki, bu araştırdığım nesnenin bazı unsurları, şu benim kitabın bazı yerlerinde belirmeye başlamıştır. Şimdiye kadar yazı hayatımda bazı merhaleler, dönemeçler geçtim, bunları geçmeden önce daima kısa, yahut uzunca süren verimsizlik devirleri atlattım. Fakat bu sefer, mühimce bir dönemeci dönmeye çalıştığım için verimsiz, tembel devrim bir yıldır sürüyor. Galiba bu yaz civciv yumurtadan çıkacak. Civciv, horoz değil. Bu işin horozu ancak benden sonra gelen nesle nasibolabilir, mesela sana." (*Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar*, Adam Yayınevi basımları, ss.75-76)

Bu ipuçları sunarak, yeni bir türün ilk örneklerini verme yolunda çalışmaya yüreklendirme, yazarlığın emekleme dönemindeki bir genç için anlatılması olanaksız bir itici güçtü. Kimseye söylemesem, sezdirmesem de, civcive iyice gözlerimi dikmiş, horozun düşünü görmeye başlamıştım.

İşin gizi şu sözlerdeymiş gibi geliyordu bana

"İnsan insan toplumu ancak o 'yeni şey' anlatabilecek. Sanatlarda kendi içine çekilmeye tepkiyle başlayıp gelişecek, serpilecek. Gerçeği dilim dilim değil, bir bütün olarak verecek. Portakalı enine kesin ortasından, ikiye ayırın, bütün dilimlerinden birer kesit göreceksiniz. İşte o 'yeni şey' yaşamı, gerçeği öyle görecek, öyle anlatacak.

Memleketimden İnsan Manzaraları'nı bu sözlerin ışığında tekrar tekrar okuyordum. Kitabı baştan sona götüren Halil, gerçi bir roman kahramanına benziyordu, ama her şey onun için değildi. O birçok kişiyi birinden öbürüne geçerek sergileyen anlatıyı sürdürmek için kullanılıyordu. Gene de tekrar tekrar öne çıkmasından gelen belli bir ağırlığı vardı. O herhalde roman türünden kalma bir öğeydi. Civcivden horoza geçilirken ondan da kurtulunacağı düşünülebilirdi.

"Portakalı enine kesin ortasından, ikiye ayırın, bütün dilimlerinden birer kesit göreceksiniz."

Bir kişiyi anlatan romandan, "insan insan toplumu" anlatan "yeni şey"e geçilecekti.

Hep buna kafa yoruyordum.

Nâzım'ın öykülü şiirlerden giderek vardığı yere doğru, düzyazı öyküden de yola çıkılabilirdi.

O Meşrutiyetten İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar gelen bir dönemde memleketinin insanlarını anlatmıştı. Tarihsel, tutumbilimsel bilgisi, görgüsü, yaşam deneyimiyle.

Ben de "yeni şey" anlayışıyla, çevremi, yaşadığım kalabalık bahçedeki gençleri, bildiğim dünyayı anlatmaya karar verdim.

1950'de yazdığım, *Yaşadığımız* adlı, roman mı, öykü mü diyeceğimi bilemediğim anlatı böyle doğdu. Birbirine bağlı öykülerden oluşan, yaşamlarını anlattığı kişileri zaman zaman bir araya getiren, kimseyi ötekinin üstüne çıkarmamaya çalışan bir roman.

Birinci basımı Ocak 1951'de yapılan kitabımı Nâzım'a da göndermiştim. Cezaevinden çıkmış, Münevver Hanımla Kadıköy'de oturuyordu.

Rasih Güran'a, kitabımı okuduğunu belirterek,
"Oğlumun ne yapmak istediğini anlayamadım..." demiş.
İnanılmaz şey!.. O kadar mı uzağa düşmüştüm amacımdan!..

Şu son günlerde, yolculuk öncesi, harıl harıl evi toplarken, *Yaşadığımız*'ı da yeniden gözden geçirdim. Dilini arındırdım. Yayınevine verdim ikinci basımının yapılması için. Birkaç ay oluyor. Ama önerilen kapak üstüne çok konuştuğum için sanırım, bir yerlerde takıldı kaldı.

Biliyorsunuz, yayınevleri huysuzluk eden yazarlarını böyle cezalandırırlar. Yoksa isterdim bu yazı çıktığında o kitabın elinizde olmasını.

İkinci basımın arka kapağında şu sunu yer alacak

"Bu roman Erenköy ile Suadiye arasında büyük, güzel bir bahçede, dört yaz gecesini anlatıyor. Kişileri her gün çevremizde gördüğümüz sıradan insanlar, konusu da o insanların sıradan yaşamları...

"Anlatmak istediği şeyleri, gerçekleri süslemeye gerek görmeden, olduğu gibi veren yazar, yaşamı çeşitli görünüşleriyle bir bütün olarak yansıtmak için, değişik yazın türlerinin olanaklarından yararlanıyor...

"Kitaptaki birbirine bağlı on öykünün iç içe örülmelerinden roman gibi okunabilen bir anlatı ortaya çıkmış...

Roman gibi okunabilen, ama "roman" değil...

Kısacası Nâzım'ın heveslendirmesi, kışkırtıcılığıyla "yeni şey"in arkasına düştüğüm günlerin bir ürünü, ama ortaya koyduğum yapıtta ne yapmak istediğimi o bile anlamamıştı.

Bir yandan da Hüsamettin Bozok "Yeditepe"ye her ay bir deneme yazmamı istiyordu

"Her yazına 7.5 lira veririm...

Ama ben, sürekli, portakalı nasıl ortasından enine kesip de bütün dilimlerinden birer kesit gösterebileceğimi düşünüyordum.

El değiştiren bir eşya ile öyküden öyküye geçmeyi kurarken sinemalarda *Bir Frakın Öyküsü* diye bir film oynadı. Frak kime kiralanırsa onun öyküsü anlatılıyordu. Gene o günlerde yeni başlayan bir yazar Orhan Hançerlioğlu birbirine bağlı öykülerden bir kitap oluşturdu.

"Yeni şey" değildi herhalde onların aradıkları...

Ne yaptığımı Nâzım da anlamadığına göre öyküleri birbirine bağlamaktan bir şey bekleyemezdim...

Deneme yazarlığına doğru kayarken "yeni şey"in yaratıcılığından, açıklayıcılığına, savunuculuğuna yöneldim. Nâzım'ın mektuplarında söylediklerini yazın dünyasına aktarmaya çalıştım.

Hüsamettin Bozok'un beni denemeye yönlendirmesi, salt dergisine deneme yazarı aradığı için değil, bu işe eğilimli olduğumu sezmesindendi. "Yeryüzü" dergisinde çıkan yazılarımı, çevirilerimi, "Aylık Ansiklopedi"ye yazdığım maddeleri beğeniyor, övüyordu. Deneme alanında başarılı olacağım kanısındaydı.

Bu arada "Yeryüzü"ne verdiğim "Seni Kimse Linç Edemez, Joe" adlı öykümü, bu dergiyi yöneten arkadaşlar, hem yerli olmadığı, hem de öyküye benzemediği için, yayımlamadan önce uzun süre bekletmişlerdi.

Evi toplarken *Aşk ve Sümüklüböcek*'te, dergilerde yayımlanmış öykülerimi de gözden geçirip bir araya getirdim. Hani şimdilerde "deneme roman" diye anılan bir tür var, "Seni Kimse Linç Edemez, Joe"ya da, "deneme öykü" denilebilir.

Bu deneme ile öyküyü yaklaştırmak sanırım bende hep var olan bir eğilim. Bir ara "Adam Sanat"ta yazdığım yazılara konuşmalar giriyordu. Hani o beni çok sevenler, "Memet Fuat kendi kendiyle konuşmaya başladı!" diye kıs kıs gülmüşlerdi. Bir ara da "Cumhuriyet"te köşe yazısı diye Arda'nın öykücüklerini yayımlamıştım. Onlara gülen olmamıştı...

Evet, öykülerimi de bir araya getirip bir kitap yapabilir miyim diye düşünürken, *Aşk ve Sümüklüböcek*'tekilerle daha sonra der-

gilerde yayımlananları toplasam bile altmış sayfayı geçmediklerini gördüm.

"Ardalı Öykücükler"i de eklesem yetmiş sayfa...

En az yirmi beş sayfa daha ister.

Kafamda vardı yıllardır öykü olarak anlatmayı düşündüğüm şeyler. Oturup onları yazdım.

1998 tarihli dört kısa öykü de eklenince doksan altı sayfalık küçük bir kitap oluştu.

Adını da koydum *Bir Ayrılışın Öyküsü.*

Huysuzluk cezam sona erip *Yaşadığımız* yayımlanınca, herhalde arkasından bu ufaklık da ortaya çıkar.

Dönelim "deneme öykü" konusuna.

Geçenlerde "Cumhuriyet Dergi"de kadınlara yapılan işkenceden söz edilince, son yazdığım dört öyküden birini, "Yaralı Bir Serçe"yi o dergide yayımlama isteğini duydum.

Bir süre her hafta bir öykü yayımlayan, ama ünlü yazarlarımızın yeterli desteği vermemeleri üzerine bu işten vazgeçen dergi yöneticilerine başvurdum. Anlayış gösterdiler, yayımlandı öyküm.

Didaktik bulanlar da oldu, ama benim için en ilginç eleştiri Turgay Fişekçi'ninkiydi

"Deneme gibi, deneme diliyle yazmışsınız," dedi. "Hele sonu tam bir deneme bitirişi.

Birden aklıma, "Seni Kimse Linç Edemez, Joe" geldi.

"Yedisinde neyse yetmişinde de o!" diye bir söz vardır. Demek ki büsbütün boş bir söz değilmiş.

Yıllar sonra gene "deneme öykü" yazmışım.

Gölgede Kalan Yıllar için bana ulaşan tek olumsuz eleştirinin, baştan sona Nâzım'ı anlatmamı bekleyen bir kişiden gelen eleştirinin bir konuda gözlerimi açtığını söylemiştim.

"İnsan insan toplumu ancak o 'yeni şey' anlatabilecek. Sanatlarda kendi içine çekilmeye tepkiyle başlayıp gelişecek, serpilecek. Gerçeği dilim dilim değil, bir bütün olarak verecek. Portaka-

lı enine kesin ortasından, ikiye ayırın, bütün dilimlerinden birer kesit göreceksiniz. İşte o 'yeni şey' yaşamı, gerçeği öyle görecek, öyle anlatacak."

Ben Nâzım'ın kışkırttığı "yeni şey" aranışımın yazarlığımın ilk adımlarında kaldığını sanıyordum.

Oysa ayrımına varmadan hep taşımışım o kaygıyı.

Gölgede Kalan Yıllar'da her şeyi çevresinde anlatabileceğim, roman kahramanlığına çok yatkın kişiler varken, hiçbirine ayrıcalık tanımamışım.

Anlatılanlarda baştan sona yer alan Piraye ile Memet de öne çıkarılmamış, herkes kadar ilgi görmüşler.

Bir dönem, bir çevre, bir yaşam biçimi, insanlar, ilişkiler, portakalın "bütün dilimlerinden birer kesit" olarak sergilenmiş.

Bu bir etkinin insanın kanına canına işlemesi diye nitelenebilir...

(Adam Sanat, Haziran 1998)

TÜRKİYE ŞARKISI NÂZIM

Aziz Nesin'in 1976'da "Vatan" gazetesinde yayımlanan "Şen Olasın Nâzım Hikmet" başlıklı yazı dizisini oğlu Ali Nesin bir kitapta topladı *Türkiye Şarkısı Nâzım.*

Gazetede yayımlandıkları günlerde sert tepkilerle karşılanan bu yazılar bir yerden sonra şöyle bir notla kesilmişti

BİRİNCİ BÖLÜM SONA ERERKEN VATAN'IN AÇIKLAMASI

Aziz Nesin, gözlerindeki glokom hastalığının artması nedeniyle çalışamadığından, bu dizi yazılarına bir süre ara vermek zorunda kalmıştır. İyileşir iyileşmez, Nâzım'ın yaşamının ikinci bölümünü yazacak ve bu yazıları Vatan'da yayımlanacaktır. Bu konuda gelen eleştiri ve açıklama mektupları da, dizinin ikinci bölümüne girecektir.

Aziz Nesin'in doğru olduğuna inandığı işlerden kolay kolay vazgeçmeyeceği, tepkilere, olumsuz eleştirilere filan aldırmayacağı o zaman da bilinirdi. Gene de yazıların yarıda kesilmesini çoğu kimse "tepkiler yüzünden" diye değerlendirdiydi. Nitekim Aziz Nesin 1976'dan ölümüne kadar geçen yirmi yıla yakın süre içinde bu yazılarına dönmediği gibi, yazıp yayımladıklarını da bir kitapta toplamadı.

Oğlu Ali Nesin kitabın başına eklediği notta şöyle diyor

"Ölümünden sonra Aziz Nesin'in arşivinden Nâzım'a değgin 10 büyük klasör belge, not, kupür ve fotoğraf çıkmıştır. Klasörlerden ikisi Aziz Nesin'in eski yazı notlarından oluşmaktadır. Yeni yazıya çevrildiğinde, notlar Nâzım Hikmet üzerine yeni bir kitap oluşturabilirler."

Aslında Aziz Nesin'in özlemi Nâzım Hikmet'in yaşamöyküsünü yazmaktı. Bunun için bilgi topluyordu. Bu işi başaracak zamanı

kalmadığını düşünmeye başladıktan sonra ise, topladığı bilgileri düzenlemeden, ayıklamadan gelecek kuşaklara bırakmayı yeğlediği anlaşılıyor.

Kitaptan alıntılar yapalım

"Çok istiyorum Nâzım Hikmet'in özyaşamını yazmayı. Yıllardır çalışıyorum bu konuda. Adını 'Türkiye Şarkısı' koyacağım." (s. 8)

"Bir büyük sanatçının yaşamöyküsünü yazmanın çok büyük sorun olduğunu biliyorum. Her şeyden önce yaşamının ayrıntılarını bütünüyle, bütün özellikleriyle, en ince yanlarına dek bilmek gerekiyor. Bu işe önce sevgiyle yanaşmalı elbet. Ama sevgi ve hayranlık örtüsü gerçeği kapamamalı. Nâzım'a saygım sonsuz olduğu için, onun yaşamını, elimden geldiğince bütün gerçekliğiyle yazmak istiyorum. Gerçeklikle yazılmış Nâzım Hikmet'in yaşamöyküsü, onu olduğu gibi değil de gönüllerince görmek isteyenlerin, onu gerçek insanlıktan çıkarıp mit'leştirenlerin hiç de hoşuna gitmeyecektir." (s. 9)

"Nâzım'ın yaşamöyküsünü yazarken, benim dikkat etmem gereken nedir? Nâzım'a ilişkin her sözü, her konuşmayı, her anıyı dinlemek, dinlemek, dinlemek... Nâzım'a değgin her yazıyı, her mektubu, her belgeyi okumak, okumak, okumak... Sonra bütün bunların içinden çelişkileri, tutarsızlıkları, hatta uydurmaları ve yalanları seçip ayıklayıp atmak, geriye kalan olabildiğince doğruları yazmak. Nâzım için anlatılanlarda, yazılanlarda uydurmalar çok var. Bu uydurmaların başında Nâzım'ın kendi uydurmaları geliyor. Bunları da bulup ayıklamak gerekiyor. Nâzım yaşamından geçmiş kimi olayları, ayrı yerlerde, ayrı zamanlarda, o anın gerektirdiğince, işine geldiği gibi değişik biçimlerde anlatmış. Niçin böyle yapmış? Kimileyin, anlatırken olayı önemsemediğinden, kimileyin belleğinin yanıltmasından ya da bir gülmece olsun diye, ya da küçük gizli övünmeler için, daha da bilinir bilinmez başka nedenlerle. (s. 12)

"Ben şimdi burda Nâzım Hikmet'in yaşamını anlatan bir roman yazmıyorum. (...) Hepimiz ister istemez şimdilik Nâzım'a

değgin parçapürçük şeyler yazıyor, anılar anlatıyoruz." (s. 24)

"Yazarlık yaşamımda ilk kez plansız olarak yazdığım yazı, bu dizi yazılarıdır. Başlangıçta bikaç yazı diye düşünmüştüm. Bu yüzden bu dizi yazılara bir genel başlık da koymamıştım. 'Şen Olasın Nâzım Hikmet' başlığını, gazetenin ilgilileri kendiliklerinden koydular. (...)

"Üç dört yazı olacak diye başladığım bu dizi yazıları sonradan uzatmamın nedeni var. Nâzım Hikmet'in yaşamöyküsünü yazmayı tasarladığım için, bu yapıta gereç olabilecek belgeleri, notları, yazıları, mektupları yıllardan beri dosyalarda toplamaktayım. 1967 yılında siyasi polisin evimi arayıp aldığı bavullar dolusu kitaplar arasında, sözü geçen Nâzım Hikmet dosyaları da vardı. Dört yıl sonra aklandım ve mahkeme, evimden alınanların bana geri verilmesine karar verdi. (...) Geri aldığım dosyalar da sayıca eksik değildi. Ama dosyaların içindeki yazılardan pek çok eksikler vardı.

"Bundan sonra ileride daha neler olabileceğini bilemeyiz. Elimdeki bu belgelerin, notların, mektupların, resimlerin hiç olmazsa bir bölümünün olsun, büsbütün elden yitmeden, gazetede yayımlanmasını uygun gördüm. Bu yazı dizisinin plansız oluşunun nedeni budur.

"Nâzım'ın yaşamöyküsünü yazmak için, biçok bakımdan zamanın dahaca erken olduğu kanısındayım. Nâzım'ın yaşamöyküsünü yazmaya zamanım yetmezse, elbet bu işi başkaları yapar umuduyla bu diziyi yazmaya karar verdim. Burada yayımladığım bu bölükpörçük notların, ilerde işe yarayacağı umudundayım." (s. 85-86)

"Nâzım'ın yaşamöyküsünü yazmak için bugün zaman erken, benim yazabilmem içinse artık zaman çok geç... Bu iş, yani Nâzım'ın biyografik romanını yazma işi, en az on yıllık bir çalışma ister. Büyük ustaya borcunu ödemeye çalışmak için, hiç olmazsa günün birinde Nâzım'ın biyografik romanını yazacak olana yol göstermek, bugün tastamam yazılamayan gerçeklerin ipuçlarını vermek, gereçler sunmak, belgeler vermek istedim. İşte bu dizi yazıyı yazmamın nedeni bu!" (s. 239)

Görüldüğü gibi, başlarda Aziz Nesin yıllardır biriktirdiği bilgilere dayanarak Nâzım Hikmet'in yaşamöyküsünü kendi yazmayı özlüyor, ama dizi ilerledikçe bu iş için ömrünün yetmeyeceğini düşünüyor, sonlarda ise çok geç kaldığını iyice anlıyor "En az on yıllık bir çalışma ister." Başka bir yerde on beş yıl demiş "Daha önce de yazmıştım, Nâzım'ın yaşamöyküsünü kendim yazmak isterdim. Ama uzun zaman isteyen bir iş bu, en az on beş yıllık çalışma ister." (s. 228)

Böylece amacı bütünüyle gelecek kuşakların yaşamöyküsü yazarlarına yardımcı olmaya dönüşüyor.

"Bugün tastamam yazılamayan gerçekler..." sözü de ilginç. Yayımladığı yazılara gösterilen tepkiden yılmış görünüyor.

Çünkü dostlarından, yakınlık duyduğu insanlardan geliyordu tepkiler... Nâzım'a daha önce sözü edilmemiş birtakım olumsuzluklar yakıştırması hoş karşılanmıyordu. Yazdıklarına ya bütünüyle inanılmıyor, ya da önemsiz konuları abartarak şairi küçültmek istediği söyleniyordu.

Oysa, Aziz Nesin'e göre, bütün büyük sanatçıların kişiliklerindeki hoşa gitmeyecek yanlar, gerçeklere ulaşmak adına, çekinmeden ortaya vurulmalıydı. Sanatçılar da, iyi yönleri, kötü yönleriyle birer insandı, mitleştirilmemeleri gerekirdi.

Örnekse Nâzım'ın durup dururken yalan söylediği, yıkanmayı sevmediği, açlık grevine Münevver Hanım kendisini görmeye gelsin diye yattığı gizlenmemeliydi. Aziz Nesin bunların gerçek olduğuna inanıyor, bu gibi olumsuzlukların sanatçıları küçültmeyeceğini ileri sürüyordu.

Gene kitaptan alıntılar yapalım

"Hiçbir eleştiri, yergi, gerçek olsun olmasın, artık Nâzım'dan bişey koparamaz, eksiltemez, alamaz... (s. 74)

"Kimileri, bu dizi yazıda Nâzım'ın küçültüldüğü sanısına kapılmışlar ya da özellikle öyle bir sanı yaratmaya kalkmışlardır. Ben, gerçekliğine inandığım, belgeleri olan şeyleri yazıyorum. Bunu da Nâzım'a olan büyük saygımdan yapıyorum. Çünkü o, böyle olmasını, gerçeğe saygılı olunmasını isterdi. (s. 136)

"Bu yazıların bana bitakım saldırılara neden olacağını önceden biliyordum. Hele Nâzım'ın yaşamöyküsünü yazabilirsem, orda gerçeklere daha derinden değineceğim için, bu saldırılar daha da artacaktır. Dahaca bizim toplumumuzda gerçeklerle yüzyüze gelmek alışkanlığı doğmamış. Kült ve mit alışkanlığından kurtulamıyoruz." (s. 140)

Aziz Nesin anlattıklarına inanıyor, "Ben, gerçekliğine inandığım, belgeleri olan şeyleri yazıyorum, diyor. Ama belge dedikleri çoğunlukla Nâzım'ı tanıyanların yazdığı, ya da konuşurken anlattıkları, Aziz Nesin'in de sıcağı sıcağına not ettiği anılar...

Nâzım'ın "Otobiyografi" şiirinde "Ama durup dururken de yalan söyledim, demesi belge niteliği taşır. Ne var ki "küçük gizli övünmeler için" yalan söylediği, o belgenin getirdiği bir gerçek değil, Aziz Nesin'in gönlünce bir yorumudur.

Yıkanmayı sevmediğini söyleyenlerin anıları, ya da Kemal Tahir'in, "Adam, Münevver ziyaretine gelmiyor diye açlık grevine yatmış ki, aman açlıktan ölecek diye Münevver koşup gelsin ziyaretine..." demesi de belge diye nitelenemez. Vera'nın "Nâzım bana demişti ki"lerinin ise belgeyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur...

Yazın dünyasındaki araştırmacıların öznel yazılardan alıntılarla bilimsel çalışma yaptıklarını sanmaları yıllardır sürüp gelen çok şirin bir uygulamadır. Aziz Nesin'in Nâzım'ı tanıyanların anlattıklarını sıcağı sıcağına not ederek belgeler biriktirmesi de buna benziyor.

Faik Bercavi'nin *Nâzım'la 1933-1938 Yılları* adlı kitabında anlattığı bir anı var Nâzım'ın Moskovadaki ilk eşi bir ziraat mühendisiymiş. Temizliğe delicesine meraklıymış. Yatağa girmeden önce her akşam mutlaka yıkanırlarmış. Çok yorgun olduğu bir gün Nâzım yıkanmadan yatıvermiş. Yatar yatmaz da uyumuş. Bir ara uykusunun arasında vücudunu bir sıcaklığın kapladığını duyumsamış. Gözlerini açınca karısının kendisini çırılçıplak soyup yatağın içinde yıkamakta olduğunu görmüş. Gün ağarır ağarmaz

pılı pırtısını toplayıp ilk hayat arkadaşından ayrılmış. (İkinci basım, s. 76)

Aziz Nesin bu olayı Nâzım'ın çeşitli kişilere değişik biçimlerde anlattığını söylüyor. Faik Bercavi'nin de kırk yılı aşkın bir süre sonra anılarını yazarken bazı şeyleri yanlış anımsadığı kanısında.

Şöyle

"Anlatılan bu olaydaki Rus kızı Ludmilla'dır. Nâzım'ın ilk eşi değil, ilk eşi Nüzhet Hanım'dan sonraki ikinci eşidir. (...) Ludmilla tarım mühendisi değil, diş hekimiydi." (ss. 13-14)

Bu olayı ben de Piraye'den dinlemiştim. Ama annem Nâzım'ın ikinci karısından Dr. Lena diye söz ederdi. Adlar tutmuyor. Aziz Nesin'in kitabında, bir fotoğraf var, altında "Nâzım, SSCB'deki karısı Elena Yurçenko ile, 1926" yazıyor. Bizde de olan bu fotoğrafı annem Nâzım'ın ikinci karısı Dr. Lena'nın fotoğrafı diye gösterir, "Genç yaşta ölen çok değerli bir kadınmış, derdi. "Lena" herhalde "Yelena"nın kısaltılmışı. Demek diş hekimiymiş. Ama Ludmilla değil, Lena... Beni uykumda yıkadı diye "pılı pırtısını toplayıp" ayrılmak filan da yok...

Piraye bu olayı şöyle anlatırdı

Bir gece Nâzım'a Türk arkadaşları gelmiş. Biri Şükrü, ötekiler kim bilmiyorum. Önce Lena'ya ayıp olmasın diye Rusça konuşuyorlarmış. Bir ara coşup aralarında Türkçe konuşmaya başlamışlar. Lena bakmış konuşmanın dışında kalıyor, kalkıp bir süre ev işleriyle oyalanmış, yatmadan önce yıkanmak için de ocağın üstüne su koymuş, sonra gene gelip oturmuş yanlarına. Söz Rusçaya dönsün diye bekliyor. Ama Nâzım'la arkadaşları o hiç yokmuş gibi Türkçeyi sürdürüyorlar. "Rusça konuşun da ben de anlayayım, demiş. "Tamam, kusura bakma!" falan filan, bir iki Rusça derken, ulaştıkları coşkulu konuşma düzeyine Rusçalarının ayak uyduramadığını görmüşler. Arada gene Türkçeye sapmalarıyla Lena öfkeyle söylenerek yanlarından uzaklaşmış. Nâzım bayağı bir bozulmuş. Ötekiler de tedirgin olmuşlar. Tartışmalarının tadı

tuzu kalmamış. Arkadaşları, "Biz de gidelim artık, diye ayağa kalkarlarken içerden Lena'nın sesi gelmiş "Nâzım, su ısındı, yıkanmayacak mısın?" Sonrası şöyle Nâzım bir karış suratla soyunup hiçbir şey söylemeden yatağa girmiş, gözlerini yummuş, uyuyor. Onun bu davranışını izleyen Dr. Lena da, hiçbir şey söylemeden, yıkanması için ısıttığı bir kova suyu getirip üstüne boca etmiş.

Piraye'nin anlatışı böyle...

Aziz Nesin'in döne döne ele aldığı Nâzım'ın yıkanıp yıkanmama konusunun bu kadar önemli olduğunu ben daha önce hiç bilmiyordum.

Mithat Paşa köşkünde bugünkü apartmanlardaki gibi duş, banyo, musluğu açar açmaz sıcak su yoktu. Haftada bir hamam yanar, bütün ev halkı sırayla girip yıkanırdık. Bu temizlik, özellikle yazın yeterli olmadığı için de, hamam yanmadığı günlerde kolonyayla silinmek herkesin yaptığı bir uygulamaydı. Friksiyon derlerdi.

Cihangir'e gidince duşlu banyomuz oldu. Ama orada da musluğu açınca sıcak su akmazdı. Termosifonun altını yakmak gerekirdi. Gene de çok tadını çıkarırdık banyoda yıkanmanın. Nâzım'ın yıkanmak istemediğini, bu yüzden annemle tartıştığını hiç anımsamıyorum.

Şöyle diyor Aziz Nesin

"'Ben ördek değilim.'

"Bu sözü Nâzım'dan çok kişi duymuştur. Yıkanmaktan, sudan hoşlanmıyordu. Hoşlanmaktan da öte sanki sudan korkuyordu. (s. 151)

Doğrusu ben onun böyle bir korkusu olduğunu sanmıyorum. Deniz Harp Okulu'nu bitirmiş bir denizci, Kalamış'ta bizleri yelkenle dolaştırırken mutluluktan uçan Nâzım...

Cezaevi yıllarında mı kapıldı bu korkuya dersiniz... Ama hayır, Aziz Nesin'in saptamalarına göre bu durum yeni değil...

"Vâlâ Nureddin ve bütün yakın arkadaşları da Nâzım'ın öteden beri yıkanmakla başının hoş olmadığını bilmektedirler." (s. 151)

Nâzım'ın yıkanmak istemediği zaman, "Ben ördek değilim," demesi ise tam onun havasına uygun. Bunlar halkımızın buluşları. Bir de şöyle derler "İnsanoğlu topraktan yaratılmıştır, suyla fazla oynamaya gelmez."

Nâzım severdi halkın ince alay gücünü gösteren bu tür şakalarını...

Aziz Nesin bir yerde de şöyle diyor

"Yıkanmayışı pis olduğu sanısını verebilir. Oysa Nâzım temizdi. Çünkü, suya girmiyordu ama, sık sık alkol ve kolonyayla bütün vücudunu ovarak temizleniyordu."

Belki de cezaevi koşullarında yıkanma olanağı bulamıyor, sık sık kolonyayla siliniyordu. Ama böyle temizlenmek hiç de kolay değil...

Her neyse Nâzım benim bildiğim kadarıyla her zaman temiz, giydiğini yakıştıran, göze hoş gelen bir insandı. Ben onu hiç kokulu, pis, bakımsız görmedim.

Yalancılık konusuna gelince, "Otobiyografi" şiirinde

başkasının hesabına utandım yalan söyledim
yalan söyledim başkasını üzmemek için
ama durup dururken de yalan söyledim

deyişi kendine olan güveninden geliyor. Nâzım kesinlikle "yalancı" denilebilecek bir insan değildi. Başından geçenleri anlatırken süsler miydi, bilmiyorum. Olabilir. Bunu çoğu sanatçı yapar. Anlattığını dinlenebilecek, dinleyenin hoşuna gidecek biçime sokar, süsler. Nâzım'ın yalancılığı iyiliğinden kaynaklanıyordu İnsanları

korumak, sevindirmek, mutlu etmek... Nitekim bir duygu iletişimine girdiği her kadın onun en çok kendini sevmiş olduğuna inanırdı.

Bence, Nâzım'ın davranışlarının nedenini anlamak isteyenler öncelikle onun son derece iyi yürekli bir insan olduğunu göz önünde tutmalıdırlar.

Kız kardeşi Samiye Yaltırım'ın,

"Ağabeyimin başına ne geldiyse iyiliği yüzünden gelmiştir," dediğini duymuştum. Ben de bu kanıdayım.

Aziz Nesin'in Piraye'den pek hoşlanmadığı anlaşılıyor.

Piraye cezaevindeki kocasını "ihmal" eden, "yılda iki kez, en çok üç kez ziyarete gelen" biri, "hele 1949'dan sonraları ziyaretlerini daha da seyrekleştirmiş..." (s. 100)

Yılda "iki kez"in daha seyreğini artık düşünün...

Şöyle diyor Aziz Nesin

"Hangi gerekçeyle olursa olsun, Piraye'nin Nâzım'ı ziyaretlerini gittikçe seyrekleştirdiği bir olgudur. 48 yaşında, on yıl cezaevi yasaları altında yaşamış, hasta ve bunalımlı Nâzım'ın duyarlığının da son kerteye vardığı düşünülmelidir. İşte, dayısının kızı Münevver'in, Nâzım'ı cezaevinde ziyaretleri bu sırada başlamıştır ve bu ziyaretler Nâzım'ın üstelemeleriyle ve elbet Münevver'in isteğiyle gittikçe sıklaşmaktadır." (s. 101)

Nâzım ile Piraye'nin yaşadıkları birliktelik, mutlulukları, çektikleri acılar, ayrılışları, bugün Aziz Nesin'in yorumlarını iyice aşmış durumda... Yayımladığım dört kitap (sırasıyla *Nâzım ile Piraye*, *Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar*, *Gölgede Kalan Yıllar*, *Piraye'ye Mektuplar*) bu konuyu sanırım hiçbir boşluk bırakmadan, bütün ayrıntılarıyla ortaya koydu.

Bu kitaplardan ilk ikisi çıktığında yaptığım işi ters yorumlayanlar olmuştu. Aziz Nesin'e yazdığı mektupta Faik Muzaffer Amaç şöyle diyor

"Nâzım'la ilgili olup kamuca bilinmesi gereksiz kimi gerçekleri yıllarca önce ortaya döktüğü zaman Memet Fuat'ın bu davranışını 'Bir oğulun anası adına Nâzım'dan öc alması' diye yorumlamıştım." (s. 240)

Oysa "kamuca bilinmesi gereksiz kimi gerçekleri" ortaya döken o mektuplar, birtakım hırslı kişilerin Nâzım'ı dirençsiz yanlarından yakalayarak nasıl istemediği durumlara düşürdüklerini, ona nasıl acı çektirdiklerini belgeliyordu.

O mektuplarda Nâzım'ın acısı Piraye'nin acısından daha az değildir. Piraye'nin acısını anlamak için olayı bilmek yeter, ama o mektupları okumadan Nâzım'ın acısını anlayabilmek kolay değildir. Onlar Nâzım'ın acıdan kavrulan iyilik dolu yüreğinin çığlıklarıdırlar.

Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar yayımlanınca olayların benim yorumlamaktan kaçındığım yönleri de aydınlandı.

Aziz Nesin 1970'lerde bile alttan alta çekişme içinde olduklarını söylediği kadınlardan üçüyle çeşitli zamanlarda uzun konuşmalar, tartışmalar yapmış. Bunlar Münevver Hanım, Dr. Galina, Vera... Piraye ile böyle bir konuşma olanağı bulamadı. Onun suskunluğuna, kimseyle konuşmamasına biraz bozulduğu anlaşılıyor.

"Nâzım'ın yaşamında, nikâhlı ya da nikâhsız olarak, birlikte yaşadığı, bildiğimiz kadarıyla, yedi kadın var. Bunlardan tanıdığımız dördü arasında çekişme, Nâzım'ın ölümünden sonra da gizli olarak sürüyor. İçlerinde hiç konuşmayanı, Nâzım'ın üstüne tek söz söylemeyeni var. Bu da bir başka türlü öç alma. (s. 21)

Bu sözlerle Piraye'nin "hiç konuşmayarak" Nâzım'dan öç aldığı belirtiliyor...

Dört Hapisaneden, Saat 21-22 Şiirleri, Rubailer, Memleketimden İnsan Manzaraları, Ferhad ile Şirin, Sabahat, Yatar Bursa Kalesinde, Evler Yıkılınca adlı yapıtların müsveddelerini yıllarca

saklayıp günümüze ulaştıran Piraye "hiç konuşmayarak" Nâzım'dan öç almakla suçlanıyor...

Ayrıca Aziz Nesin açlık grevleri çevresindeki olayları birbirine karıştırdığı gibi, Nâzım'ın Münevver Hanımla ilişki kurduktan, boşanma isteğini bildiren mektubu Rasih Güran'la Çamlıca'ya gönderdikten bir süre sonra, Piraye'yle yeniden barışmak için yaptığı çağrıları bu olaydan önceki çağrılarla karıştırıyor.

"Nâzım, eşine dostuna, Piraye'yi göndermeleri için mektuplar yazmaktadır. Bir hanım, Nâzım'ın bu ricasını telefonla Piraye'ye iletir. Piraye işleri olduğu yanıtını verir." (s. 109)

"Celile Hanım, Nâzım'a karşı o eski ilgisiz kadın değil, çok sevecen, çok özverili bir annedir. Oğlu için katlanmadığı eziyet, yapmadığı özveri kalmaz. Oğlu için içi yanmaktadır. Nâzım'ın affı için çırpınır durur. Avukattan avukata koşar. Gözleri de görmemeye başlamıştır, körleşmektedir. Nâzım yalnız kalmasın, ona yakın olsun diye Bursa'ya yerleşir. Oysa, o yıllarda eşi Piraye, Nâzım'ın bütün yalvarmalarına, yakarmalarına, üstelemelerine, aracılar yoluyla ricalarına karşın, İstanbul'dan Bursa'ya Nâzım'ı ziyarete gelememektedir. Anne Celile Hanım, oğlunu mutlu edeceği düşüncesiyle Münevver'in Nâzım'ı ziyaret etmesi için çabalar göstermektedir. Zaten gelini Piraye'yi de sevmiyordur." (s. 185)

Bunlar Nâzım'ın Münevver Hanımla ilişki kurduktan, boşanma isteğini bildiren mektubu Rasih Güran'la Çamlıca'ya gönderdikten sonraki durumlar. Piraye artık Nâzım'ın eşi değil. Ayrılmaya kesin kararlı. Bursa'ya gitmesi gereken kadın Münevver Hanım.

Piraye bir süre sonra, Mehmet Ali Aybar ile Abidin Dino'nun baskıları sonucu, çocuklarını alıp Nâzım'a gidecek, ama bunu gönlüyle değil, aracı kişilere duyduğu saygıdan yapacak.

Cezaevi kapısından çıktığında da,

"Artık Nâzım'ı sevmiyorum," diyecek...

Aziz Nesin'in yazışı, seçtiği sözcükler, olayın konumunu belirsiz bırakışı, "İstanbul'dan Bursa'ya" açıklaması, "gelememektedir"

sözcüğündeki ikinci "e", Piraye'ye karşı tavrını açıkça gösteriyor.

Celile Hanımın belli etmese, bizlere tersini söylese de, Piraye'yi pek sevmediği doğrudur. Annem de bunu sezerdi. Nedeni Nâzım'ın âşık olduğu kadınlara çok bağlanması, başka kimseyi gözünün görmez olmasıydı, bence. Ama annem başka bir şeyden söz ederdi

"Piraye istese Nâzım'ı bu işlerden vazgeçirir, diye düşünüyorlar, benden o yönde çaba göstermemi bekliyorlar, böyle bir şeye yanaşmadığımı görünce de kızıyorlar. Tanımıyorlar oğullarını."

Kemal Tahir'in, "Adam, Münevver ziyaretine gelmiyor diye açlık grevine yatmış ki, aman açlıktan ölecek diye Münevver koşup gelsin ziyaretine..." demesine Aziz Nesin'in nasıl olup da inandığını anlamak kolay değil.

"Şen Olasın Nâzım Hikmet" dizisi "Vatan" gazetesinde yayımlanırken gönderilen yanıtlar, "Tiyatro 76" dergisinin yaptığı soruşturma *Türkiye Şarkısı Nâzım*'ın sonuna eklenmiş Tam 63 sayfa. Ayrıca bazı yazıların içinde de Aziz Nesin'e karşı çıkan mektuplarla, onlara verilen yanıtlar yer alıyor.

Bütün bunlardan, Nâzım Hikmet'in Münevver Hanım ziyaretime gelmiyor diye açlık grevine yatmış olamayacağı açık açık ortaya çıkıyor. Çünkü açlık grevine yattığı tarihlerde Münevver Hanım zaten yanında.

Peki, öyleyse Kemal Tahir neden Aziz Nesin'e böyle bir söz etmiş olabilir?

Kemal Tahir gürül gürül bir adam, kafası bir şeye kızmış, söylemiş, sonra da atmıştır kahkahayı...

Aziz Nesin anlatılan her şeyi sıcağı sıcağına not edip kitabına belge diye alıyor, ben de Kemal Tahir'le ilgili bir anımı anlatayım da sıcağı sıcağına not edenlere belge olsun

Nâzım cezaevinden çıktıktan sonra Münevver Hanımla Kadıköy'de otururlarken, bir gün Çamlıca'ya Kemal Tahir geldi.

Annemle ben bahçede atkestanesinin altında şezlonglara uzanmış kitap okuyorduk.

Bir iki hoş beşten sonra Kemal Tahir,

"Memet, bizi biraz yalnız bırakır mısın?" dedi.

Kalkıp yanlarından uzaklaştım. Az öteye, bağa doğru gittim. Ama gözüm onlarda. Benden gizli ne konuştuklarını merak ediyorum.

Kemal Tahir coşkuyla anlatıyor.

Biraz demişti, ama bitmiyor. Oralarda dolaşıyorum. Sonunda çağırdılar. Baktım annem pembeleşmiş.

Birlikte çay içtik. Az sonra Kemal Tahir,

"Sen iyice düşün, Piraye," deyip gitti...

Merakla sordum

"Ne istiyor? Neyi düşüneceksin?"

Güldü

"Deli saçması, dedi. "Kemal bu, Nâzım'a kızmış, bana gelmiş...

"Ne istiyor?"

"Nâzım'a karşı kampanya yapacakmışız.

"Ne kampanyası!"

Meğer o sabah Kemal Tahir, Nâzım'ın evine gitmiş, kapıyı Münevver Hanım açmış,

"Nâzım evde yok," diyerek onu içeri almamış.

Oysa polisler karşı kaldırımdaymışlar. Yüzde yüz içerdeymiş Nâzım, Münevver Hanımın onu kapıdan çevirmesine ses çıkarmamış.

Sonra cezaevindeyken Kemal Tahir'e verdiği bir söz varmış, yayımcılarla yapacağı anlaşmalara bir madde ekletecek, her kitabıyla birlikte onun bir romanını da bastıracakmış. Oysa *Kuvâyi Milliye*'yi İnkılap Yayınevi'ne satarken bu sözünde durmamış.

Sabah da kapıdan çevrilince iyice tepesi atan Kemal Tahir, Çamlıca'da almış soluğu,

"Bu oğlanın kırdığı ceviz bini aştı, Piraye, buna karşı bir kampanya başlatalım, rezil edelim, diyormuş.

Baktım yüzüne.

"Öfke, dedi. "Geçer. İki gün sonra gene can ciğer olurlar."

İşte Aziz Nesin'e bir belge...
Türkiye Şarkısı Nâzım âlem bir kitap...
Nâzım her sabah tıraş oluyor, ama yüzünü yıkamıyor...

(Adam Sanat, Temmuz 1998)

ANTOLOJİLER

Çocukluğumda okumaya alışmam için elime verilen kitaplar arasında antolojiler yoktu. Ama kendi biriktirdiğim paralarla kitap almaya başlamamdan kısa bir süre sonra, özellikle de İngilizce cep kitaplarının 100 kuruşa, 150 kuruşa köşebaşlarındaki tütüncülerde, gazetecilerde satıldığı günlerde sürekli antoloji alırdım.

Kitaplığımı karıştırıyorum

10 Great Stories; *The Pocket Book of Short Stories*; *The Pocket Book of Western Stories*; *The Story Pocket Book*; *The Pocket Book of Adventure Stories*; *Stories in Modern Manner*; *Fifty Short Shorts*...

Great French Short Stories; *French Stories and Tales*; *Famous Chinese Short Stories*; *The Pocket Book of Modern American Short Stories*; *Ten Modern American Short Stories*; *American Folk Tales and Songs*; *German Stories and Tales*; *The Irish Genius*...

Sonra şiir antolojileri...

The Pocket Book of Verse; *The Pocket Book of Story Poems*; *One Hundred Modern Poems*; *A Book of Modern Verse*; *The Penguin Book of Modern American Verse*...

En başta da F. T. Palgrave'in ilk basımı 1861'de yapılmış *Golden Treasury* adlı ünlü antolojisinin Oscar Williams'ın katkılarıyla güncelleştirilmiş kim bilir kaçıncı basımı 532 sayfa, 200 kuruş...

Bunlar kitaplığımda şöyle bir bakınca gözüme çarpan, okumaya başlama yıllarımda, dedemin verdiği harçlıklarla almış olduğum kitaplar...

Ayrıca tek tek şairlerin seçilmiş şiirleri, yazarların seçilmiş öyküleri, denemeleri, incelemeleri de var...

Ama onlar antoloji değil... mi?

Antoloji karşılığı bir ara dilimizde "güldeste" kullanılırdı, şimdi "seçki" deniyor.

"Seçki"nin daha geniş bir anlamı var gibi...

"Antoloji" deyince "değişik yazarların yapıtlarından seçilmiş parçaları bir araya toplayan bir kitap" geliyor akla.

Webster's Dictionary'de bakalım nasıl açıklanmış bu sözcüğün İngilizcedeki anlamı

anthology [Yunanca *anthologia* çiçek anlamına gelen "anthos" ile "toplama" anlamına gelen "legein"in birleştirilmesinden oluşmuştur.] Bir yazın çiçekleri (güzel parçalar) derlemesi; şiirler ya da epigramlar derlemesi.

Demek ki "güldeste" sözünü Yunanca bilenler uydurmuşlar.

Yukardaki tanımda "*Değişik* şairlerin yapıtlarından derlenen çiçekler" denmiyor. Öyleyse bir şairin yapıtlarından güzel parçalar (çiçekler) derlenerek yapılan kitaplar da antoloji diye anılabilir.

Bu durumda "seçki" sözcüğünün daha geniş kapsamlı olduğunu söyleyemeyiz.

Oysa bana önce öyle gibi gelmişti.

Anlaşılan zaman içinde "antoloji" sözcüğüne bir sınırlama yakıştırmışız *Değişik* yazarlardan derlenmiş olma sınırlaması...

Webster's Dictionary'de "şiirler ya da epigramlar" denmesi de ilginç. Öyküler, denemeler, incelemeler, roman parçaları seçilip bir araya getirilirse ne olacak?

Yunanlılar *anthologia* sözcüğünü uydurduklarında yazın şiir ile epigramlardan oluşuyordu herhalde.

Gelin, daha kolay anlaşmak için, değişik yazarların yapıtlarından yapılan seçmelere "toplu seçkiler", bir yazarın yapıtlarından yapılan seçmelere "bireysel seçkiler" diyelim.

İngilizcede toplu seçkiler bir yana, bireysel seçkisi olmayan şair, yazar azdır sanırım. Şairlerin "seçilmiş şiirleri", yazarların "seçilmiş öyküleri", "seçilmiş denemeleri", "seçilmiş incelemeleri" hep el altındadır.

Hem de yalnız bir tek değil.

Değişik zamanlarda, değişik eleştirmenlerin yaptığı, değişik seçkiler, değişik yayınevlerince yayımlanır.

Bizde yok bu alışkanlık.

Örnekse çok kitabı olduğu için bütün yapıtlarının edinilmesi kolay olmayan Oktay Rifat'ın şiirlerinden değişik zamanlarda, değişik kişilerce derlenmiş, değişik yayınevlerince yayımlanmış, değişik bireysel seçkiler bulunmaz kitapçılarımızda.

Bir ara Arif Damar bu işin üstüne gitti. Birkaç yayınevinde, yanılmıyorsam, Can'da, Adam'da, Yapı Kredi'de bireysel seçkilerini yayımlattı. Ama seçen hep kendisiydi.

Bir şairin birkaç yayınevinde, değişik eleştirmenlerce yapılmış bireysel seçkileri olsa, kanımca, bu o şaire bir canlılık getirir. Yayınevleri de bundan hiçbir zarar görmezler.

Ağır aksak gidişimize uymayan böyle alışılmamış uygulamalar bizde bugün yapılamıyor, çünkü yazarlarımızın işlerini kovuşturan, onlara değişik sözleşmeler sağlayan copyright ajansları yok.

Bir yayınevine gidiyorsunuz, kitabınız 1000, 1500, ya da 2000 basılacak, önünüze 10 yıllık bir sözleşme konuyor, içinde neler neler yok, başka dillere çevrilirse şöyle, filme alınırsa böyle, televizyonda oynarsa böyle böyle... Sözleşme değil, tutsaklık belgesi...

"1000 ya da 2000 tane basacaksınız, arkadaşlar, bir yıllık, bilemedin iki yıllık bir sözleşme yapalım, sonra serbest kalsın kitap..."

Yazar böyle bir öneride bulunmayı bile göze alamıyor.

Yazar adına konuşacak, önerilen koşulları gözden geçirecek, yapıtın diri diri gömülmesini önleyecek bir kimse yok.

Copyright Ajanslarının olmaması izin işlerini de çıkmaza sokuyor. Özellikle antoloji yayımlamak isteyenler, nereden, nasıl izin alacaklarını, nereye nasıl ödeme yapacaklarını bilemiyorlar.

Yazarları arayıp bulmak, duygusallıklarını aşmak, izinlerini almak, hele bunu yazıya dökmek hiç de kolay değil. Ödeme sorunları ise apayrı bir dert.

Antoloji yapmak için izin almak gerekiyor mu?
Evet.
Özellikle bireysel seçki yapılıyorsa mutlaka izin alınması gerekir.
Sonra yukarda adlarını verdiğim İngilizce antolojiler

10 Büyük Öykü; Kısa Öykü Cep Kitabı; Western Öyküleri Cep Kitabı; Öykü Cep Kitabı; Serüven Öyküleri Cep Kitabı; Yeni Tarz Öyküler; Elli Minik Öykü...

Amerika'da ya da İngiltere'deki yasaları bilmiyorum, ama Türkiye'de yayımlanacak olsalar bu tür antolojiler için de izin alınması gerekir.

Adlarından da anlaşıldığı gibi, bunlar "eğitim ve öğretim" amacı gütmeyen antolojiler. Gönlünüze göre 10 büyük öyküyü bir araya getirmiş, okurlara sunuyorsunuz. Ya da beğendiğiniz öyküleri gelişigüzel bir cep kitabında toplamışsınız.

Tatlı tatlı okunmanın ötesinde bir amacı olmayan bu seçkilere "okuma seçkileri" diyebiliriz.

Batı dillerinde çoktur okuma seçkileri. İzinlerini copyright ajanslarından almak da son derece kolaydır. İzin vermeyen olursa, başka bir yazardan başka bir öykü seçilir. Güzel bir öykünün yerine başka bir güzel öykü konur; amaç bakımından hiçbir şey değişmez.

Bizde ise böyle okuma seçkileri pek yoktur. Binde bir "Güzel Yazılar" diye bir şeyler yayımlandığı olur, ama genellikle bizim seçkilerimiz "eğitim ve öğretim"e yardımcı olma amacını güden seçkilerdir. Ele aldıkları türü başı sonu belli bir zaman içinde, belli bir anlayışla sergiler, her şeyi yerli yerine koymaya, açıklamaya, yazarların ne yapmak istediklerinin anlaşılmasına yardımcı olmaya çalışırlar.

Onun için de bizim seçki derleyicilerimiz genellikle doğrudan eleştirmenler ya da eleştiri gücü olan sanatçılardır.

Sanırım ülkemizde yazarların, şairlerin antolojilerden hoşlanmamaları, antolojilere karşı tavır almaları daha çok bu yüzden...

Bizim antolojilerimizde örnekler gelişigüzel, amaçsız seçilmez, doğru ya da yanlış, mutlaka bir değerlendirme, bir sıralama, bir tanıtım söz konusudur. Üstelik de yapılan sergileme öğrencilere, yeni yetişenlere, yani geleceğe dönüktür.

Sanatçılar yapıtlarını değerlendiren eleştirmenlere nasıl direnirlerse, bir seçme, dolayısıyla değerlendirme işi yapan antolojicilere de öyle direnirler. Hiçbir sanatçı kendisine biçilen giysiyi beğenmez. Kimi bunu belli eder, kimi belli etmez, ama herkes bir yerlerde yanlışlar, eksikler, uygunsuzluklar görür. Olsa da, olmasa da görür.

Onun için de toplu seçkiler için doğrudan sanatçılardan izin almak olanaksız denilecek kadar zor bir iştir...

En başta seçkiciye güvenilmeyebilir.

Sonra seçkiye girecek öbür sanatçılarla alttan alta çekişmeler yaşanıyor olabilir.

Kendisine ayrılacak yerin yetersiz kalacağı düşünülebilir.

Önde olmak, arkada olmak, ayrılacak sayfa sayısının azlığı çokluğu, her şey, açığa vurulmasa da, bir tedirginlik kaynağıdır.

Kimi durumlarda bu tedirginlik, "İzin vermiyorum, benden bir şey alma!" engellemesine kadar gider...

Bir yazarın yapıtlarından alıntı yapılmasına izin vermemesi ise, belli bir amaç güdülerek derlenen bir seçkinin yayımlanmasını bütünüyle engelleyebilir.

O yazar olmadan o seçkinin amacına varması olanaksızdır.

Örnekse okuyanlar ayrıntılarıyla öğrensin, bilgilensin diye, Serbest nazım akımını sergileyen bir toplu seçki yapmak istiyorsanız, gene örnekse Nâzım Hikmet'in ya da İlhami Bekir Tez'in kalıtçıları şiirlerini alıntılamanıza izin vermiyorlarsa, yapamazsınız o seçkiyi.

Böyle bir seçkinin yapılması "eğitim ve öğretim" açısından önemliymiş Genellikle bunu anlatmak olanaksızdır izin verme yetkisini elinde tutanlara. Bu yetkiyle sağladıkları üstünlükten kolay kolay vazgeçmezler.

Aklı karışık, ya da öfkeci, ya da öbür yazarlardan hoşlanmayan, onlarla bir arada olmak istemeyen bir yazar, çok önemli, yararlı seçki tasarılarını tek başına engelleyebilir.

Örnekse, Sait Faik'in kalıtçıları demeyeceğim, içinde yer alması gereken yazarlardan herhangi biri öykülerinin alınmasına izin vermezse, çağdaş Türk öyküsünü sergileyen bir toplu seçki yapılamaz.

Oysa seçkicilik bir eleştiri türüdür. İnsanların seçkiler yoluyla yazına, kültüre yararlı olma özlemleri de bir özgürlük konusudur.

Eleştiri yoluyla yazına katkıda bulunma özgürlüğü nasıl önlenemiyorsa, seçkiler düzenleme yoluyla yazına katkıda bulunma özgürlüğü de önlenemez.

Ne var ki, yasalarca korunmasalar, eleştirmenler de, seçkiciler de yazın dünyasında yaşama olanağı bulamayacaklar...

Yararlı olduklarına kesinlikle inanılmıyor. Eleştirisiz, değerlendirmesiz, seçmesiz bir yazının nasıl bir yavanlığa düşeceğini sanatçılar bir türlü anlamak istemiyorlar.

İzin verdim, vermedim diye, "eğitim ve öğretim" amaçlı seçkilerin yapılmasına bile engel olunmaya çalışılıyor.

Türkiye'de yasa koyucu bu duruma düşülmesini önlemek amacıyla "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"na, "Eğitim ve Öğretim için Seçme ve Toplama Eserler" başlığı altında, şöyle bir madde koymuş

Madde 34 Yayımlanmış musikî, ilim ve edebiyat eserlerinden ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde iktibaslar yapılmak suretiyle, hal ve vaziyetinden eğitim ve öğretim gayesine tahsis edildiği anlaşılan seçme ve toplama eserler vücuda getirilmesi serbesttir. 2 nci

maddenin üçüncü bendinde ve 4 üncü maddenin birinci fıkrasının birinci ve beşinci bentlerinde gösterilen neviden eserler, ancak seçme ve toplama eserin münderecatını aydınlatmak üzere iktibas edilebilir Ancak bu serbestlik. hak sahibinin meşru menfaatlerine haklı bir sebep olmadan zarar verir veya eserden normal yararlanma ile çelişir şekilde kullanılamaz.

Münhasıran okullara mahsus olarak hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onanan (okul-radyo) yayımları için de birinci fıkra hükümleri uygulanır.

Bütün bu hallerde eser ve eser sahibinin adı mûtat şekilde zikredilmek icap eder

2 nci maddenin üçüncü bendinde gösterilen eserler neymiş, ona bakalım

Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafya'ya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri.

4 üncü maddenin birinci fıkrasının birinci ve beşinci bentlerinde gösterilen neviden eserler neymiş, onlara da bakalım

Güzel sanat eserleri, estetik değere sahip olan;

1. Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş ve ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler kaligrafi, serigrafi,

(...)

5. Fotoğrafik eserler ve slaytlar,

Evet, bunlar "ancak seçme ve toplama eserin münderecatını aydınlatmak üzere iktibas" edilebiliyorlar.

Görüldüğü gibi, "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nun 34. maddesi seçkicilerin seçki düzenleme özgürlüklerini yazarlara karşı koruyan bir madde.

Bu madde olmasa Türkiye'de hiçbir eleştirmen "eğitim ve öğretim"e katkıda bulunacak antolojiler derleyemezdi. Çünkü her eleştirmenin sevmeyenleri, güvenmeyenleri vardır. Her eleştirmene, bir anlayışın, bir inancın, bir çevrenin adamı diye bakılabilir.

İzne bağlı kalsa bütün seçkilerin izin alınamadığı için eksikleri olacaktı. Yasa koyucu 34. Madde ile bu durumu önlemiş, "eğitim ve öğretim" için seçkiler yapılabilmesini sağlamış...

Bir seçki derlenirken yapıtlarından alıntı yapılan yazarların telif ücretlerinin nasıl ödeneceği sorunu ise bugün de çözülebilmiş değil.

Eskiden seçkilerde yazarlara telif ücreti verilmesi diye bir sorun yoktu. Yayınevleri yalnızca seçkiyi derleyene para öderlerdi. Buna karşı çıkan da olmazdı. Çünkü üç liraya, beş liraya satılan kitapların yüzde onu aşmayan telif ücretleri sayfalara göre bölünüp ödense kimsenin eline sözü edilmeye değer bir para geçmezdi.

Seçkilerde yazarlara telif ücreti ödenmesi sanırım ilk Adam Yayınları'nda uygulandı. Ne var ki seçkiyi yapanla belli oranlarda bölüşülerek sayfa sayısına göre hesaplanan bu telif ücretleri, bugünün ölçüleriyle de, fazla tutmuyor. Yazarlar bu paraları almak için yayınevine gitmiyorlar. Copyright Ajanslarının bulunmaması bu küçük telif ücretlerinin, zamanında, düzenli olarak ödenmesini önlüyor.

Sonunda, karşılıklı, "Kim uğraşacak şimdi onunla!" havasına giriliyor...

Ben baştan beri, hep yararlı olma, eleştirmenlikle öğretmenlik arasında bir denge tutturma amacı güden bir yazar olarak, seçkilere çok önem verdim. "Seçkici" (anthologist) nitelemesinin

kullanıldığı ülkelerde olsa, yaşamöykümü yazanlar, "eleştirmen, denemeci" tanımlamalarının yanına mutlaka onu da eklerlerdi...

Bu alandaki ilk çalışmam, 1963'ten 1972'ye kadar, her yıl yayımlanan, "Memet Fuat'ın Seçtikleri" üst başlıklı, *Türk Edebiyatı* antolojileri oldu. Bu seçkilerle, on yıl boyunca, aydınlara, öğretmenlere, öğrencilere, dış ülkelerde yaşayanlara, çeşitli nedenlerle "yazınımızın gelişmelerini günü gününe izleyemeyenlere", bir yıl içinde yayımlanmış kitaplarla dergilerden en ilginç şiirleri, kısa öyküleri, deneme, eleştiri yazılarını topluca sundum.

Aslında yaptığım, "eğitim ve öğretim" kapsamı içinde değerlendirilmesi gereken bir çalışmaydı, ama ben yasayı bilmediğim için, yazarları tek tek arayıp kiminden sözlü, kiminden yazılı olarak izin alıyordum. Bu arada, seçtiğim yapıtlarda dizgi düzelti yanlışları varsa, onları da sorup öğreniyordum. Ama mektupla başvurduklarımdan bazıları hiç yanıt vermiyor, üsteleyince de, "Bir bu eksikti, biz her yıl seninle mi uğraşacağız!" diye takılıyor, "Ne istersen al, kardeşim!" diyorlardı.

Türk Edebiyatı 1964 için mektupla izin istediğimde Orhan Kemal'den şöyle bir yanıt gelmişti

23. XI. 963

Kardeşim M. Fuat,

Mektubunu aldım. Sözünü ettiğin Yırtıcı Kuş hikâyesini olduğu kadar, bundan böyle dilediğin hikâye ve romanlarımdan dilediğin pasajları, dilediğin şekilde, bana sormadan alabilirsin.

Muhterem annenize evcek hürmetlerimiz.

Gözlerinden öperim kardeşim.

Orhan Kemal

Başkalarıyla da aramda, "Uğraştırma insanı, ne istersen yap!" türünden konuşmalar geçince, Tahir Alangu'ya dert yanmış, yasaya göre izin almam gerekmediğini ilk ondan öğrenmiştim. Yaptığım seçkiler "eğitim ve öğretim için seçme ve toplama eserler" çerçevesine giriyordu.

Sanırım üçüncü yıldan sonra bıraktım izin istemeyi, böylece

de benden kurtuldu yapıtlarını seçkime aldığım arkadaşlar, ama dergilerdeki anlaşılması güç birtakım dizgi yanlışları da düzeltilemeden aktarıldı.

Sonraki seçki çalışmam, *İlkokul Çocukları İçin Şiirler* oldu. Bu kitabı içiyle dışıyla çok sevmiştim. Küçük yaşta, şiir diye "koşuk" ezberlemek zorunda bırakılan çocukları gerçek "şiir"le karşı karşıya getiriyor, yaygınlaşmış "koşuk okuma tonlaması"ndan kurtulmaları için uyarılarda bulunuyordum.

Arkasından daha büyük öğrenciler için düşündüğüm yardımcı kitaplar, bireysel seçkiler geldi *Yunus Emre*; *Şinasi*; *Pir Sultan*; *Karacaoğlan*; *Ahmet Haşim*; *Tevfik Fikret*. Yaşamları, sanat anlayışları, yapıtlarından seçmeler...

Sonra yılların okumalarının sonucu *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*...

Daha hazırlanışı sırasında dile düşen bu seçki çağdaş Türk şiirinin ortaya çıkışı, gelişmeleri üzerine bir tez gibiydi.

Şöyle deniyordu "Önsöz"de

"Bu antoloji, 1920'lerin ikinci yarısından günümüze kadar uzanan altmış yıllık bir zaman dilimini kapsıyor. Şiirimizin ortaöğretim kurumlarında yeterince incelenmeyen bir dönemini seçme örneklerle el altına getirmenin önemli bir eksikliği gidereceği düşüncesinden yola çıkıldı.

"Seçilen şiirleri baştan sona doğru, yazılış ya da yayın tarihlerine dikkat ederek okuyanlar, çağdaş şiirimizin 1929'da *835 Satır*'la başlayışını, 1941'de *Garip*'le yenilenip büyük bir yaygınlık kazanışını, bu akıma katılmayan toplumsalcı şairlerin Serbest nazmı çeşitli yönleriyle sürdürüşlerini, Nedim Yahya Kemal Nâzım Hikmet çizgisinin karşıtı olan, Şeyh Galip - Haşim Necip Fazıl çizgisinin uzantısı sayılabilecek Dağlarca şiirinin her şeyi içererek yücelişini, 1950'lerin sonlarına doğru İkinci Yeni akımının parlayışını, bu akım içinde şiire başlayan gençlerin 1970'lerde

yeniden toplum sorunlarına yönelen bir şiiri öne çıkarışlarını izleyeceklerdir." (s. 7)

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi'nin ilk bakışta görülmeyen özelliklerini biraz daha açmak için, Celal Üster'le yapılıp 30 Mayıs 1985'te "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlanan bir konuşmadan alıntılar yapalım

"– (...) Antolojilerde "Bu niye var, bu niye yok" tartışması büsbütün önlenemez... *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*'nde ise kendime verdiğim görev biraz değişikti. Cumhuriyet döneminde çok önemli atılımlarla geçen altmış yıllık bir şiir serüvenini örneklerle yansıtmaya çalışacaktım. Akımları, etkileri, tepkileri, gruplaşmaları göz önünde tutan bir düzenlemeyle, örneklerden öğrendiklerimi gene örneklerle anlatmaktı amacım.

"– *Ama konu sizin için yeni değildi...*

"– Hayır. Çağdaş Türk şiiri üzerine yıllardır yazıyorum. Öylesine ki antolojinin başındaki 'Giriş' yazısı için eski yazılarımı birbirine ekleyip aradaki boşlukları doldurmam yetti.

"– *Seçim konusunda değişik bir tutumunuz oldu mu?*

"– Bu antolojide önemli olan, Çağdaş Türk şiirinin gelişmelerini göstermekti. Seçmeleri yaparken hep buna dikkat ettim. Ayrıca önde gelen şairlerimizin kendi gelişmeleri de yansıtılacaktı. Şiirini sürekli değiştirmiş, geliştirmiş olan şairlere uzun bölümler ayırmak gerekti. Bu arada, doğal olarak, bazı şairlerin belli dönemlerini örnekleyen orta düzeyde şiirler de antolojiye girdi." (*İki Yönlü Yozlaşma*, ss. 233-234)

Öğretim konusuna değinen bölüm

"– *Çağdaş Türk şiirinin okullarda okutulmasını istiyorsunuz...*

"– Sanırım en sevilen ders olurdu o zaman edebiyat...Öğrencilere her şeyin okutulamayacağı açıktır. En başta yaşa göre bir seçim yapılacaktır. Gelenekler, töreler, siyasal engeller... Hepsi

kabul... Ama bunlar çağdaş şiirimizin pek az bir bölümünü dışlar. Önemli olan, çocukları çeşitli örneklerle, Türkçenin damıtılmış güzellikleriyle karşılaştırmak, özellikle de çağdaş yönelimleri tanımalarını sağlamaktır. Eğitimciler kendilerini yasaların üzerinde görmeseler sorun kalmaz. (...)

"Yasalarca yasaklanmamış her konu, bu arada, okunması yasalarca yasaklanmamış her şiir, okullarda okutulabilmelidir. Eğitim için gerekliyse, öğrencinin gelişmesine yardımcı olacaksa... Bence, Çağdaş Türk şiiri öğrencilerin dil beğenilerini geliştirmek, iç dünyalarını zenginleştirmek için bulunmaz bir kaynaktır. (...) Günümüzün insanını, günümüzün toplumsal ilişkileri içinde yansıtan şiiri bir yana itmek, eğitim kurumlarına sokmamak son derece yanlıştır. İyi insan yetiştirmenin en kestirme yolu şiirden geçer." (Agy, ss. 234-235)

Bu düş gerçekleşmedi, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* öğrenim kurumlarımızda yardımcı kitap olarak kullanılmıyor, ama Nisan 1985'ten bu yana 12 kez basıldı, aranan, sevilen, tadı çıkarılan bir kitap oldu.

Niteliği de, niceliği de şaşırtıcı boyutlarda olan çağdaş şiirimizin çok daha kapsamlı seçkiler oluşturacağına inanıyorum.

Olabilirse ben de deneyeceğim öyle bir çalışmayı...

Aziz Nesin'in "İlerde"si geldi gene aklıma İlerde...

Seçkiciliğimin *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* ile tamamlanmadığını herhalde biliyorsunuzdur.

Attilâ İlhan yargılayıp ipe çekti, gene uslanmadım...

Adam Yayınları'nda okumaya yeni başlayacaklar için "İlk adım seçkileri" yapma düşüncesi de benden çıktı.

"Çocuğumun okuyan bir insan olmasını istiyorum, acaba hangi kitaplarla başlatsam?" diye gelir ya analar babalar.

Şöyle bir konuşma geçmeli aranızda

– Niye bizim vereceğimiz kitapları okusunlar? Beğendikleri yazarları kendileri seçip okusalar olmaz mı?

– Nerden bulup seçecekler?

– Adam'ın ilk adım seçkilerinden...

"Çocukluğumda okumaya alışmam için elime verilen kitaplar arasında antolojiler yoktu, demiştim yazımın başında.

Ama kısa bir süre sonra, 1946'da, elime Fahir Onger'in *Bugünkü Şiirimiz* alt başlıklı "Antoloji"si geçmişti, daha önce adlarını bile duymadığım birçok şairi ilk o seçkide görüp arkalarına düşmüştüm.

Çocukları yönlendirmemek, ellerine seçkileri verip uzaktan bakmak düşüncesi o deneyimimden geliyor. Kimi şairleri Piraye'den, hatta belki Nâzım'dan bile önce tanıyıp sevdiğimi söyleyebilirim.

Adam'ın "İlk adım seçkileri"ne benim de katkılarım oldu Bazılarını ben düzenledim...

Ana babalar işin ayrımına vardılar mı, yoksa gene, "Acaba hangi kitaplarla başlatsam?" diye soruyorlar mı, bilmiyorum...

Ama soruyorlardır... Güzel şeyler düşünülse de yeterince duyurulup yaygınlaştırılamıyor bu düzende... Kim düşündüyse o duyurup yaygınlaştırsın, kaymağını o yiyecek nasıl olsa görüşü kırılamıyor...

Her şey sonunda paraya dönüştüğüne göre...

Doğrusu da bu olsa gerek...

"İyi ama biz bu düzenin...

Canım Metin Eloğlu...

Evet...

Canım Metin Eloğlu...

Seçkicilik alanındaki son çalışmam bireysel şiir seçkileri oldu...

Ne güzel...

Herkes beğeniyor, ama kimse katkıda bulunmuyor nedense...

Adam'a vermeyin, aynı anlayışta seçkiler derleyip kendi yayınevlerinizde yayımlayın, toplamı binlerce sayfa tutan bir ortak yapım çıkaralım ortaya önerisine de sıcak bakmıyorlar.

Kalıtçılar da aşılması güç bir engel...

Ahmet Muhip Dıranas'ın seçkisi ne güzel olmuştu. Kalıtçıları izin vermedi yayımlanmasına.

Seninle ilgili de hiçbir şey yapılamıyor, Sevgili Metin...

Şiir kitaplarını birleştirip bütününü iki ciltte toplamayı düşünmüştük...

Ayrıca ben bireysel seçkini yapacaktım...

Sonra hani bana bıraktığın yazılar...

Hepsi olduğu gibi kaldı.

Almanya'da kalıtçıların varmış, "Hiçbir şey yapmayın, bekleyin, diye haber göndermişler.

Sanırım bizde seçkilerin önemi anlaşılmış değil. Oysa ben yazının geleceğe seçkilerle taşındığına inanıyorum.

Seçki yapmanın bir eleştiri konusu olduğu da kabul edilmiyor.

(Adam Sanat, Ağustos 1998)

YIL MI TÜRKÇE, SENE Mİ?

Kimden dinledim, ya da nerede okudum, bilmiyorum, İngiltere'de dili, yazım kurallarını çok iyi bilen, uzman yardımcılar varmış. Yazdığınız bir kitabın müsveddesini onlara verip belli bir ücret karşılığı okutur, yaptığınız yanlışları düzeltmelerini istermişsiniz. Bozuk tümceleriniz, yazım kurallarına uymayan uygulamalarınız varsa, hepsini saptayıp düzeltirlermiş.

Somerset Maugham da bir romanının müsveddesini bu uzman yardımcılardan birine okutacak olmuş, ama yapılan düzeltmeler anlatının biçemsel tadını öylesine bozmuş ki, yazar kitabını yanlışlarıyla, kendi kaleminden çıktığı gibi yayımlama yolunu seçmiş.

Biçemin oluşumuna yanlışların da katkısı bulunduğunu göstermek amacıyla anlatılan, belki de uydurma bir öykücük...

Bizde böyle uzman yardımcılar, para karşılığı yapılan böyle bir uğraş yok. Ama deneyimli yazarların yeni yazarlara bir karşılık beklemeden yardım ettikleri olur.

Bir de gazetelerde, dergilerde "redaksiyon" denilen bir işlem uygulanır Yazılmış bir yazıyı okuyup kurallara uymayan yönleri varsa düzeltmek...

Ama düzeltilen daha çok dikkatsizlikle gözden kaçmış yanlışlardır. Kimse kimsenin tümcelerini değiştirmeye kalkışmaz.

Kitap bastırırken ise eskiden linotip dizgicilerinden yardım alındığı olurdu. Özellikle yazım kuralları açısından...

Deneyimli linotip dizgicileri yazım kurallarını çok iyi bilirler, arada bir yazarları uyarırlardı. Sonunda iş müsveddeyi verenlerin, "Gözden kaçmış yanlışlar varsa, sen düzeltiver!" demesine kadar varırdı.

İstanbul Matbaası'nda çalışan Erdoğan Kantürk'ü hiç unutmam. Genelde üniversite çevreleriyle iş yapan bu basımevinde kitap bastıran profesörler onu nerdeyse bir uzman yardımcı olarak kullanırlardı. Müsveddeleri yazım kurallarına göre düzeltmesi

için tam yetki verirler, bozuk tümceleri ise işaretlemesini isterlerdi.

Bir bakıma Erdoğan Kantürk kendi işini yaparken bir karşılık almadan yazarlara da çalışırdı.

Oysa İngilizler bunu başlı başına bir uğraş sayıyor, bedelini ödüyorlar.

Bir de pek yaygın olmayan, onun için uğraş denemeyecek, gizli bir iş var bizde. Gerçekten var mı, yok mu, onu da bilmiyorum ya! Dedikoduya göre, bazı yazarlarımız sinema sanatçılarının anılarını yazmalarına para karşılığı yardım ediyorlarmış.

Nedense gizli yapılıyor bu iş.

Oysa sinema alanında ünlenmiş herkesin doğru dürüst öğrenim görmediği bir gerçek.

Kim yazar, ne yazar, bilen biliyor...

Ama, bakıyorsunuz, iki sözcüğü yan yana getiremeyecek bir oyuncu, taş gibi bir kitap yazıp kusursuz tümcelerle anılarını anlatmış.

Usta bir yazarın gizliden gizliye araya girdiği açık...

Bu da bir uğraş...

Karşılığı ödeniyor...

Anılar anlatanın... Kalem usta bir yazarın...

Kitabın nasıl ortaya çıktığının belirtilmemesi öğrenimsiz bir oyuncunun kendini usta bir yazar gibi göstermek istemesinden...

Öğrenim görmeden, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmadan yazar olunur mu?

"Olunmaz mı?"

Yazarlık eğitimi öğrenimle nereye kadar çakışır?

"Yazabilen insanlar" ile "yazamayan insanlar" ayrımı öğrenime bağlanamaz, ama kesinlikle bir eğitim işi...

O eğitimin nerede, nasıl alındığı ise pek belli değil...

Sait Faik'i düşünelim...

Yazar olmak için dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmış mıdır?

Böyle bir zorunluluk olsa yazarlıktan vazgeçerdi belki de...

İlk kitabının başındaki "Semaver" adlı öyküsünden parçalar okuyalım

"Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti. Çöküş, o çöküş.

"Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geçtiğini anlıyamamıştı. Fabrikanın düdüğü camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terketmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi. Fırladı. Yemek odasının kapısında durdu. Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti. Onu uyuyor sanıyordu. (...)

"Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmıyacak. O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.

"Sarıldı. Onu kendi yatağına götürdü. Yorganı üstlerine çekti, soğumaya başlıyan vücudu ısıtmaya çalıştı. Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılamağa uğraştı. Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı. (...)

"Sonra ölüye bir daha baktı. Hiç de korkunç değildi.

"Bilakis çehre eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülâyimdi. Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı. Sokağa fırladı. Komşu ihtiyar hanıma haber verdi. Komşular koşa koşa eve geldiler. O, fabrikaya yollandı. Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibiydi. (...)" (*Semaver - Kumpanya*, Varlık Yayınları 1965, ss. 26-28)

Bu parçalar Sait Faik'in 1930'larda yazdığı bir öyküden. Dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalıştığını gösteren bir titizlik, bir arınmışlık görünmüyor. Yazıya dökülmüş, doğal bir anlatım.

Yıllar sonra yazdığı "Dolapdere" adlı öyküden de bir parçayı okuyalım

"İstanbul'un semt adları yok mu? Bayılırım onlara. Ne güzelleri vardır. Yalan da olsa, yanlış da olsa, bu semt adlarından

insanın muhayyelesine bir şeyler üşüşür. Başka yönlerden gelmiş anılar kaynaşıverir içimizde. Bir filmdir başlar dönmeğe beynimizin karanlığında.

"Dolapderede bostanları sulayan dolabı gözümüzü kapamadan da görüyoruz sıra sıra bostanların kuyuları, kocaman kovalar, gözlerine mendil bağlanmış bir emektar beygir, bir gıcırtı, kovaların deliklerinden durmadan düşen su, zincir şıkırtıları, dolap beygirinin adaleleri, tahtadan olukların arklara gönderdiği sularda ışık ve güneş oyunları, atın duraklayışı, hızlanışı, bahçıvanın hooo sesi, çıplak ayaklı bir Arnavut kızının pespembe topukları, burma kırmızı bıyıklarında hıyar çekirdekleri, sigara dumanları, tütün ve hiddet tutuşan bir ellilik bahçıvan, kuyruğu havada düşmanca dönüvermiş, sırtının tüyleri diken diken, burnu, ağzı kapkara, ıpıslak, dili bir eski zaman pembesile pembe bir acar, edepsiz dişi köpek...

"Bu semtlere Beyoğlunun tâ garaja kadar her sokağından inebilirsiniz. Ben en şairanesini seçtim. Elmadağından indim. (*Alemdağında Var Bir Yılan*, Varlık Yayınları 1954, s. 96)

Aşağı yukarı yirmi yıl arayla yazılmış bu öykü parçalarını bir araştırma yapmadan, öylesine seçtim. Yirmi yıl içinde Sait Faik'in dilinde, anlatımında bir gelişme olduğu görülüyor. Dili arınmış, anlatımı daha bir rahatlamış. Ama aradaki yirmi yılı dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışarak geçirdiğini gösteren bir tutarlılık yok "Muhayyele anılar düşen su beygir at" Gene "keyfine göre takılan", yazıya dökülmüş, doğal bir anlatım.

Yazarlığı doğuştan geliyor gibi...

Böyle bir şey olmaz elbette, kimsenin yazarlığı doğuştan gelmez. Yazarlık çevreden, örneklerden edinilen bir şey. Ama kimileri yazarlığı anadilini öğrenir gibi öğreniyor.

Kendiliğinden...

Yazar olurken özel bir çaba harcamadıkları gibi, gelişirken de özel bir çaba harcamıyorlar...

Başka bir yazarı, Halikarnas Balıkçısı'nı düşünelim...

Bu yazar kurallara sığdırılabilir mi?

Anadilini öğrenirken ayrımına varmadan benimsediği kurallardan ötesine kesinlikle boyun eğmez. Başka dillere açılırken de bunlara belki bir şeyler eklemiştir. Dante'yi İtalyancasından, Cervantes'i İspanyolcasından, Shakespeare'i İngilizcesinden okurken diller üstü bir şiire uçup gitmiş olabilir...

Nâzım Hikmet'e, "Hiçbirimiz onun ayarında klasik manasıyla, lirik anlayışla şair olamadık," dedirten bir yazar...

Yeditepe'de *Ötelerin Çocuğu* yayımlanacağı zaman Hüsamettin Bozok çalakalem yazılmış gibi görünen müsveddeyi bana vererek 1950'lerin yazım kurallarına göre gözden geçirmemi istemişti. Bir tutarlılık aranışı içinde bir süre çalıştıktan sonra, dikkatsizlikle yapılmış yanlışların ötesinde hiçbir şeyi değiştirmemeye karar vermiştik.

Halikarnas Balıkçısı da yazarlığı anadilini öğrenir gibi öğrenen, kendiliğinden oluşan yazarlardandı. Dil üzerine, yazım kuralları üzerine çalışmış değildi. Gerekli görmüyordu böyle bir şeyi...

Sanırım az ya da çok bütün yazarlarda vardır bu kendiliğinden oluşmuşluk görünümü. Bir oranda doğuştan gelmiş gibidir yazarlıkları.

Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Sevim Burak, Füruzan...

Kimileri sonradan dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışmış olsalar da bu sezilmez.

Örnekse Aziz Nesin, ilk kitaplarında çok savruk, çok özensizken gittikçe derlenip toparlanmış, sonunda genel olarak uygulanan yazım kurallarının da ötesine geçip kendi koyduğu yazım kurallarıyla bir tutarlılığa ulaşmıştır.

Ama okurları onun bu yanını sezmezler.

Yaşar Kemal de önceleri savruk bir yazarken sonradan toparlanmış, ortaya vurmadan yaptığı çalışmalarla bilinçli bir tutarlılığa ulaşmıştır.

Öte yandan, Tomris Uyar, Selim İleri, Nedim Gürsel, kendiliğinden oluşmuş görünümlü yazarları aratmayacak sanatsallıklarla

dolu gelişlerinin daha başındayken bile, dil konusunda, yazım kuralları konusunda iyi bir öğrenim görmüş olmanın koruyuculuğu altındadırlar.

Sanatsal açıdan aşırı uçlarda gezinmeyi seven, Ferit Edgü, Bilge Karasu, Hulki Aktunç gibi deneyci yazarlar ise, nerdeyse yazı sanatının uzmanlarıdırlar.

Değişik oranlarda iç içe olduklarını bilerek, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde çalışıp çalışmadıklarına göre, yazarları "kendiliğinden gelişmişler" ile "bilinçle çalışarak gelişmişler" diye kabaca ikiye ayırabiliriz.

Örnekse Sait Faik, Halikarnas Balıkçısı, Orhan Kemal gibi, çok başarılı yazarlar biçemlerinin oluşumuna bilinçli çalışmaların yön vermediği "kendiliğinden gelişmiş" yazarlar olarak görünürler Dilleri için, yazım kuralları için sanatlarının gerektirdiğinin ötesinde, özel bir çaba harcamamışlardır.

Buna karşılık, öbür uçtaki Ferit Edgü, Bilge Karasu, Hulki Aktunç gibi, gene çok başarılı yazarlar ise biçemlerini "bilinçle çalışarak" oluşturmuşlardır. Sanatlarının gerektirdiğinin çok ötesinde, dil konusunda, yazım kuralları konusunda da uzmandırlar.

Bu iki ucun arasında, değişik oranlarla, yelpazeyi renklendiren birçok başarılı yazar sıralanır.

Evet, *başarılı*...

Çünkü başarı yazarların salt dile, yazım kurallarına karşı tavırlarına bağlı değildir.

Başarıyı getiren başka şeyler de vardır...

Gene de ben yazı sanatlarında dilin "kendiliğinden" bir işleyişe bırakılmaması gerektiğine inanırım.

Onun için de, günümüzdeki yeni yazarların sanatsallık, özgünlük aranışları içinde dile, yazım kurallarına yeterince önem vermemeleri, bence, çok yanlış...

"Biçem insandır" görüşü geliyor burada akla.

Ama bunun böyle olması, dil üzerine, yazım kuralları üzerine yazarların bilinçli çalışmalar yapmalarına engel değildir...

Nâzım Hikmet'in gazetelerdeki deneyini anımsayalım

Nâzım dil alanında bir şeyler yapmak özleminde değildi. Siyasal bir kavgayı yürütüyor, günlük yaşamda konuşulan ortak dille yazıyordu.

Para kazanmak için gazetelerde takma adlarla köşe yazarlığı yapmaya başladığında, siyasal konulara değinmemesi istenmişti. Çevresindeki güncel olaylarla ilgileniyor, elektrik kesintileri, gişelerin önündeki uzun kuyruklar, trenin saatinden geç kalkması gibi aksaklıkları eleştiriyordu.

1930'lardaki konuşma dilimize örnek olmak üzere bir yazısından bir parça okuyalım

"Komşunun istirahat ve sıhhat hakkına hürmet etmek hiçbirimizin aklına gelmez. Herkes kendi evinde, kendi bahçesinde, bahr-ı muhitlerin ortasında, kimsesiz bir adada yaşıyormuş gibi hareket eder.

"Bu iddialarımın en büyük delili, mahalle aralarında, o bir karış tahta perdeli bahçelerde beslenen, yetiştirilen, teksir ettirilen hayvanlardır." (Ben takma adıyla, Yeni Gün, 29.8.1931)

Bahr-ı muhit okyanus; *Teksir* çoğaltma demek. Bugün Türkçelerini kullandığımız öbür sözcükler anlaşılıyor.

Nâzım 1934 yılı sonlarına doğru, bu kez "Akşam" gazetesinde, Orhan Selim takma adıyla, gene çevresindeki güncel olayları, aksaklıkları eleştiren yazılar yazmaya başladığında, dille ilgili bir görev de üstlenmişti. Yazılarını "temiz Türkçe denemeleri" diye anıyordu. Bu arada yazı diline yeni sözcükler sokmaya da özeniyordu.

"Düşündüm taşındım, konuşma dilimizde yaşayan, ancak, yazı dilimize sokmakta güçlük çektiğimiz, yazı dilimiz için yeni olan sözlerin, gediklerine konmasını kolaylaştıracak, yavaş yavaş bizi bu işe alıştıracak bir yol buldum gibi..." (Akşam, 16.11.1934)

Temiz Türkçe denemeleri yaparak iki ay kadar çalıştıktan sonra yazdığı bir yazı

SUDAN YAZI

Geçen gün bir bildik çattı bana. Dedi ki:

– İlk günleri o kadar kötü yazmıyordun, son günlerde boş veriyorsun gibi. Yazıların çok sudan. Böyle yazı yazmak kadar kolay iş olmaz. Sana işin kolayına başvurmayı yaraştıramıyorum doğrusu...

Bildiğin sözlerini dinledim. Dediklerinin yarısı doğru, yarısı yanlıştı.

Doğru olan şu Son günlerde doğrudan doğruya sudan nesneler yazmaktayım. Yanlış olan yarıya gelince Sudan yazı yazmanın kolay olması.

Yaptığım denemelere dayanarak söylüyorum ki, bir yazıcı için sudan yazı yazmak kadar güç iş yoktur.

Yazı denilen nesne, eninde sonunda, duyguları, düşünceleri çizgileştirmek, söylemek demektir. Ne kadar değersiz, ne kadar değmez de olsa, bir düşünceyi, bir duyguyu söylemek, önceden olan bir nesneyi, elle tutulur, gözle görülür bir anlatım biçimine sokmaktır. Söylenecek, anlatılacak, duyurulacak bir düşünce, bir duygu olduktan sonra bunun yazılması, yazıcının ustalığına göre bir vakit işinden başka bir nesne değildir.

Gelelim sudan yazı yazmaya. Sudan yazı yazmak, bir boşluğu biçimlendirmek, bir yokluğu kelimeler, sözlerle bir kâğıt üstünde var kılmaktır. Görüyorsunuz ya, sudan yazı yazmak, yoktan var etmek gibi bir nesne olduğundan, sudan yazı yazan adam Tanrıya benzer.

Alay, malay, kendimi zorlaya, zorlaya bir sudan yazı daha yazdım işte...

(Akşam, 23.1.1935)

Bu tertemiz Türkçeyi günümüzün okurları yadırgamayacaklardır. Çünkü dilimiz bugün daha da arınmış durumda. Gençleri-

miz arasından belki "muharrir"i anlamayanlar çıkabilir, nicedir "yazar" diyoruz, o günlerde ise yoktu böyle bir sözcük, Nâzım "yazıcı" demiş. "Düşünce", "duygu" demek bile arınma yolunda önemli bir atılım.

Bu bir yazarın çok bilinçli bir çalışması. Dil daha bu noktaya varmış değil. Nitekim Nâzım da, bundan iki yıl sonra, "temiz Türkçe" denemesi yapma kaygısı gütmeden yazdığı başka bir yazısında şöyle bir dil kullanıyor

"Hakiki bir vaka üzerinde konuşuyoruz. Devlet hastanesinde hastalara angarya bakıldığını, Hacer'in vakasıyla, anlattıklarıyla ve etraftan yaptığımız tahkikatla öğreniyoruz. Hacer, muayene için doğumdan evvel hastaneye gitmiş; doktor dikkatle muayene etmiş olsaydı, çocuğun ters geldiğini anlar, bunu doğumdan evvel çevirebilirdi. Ebe, kanunen, ters gelen bir çocuğu doğurtmak hakkına sahip değildir. Mutlak ve muhakkak surette bir doktorun yardımını temine mecburdur. Bu fenni ihmal yüzünden Hacer'in çocuğu ziyan oldu. Devlet hastanesinde, 'Parasız hasta değil mi, fazlasını ne ister?' zihniyeti hâkim oldukça, çocuk da, ana da ziyan olur." (Adsız Yazıcı takma adıyla, Tan, 9.5.1937)

Bu 1930'ların konuşma dili... Nâzım'ın "Akşam" gazetesinde Orhan Selim takma adıyla "temiz Türkçe denemeleri" yaparken yazar olarak ne kadar bilinçli davrandığı, önceki 1931, sonraki 1937 tarihli alıntılara bakınca açıkça görülüyor.

Günümüzün okurları Orhan Selim'in "Akşam" gazetesindeki dil çalışmasının önemini böyle bir karşılaştırma yapmadan anlayamazlar, çünkü bugün dile daha arı bir noktadan giriliyor. Başlarken daha ileri bir aşamadayız. Ne var ki bu hazıra konuş, dil üzerinde düşünme gereği duymamaya yol açarak, dili tanıma, dolayısıyla koruma olanağını azaltıyor.

Yıllar önce bir gün, oğlum ders çalışırken,
"Baba, yıl mı Türkçe, sene mi?" diye sormuştu.
Hiç unutmam...

Ben onun yaşındayken "yıl"ın Türkçe, "sene"nin Arapça olduğunu biliyordum, çünkü Osmanlıcanın baskısıyla unutturulmuş olan Türkçe sözcüklerin yeniden kullanıma girmesi için savaşım verilen günlerde yetişmiştim.

İçinde yaşadığımız savaşım bize dilimiz üzerinde düşünme, dilimizi tanıma olanağı veriyordu.

Orhan Selim'in elinden düşürmediği *Tarama Dergisi* adlı 1934'te basılmış iki cilt kitabı, bir anı olarak, bugün de kitaplığımda saklıyorum.

Dili büyük oranda arınmış olarak bulan kuşaklar ise dil üzerinde kafa yormayı bütünüyle bıraktılar. Dilin arınmasına gerek duyulmaması amaca varıldığını gösterir, orası güzel de, bu arada dilin korunması da gündemden çıktı. Batı dillerinden gelen sözcükler, aykırı söyleyişler kolayca benimsenir, Türkçe geri itilir oldu.

İşin ilginç yanı, dili işlemeleri beklenen yazarlar da, dil üzerinde, yazım kuralları üzerinde hiç durmuyor, özgünlüklerden, iç biçim oyunlarından, şiirsel söyleyişlerden başka bir şeye önem vermiyorlar.

Herkes "kendiliğinden gelişmişler"e aday, herkes doğuştan sanatçı...

Herkes Sait Faik...

Günümüzde yazarlığa heves eden gençlerin ilk ürünlerine bakarken duyduğum kaygıları, birkaç kitap yayımlamış, ünlenmiş, göklerde dolaşan yazarları okurken de duyuyorum. Türkçenin bugünkü durumuna ne savaşımlar vererek, nasıl geldiğini bilmiyorlar. Dil üzerinde hiç durup düşünmemişler. Dil nedir, biçem nedir? Sait Faik'in savrukluğunun bile ölçülü biçili olduğunu söyleyenler var. Ne demek istiyorlar?

Düşünen yok...

Bir anadilleri olmasını yazarlık için yeterli sanıyorlar

(Adam Sanat, Eylül 1998)

YAŞADIĞIMIZ NEDİR?

Fethi Naci *Yaşadığımız* için 47 yıl önce yazmayı düşündüğü eleştiri yazısını sonunda yazdı diyebilir miyiz?

31 Aralık 1998'de "Cumhuriyet"in "Kitap" ekinde "Yaşadığımız ve Dil Kaygısı" başlıklı bir yazısı çıktı, ama bu yazı benim ikinci basımda yaptığım dil değişiklikleriyle ilgili. Demek ki 47 yıl önce yazmayı düşündüğü yazı değil.

Anlaşılan küllenmiş yazmak istedikleri...

Yaşadığımız 1951'de yayımlandığında, üç yazarın ilgisini çekmişti Adalet Cimcoz, Attilâ İlhan, Fethi Naci.

Adalet Cimcoz biliyordu Nâzım Hikmet'le yakınlığımı. Tuna Baltacıoğlu ile birlikte çıkardığımız *Aşk ve Sümüklüböcek* için de kısa bir eleştiri yazısı yazmıştı. Genelde övüyor, yüreklendiriyordu beni. Nâzım'ın etkisinde olmamı, ondan birtakım söyleyişleri yürütmemi de doğal karşılıyordu.

Attilâ İlhan'la Fethi Naci'yi ise tanımıyordum. Ama yazılarındaki olumlu havayı, beğenmedikleri şeyleri belirtirken bile sıcak davrandıklarını düşünüyorum da, onlar da biliyorlar mıydı kim olduğumu acaba?

Attilâ İlhan'ınki hem uyarıcı, hem de yüreklendirici bir eleştiriydi. Fethi Naci'ninki ise sıcak bir değinip geçmeydi.

Kanımca *Yaşadığımız* ucu Nâzım'a, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'na dayanan üstünde konuşulması gereken bir deneydir.

Bu konuda birtakım açıklamalar yapacağım. Yazımın asıl nedeni o açıklamalar. Ama önce dil üzerine bir iki söz...

Ben yazarların bir dili bütünüyle kullanmak zorunda olduklarını görüşüne katılmam. Her yazarın kendine özgü bir sözlüğü vardır; sevdiği, sevmediği sözcükler, zamanlar, tümce kuruluşları vardır; savurganlığı, ya da tutumluluğu vardır. Yalnız hızlı bir

arınma dönemi yaşamış olan dilimizde değil, her dilde böyledir bu. Bir şairin çok kullandığı bir sözcüğü, başka bir şair şiirlerine hiç sokmayabilir.

Onun için de, bugün ulaştığımız aşamada, Türk yazarlarının biçemlerini incelerken, sözcük seçimlerine salt Türkçecilik diye bakmamalıyız. Dilin arındırılması konusunda özlenen yerlere varıldı, ilerisine bile geçildi.

Kimi yazarlar, ben de onlardan biriyim, bazı yabancı sözcüklere karşılık olarak önerilen, yaygınlık kazanması olanaksız sözcükleri direnerek kullanıyorlar. Yabancı sözcüğün bırakılmasını beklemeden...

Türkçesinin de bilinmesinden ne kötülük gelebilir!..

Örnekse "sosyalizm" bütün dünya dilleriyle birlikte bizde de yaygın, ama pek çok kişi bu sözcüğün Türkçesi diye "toplumculuk"u yeğliyor. Ben ise, tek başıma, "social / toplumsal" olduğuna göre, "socialist / toplumsalcı" olmalı diye "toplumsalcılık" diyorum. Bir zararını görmedim.

Nitekim "mesela" ya da "örneğin" yerine "örnekse" dediğim için de bunca yıldır kimseye bir şey olmadı.

Yaşadığımız'ın dilini düzeltirken "iskemle"yi "sandalye" yapmama takılmış Fethi Naci. Biri Arapça'dan gelme, biri Latince'den diyor. Bu iki sözcüğün hangi dilden geldikleri önemli değil benim için. Sandalye arkalıklı, iskemle arkalıksızdır. Buna dikkat etmeliyim yazarken. Yoksa ikisi de var sözlüğümde.

"Mutlaka" diyor, "muhakkak" demiyormuşum. Demem, çünkü o uzun eşek oynar gibi birbirinin üstüne binmiş üç "k"yi sevmiyorum.

"Hâkim ve mağrur", "hür ve rahat", "kalın ve uğultulu"

Bu sözcüklerden "hür" ile "mağrur"un yerine "özgür" ile "gururlu" diyorum nicedir. Ötekilerle bir derdim yok. Ama böyle göbeği "ve"li söyleyişlere artık şiirlerde bile katlanamıyorum. Bugün kesinlikle "kalın ve uğultulu" diyemem.

Kısacası, bu iş Türkçeciliğin ötesinde, bir beğeni, bir biçem sorunu...

Bana sorarsanız, Fethi Naci *Yaşadığımız*'ın birinci basımında

25 yaşındaki bir yazarın "naif" biçeminin değil, çok sevdiği bir şairden yapılmış söyleyiş yürütmelerinin tadını buluyor.

Vardığı yargıyı şöyle açabiliriz 25 yaşındaki bir gencin Nâzım Hikmet'tin etkisindeki biçemi, 72 yaşındaki bir yaşlının kendi biçeminden daha güzel.

Benim giderayak dilini değiştirerek *Yaşadığımız*'ı yeniden yayımlamak istememin temelindeki korku da buydu.

Ya bir beğenen olursa!..

Bence, o kitabın birinci basımında bugün katlanamayacağım bir dil, tutarsız bir sözlük, yürütme bir biçem vardı. Gerçi 47 yıldır bir köşede bırakılmış duruyordu, ama birileri sorduğunda, okumak istediklerinde, gönülsüzce verirken, sayfalarını karıştırıyor, özellikle dilini hiç beğenmiyordum. Başka yönleri de vardı beğenmediğim, düzeltilemeyecek şeyler.

Dili ise bir oranda düzeltilebilirdi.

Büyük korkum, ölümümden sonra, dost bir yayımcının ya da kazıbilimci bir eleştirmenin, bana bir sevgi gösterisi olarak bu kitabımı yayımlamaya kalkmasıydı.

Oturup yeniden yazdım, *Yaşadığımız*'ı da, öbür öykülerimi de...

Çok da iyi etmişim...

Baba bir eleştirmen iyi bulduğuna göre, başkaları haydi haydi iyi bulabilirlerdi o birinci basımdaki tutarsız, kötü Türkçeyi...

Fethi Naci *Yaşadığımız*'ın ikinci basımını birinci basımı kadar sevememesinin nedenini dilde yaptığım değişikliklerden biliyor.

Yanılıyor, bence!

Çiçeği burnunda delikanlı eleştirmenle, 71 yaşına ulaşmış orta yaşlı eleştirmenin ölçütleri aynı olabilir mi?

Bunca yıldır ne kitaplar okudu, ne atılımlar, ne deneyler gördü roman alanında!..

Bir, Giresun'da 150 kuruşu denkleştiremeyen meteliksiz genci düşünün, bir de bugünkü cuma sofralarının Fethi Naci'sini?

Bu arada *Yaşadığımız* 100 kuruştu, Giresun'da 150 kuruşa karaborsa yapmışlar...

Kitabın oraya gitmiş olması da ilginç...

Ben kendim bastırmış, dağıtımcıya filan verememiş, yalnız İstanbul'da dağıtmıştım *Yaşadığımız*'ı. En büyük satışım Yaşar Nabi'yeydi. Peşin para elli liraya yüz tane alıp "Varlık Kitap Kulübü" üyelerine göndermişti.

Kitap dağıtmak öyle kolay bir iş değildir. Satılırsa ödenmek üzere bile almaz kimi kitapçılar. "Dağıtımcı getirsin!" derler. Elimde kitaplarımla, bütün kitabevlerini tek tek dolaşmıştım, Cağaloğlu, Taksim, Kadıköy... Hepsini toplasan yirmi kitapçı... Onlar da nazlana nazlana almışlardı...

Hiç unutmam, İnkılap ve Aka'nın ünlü tezgâhtarı Ahmet, *Yaşadığımız*'ı eline alıp Nuri İyem'in kapağa koyduğumuz desenine şöyle bir bakarak isteksiz isteksiz, "Beş tane bırakın," demiş, tam kapıdan çıktığım sırada da, ağzının içinde, "Bu kapakla bu kitap satılır mı!" diye homurdanmıştı.

Aslında güzel bir desendi Nuri İyem'in deseni, ama çekici değildi. Tersine, ellerini yüzüne kapatmış bir kadının yılanlara benzeyen saçlarıyla iticiydi.

Ben Nuri İyem'i tanımazdım. Hüsamettin Bozok aracılığıyla Agop Arad'a gitmiştim kapak için.

Arad solculara yardım eden bir grafiker olarak ünlüydü... Ressam olduğunu bile bilmiyordum...

Bir hanın girişinde küçücük bir odası vardı. Klişecilerle, yayınevleriyle çalışır, bu arada, kitap çıkarmak isteyen tanıdıklara, gençlere, ucuz ya da hiç para almadan kapaklar yapardı.

Arad'la konuşurken, nasıl oldu, kim araya girdiyse, kapak resmini Nuri İyem'e yaptırma düşüncesi ortaya atıldı. Yazıları Arad yazacaktı.

Elimde müsveddeler, birinin ardı sıra, Tünel'de eski bir apartmanın ta tepesine tırmandığımı anımsıyorum.

Kimdi yanımdaki?

Nuri İyem'in atölyesi. Genç bir usta.

Bıraktık müsveddeleri.

Bir süre sonra gelen desen, siyaha gömülü bir kadın başıydı, beyaz kolları upuzun, saçları yılan gibi...

Kapak siyah, yazılar gömme, kırmızı...

Arad hazırladı her şeyi. Benim yazdığım yazıları düzeltti, deseni yerleştirdi, çevresine silme siyah olacak yerleri belirlemek için çarpı işaretleri koydu.

Klişeciye vermek üzere taslağı alıp çıktık... Ya Tuna'yla, ya da Oktay Verel'le... "Kitaplar" dergisini çıkardığımız, hiç ayrılmadığımız günler... Klişeci yok yerinde, gitmiş...

"Yarın gelin," dedi çırak.

Karaköy'de reklamcılık yapan bir genç vardı tanıdığımız. "Yüzünüz çamaşır değildir"i bulmuş olmakla övünürdü. Patronuna kızmış, küçük bir yer tutup kendi adına çalışmaya başlamıştı. Ona uğradık.

Bir ara *Yaşadığımız*'ın kapağını sordu. Çantamdan çıkarıp gösterdim.

Yan odada çalışan grafiker de ilgilendi.

Deseni de, yerleştirilişini de, Arad'ın siyah olacak yerleri belirlemek için yaptığı çarpı işaretlerini de pek beğendiler.

O işaretlerin niçin konduğunu, kapağın nasıl olacağını anlattığımda ise, ikisi birden şiddetle karşı çıktılar.

Kırmızı yazıları mavi bir zemine gömüp deseni içeren siyah lekeyle, çarpı işaretlerini böyle korumayı öneriyor, Arad'ın, bilmeden, sanatçı duyarlığıyla, çok güzel bir yerleştirme yapmış olduğunu savunuyorlardı.

Öylesine coşkuluydular ki ertesi gün klişeciye kapağı anlatırken onların isteklerini yansıttım.

Arad kitabı ilk gördüğü gün gözlerine inanamadı. Klişecinin yanlış yaptığını sanarak dümdüz gidecek oldu, ama hemen anlattım kendisine "bilmeden, sanatçı duyarlığıyla" bir başyapıt yarattığının saptanmış olduğunu... Gülüyor, "Yahu ne adamlar var şu dünyada! Bir şey bilmezler, ama hepsi birer estet!" diye söyleniyordu.

Yetmişlikler böyle işte!.. Hangi yazıya başlasak anıya dönüşüyor...

"Fethi Naci *Yaşadığımız*'ın ikinci basımını birinci basımı kadar

sevememesinin nedenini dilde yaptığım değişikliklerden biliyor," demiştim.

Ne kadar ilginç, birinci basım, ikinci basım, dil kaygısı, karşılaştırma, şöyleymiş böyle yapmış derken, bir kitabımı güvenilen bir eleştirmen, dili, biçemi yüzünden beğenmediğini söylüyor.

Bu yönüyle yerilebilecek yazarların en sonlarında yer aldığımı düşünürdüm. Ölçüye vurmak için "örnek" ister çünkü...

Ama Fethi Naci örnek olarak kitabın 47 yıl önceki birinci basımını almış...

Bu yaklaşımda dil de, biçem de beğeni konusu oluyor...

Beğenilerimizin uyuşmadığını kabul etmekten başka seçeneğimiz yok...

Ben Fethi Naci'ye kesinlikle katılmadığımı, günümüzde yazarların kendi sözlüklerini oluşturmalarının, "Türkçecilik", "dili arındırma" filan gibi kaygıların ötesinde görülmesi gerektiğini söylemekle yetineceğim.

Yaşadığımız'ın birinci basımını Attilâ İlhan nasıl eleştirdi, Fethi Naci neresine değinip geçti? Gelelim bunlara...

Attilâ İlhan'ın "Yaşadığımız Üzerine Bazı Notlar" başlıklı yazısı Eylül 1951'de "Kaynak" dergisinin 45. sayısında çıkmıştı. Sonradan *Gerçekçilik Savaşı* adlı kitabında da yer aldı.

Şöyle başlıyor

"Roman diye herkesin bildiği bir şey var. Roman der demez herkesin aklına geliveren şey. Bunda alışkanlıkların ve zamanın etkisi büyük. Sonra bir sanatçı çıkabilir ve bu şeyi senin hiç düşünmediğin, akıl edemediğin bir taraftan alır. Roman yine romandır ama bir manada değişmiştir uçaktan ve gemiden gördüğümüz İstanbul'un aynı ve başka başka olması gibi. Hal böyle oldu mu, sanatçı deneme yapıyor demektir. Yalnız başına bu bile saygı gerektiren bir çaba!

"Bunları şundan yazıyorum Memet Fuat diye bir sanatçı *Yaşadığımız* diye bir kitap yayımladı. Kitabı okuyun saygı gerektiren

çabası gözünüzü alacaktır. İş bu kadarla biter mi? Bitmez tabii. Şimdi yapılan deneme üzerinde konuşabiliriz."

Bu girişten sonra eleştiriler geliyor. Attilâ İlhan benim kısa öykü ile romanın, sinemanın arasını bulmaya çalıştığımı, ama bunları birbirine içirerek, sindirerek, bir bileşim yaparak değil de, oldukları gibi kitaba soktuğumu söylüyor.

"Sanatçı sahneyi bir senaryo gibi planlara ayırıyor ve numaralıyor. Bunun dışında küçük hikâye de kendi gerekleri çerçevesinde küçük hikâye olarak yaşıyor. (...) Senaryo 'seyredilmek' içindir burada 'göz' öğesinin eksilmesi, zaten hayli kalabalık olan sahnelerde kişileri siliyor ve laflardan ibaret bırakıyor. (...) Hikâyede ise her kısma bir romanlık malzemenin yığılmış olması, adamı boğuyor. Roman derseniz, sadece düşünce olarak mevcut. (...) Üç çizgiyle bir kişiyi küçük hikâyede anlarım; romanda, hiç değilse romanımsı bir eserde, hayır! Üç cılız çizgi ve bütün üç cılız çizgiler üst üste yığılıyor, yığılıyor. Ve kimseyi kimseden ayırmanın imkânı kalmıyor."

Bunlar kitabı yazarken beni sürekli düşündürmüş, zorlamış olan konular. Bir yaz gecesi, bahçede bir ağacın altında, içkili, danslı bir toplantı... Gençler, orta yaşlı ana babalar, konuşan, gülüşen, şakalaşanlar... Hep yaşadığımız durumlar... Nasıl yansıtılacak? Yüksek sesle söylenenler, fısıldananlar, akıllardan geçenler, davranışlardan çıkarılanlar... Bir kıpıda hepsi nasıl aktarılacak? Kaba bir benzerliğin arkasında yatan çok değişik duygular, düşünceler...

Sinema kolayca anlatır böyle bir toplantıyı...

Kitaplarda olanaksız...

"Senaryodan yararlanılamaz mı?"

Ayrıca çok insanı birlikte anlatmanın toplumsalcı yaklaşımın özlemi olduğu da bir gerçek.

Attilâ İlhan yazısında kısaca değinmiş buna

"Edebi eserde (bu arada romanda) kalabalık, bireyci sanattan toplumcu sanata gidiş yollarından sayılmıştır. Kahramansız, daha doğru bir deyişle çok kahramanlı roman, bu yüzyılın romanıdır."

Ama hemen ekliyor

"Aslında sosyal olabildiği ölçüde *humaine* olabilen romancıları önemsemeliyiz.

Küçük bir romana çok sayıda kişi sokulunca "beşeriliğinin dozu büsbütün hafifliyor" sözüyle de *Yaşadığımız*'a geliniyor.

"Naci diyelim, Halil, Naime Hanım derinleştirilmiş tipler. Gelgelelim figüranların lüzumsuz sıklığı? Hatta bakın ne diyorum *Yaşadığımız*'da yazar 'müşahit'; bileşim yapmıyor. Derliyor, topluyor ve bırakıyor. Bileşim size ait.

Kitapta Amerikan romancıları üzerine yapılan bir tartışmaya da değinmiş Attilâ İlhan. Doğru buluyor söylenenleri. Ama yazarın kendisini de aynı yanılgılar içinde görüyor.

"Buradan başlayarak Amerikan romancıları sorununa dokunduk. Eserde dokunulmuş zaten. Hem de pek usturuplu, pek ustalıklı dokunulmuş. 'Söylenmemiş bir söz var' diyoruz hatta. Yalnız, Memet Fuat farkında mı değil mi orasını bilmem ama, gidiş geliş, kendisi de Amerikalıların o 'teferruatçı ve üslupsuz' gerçekçiliği üstündedir. Ya da diyelim ki paraleldir bu gerçekçiliğe.

Bunlar uyarıcı, yazarı yaptığı iş üzerinde düşünmeye çağıran eleştiriler. Buradan o yıllarda çok önem verilen "olumlu tip" konusuna geçiliyor.

"Steinbeck'in söylemediği sözü, Memet Fuat söylemiş mi? Adnan bey diye bir adam zaman zaman görünüp kayboluyor. (...) Sanırım kahramanlarına ve onların 'aczine' karşı Memet Fuat bir

idea olarak Adnan bey'i icad etmiş. (...) Adnan bey, Steinbeck'in söylemediğini – söyleyen değil de – kekeleyen bir gölge mi desek acaba? Bu adam daha etli kemikli olsaydı ve kekelemeseydi..."

Uyarıcı eleştiriler bu kadar, sonrası destekleyici, yüreklendirici sözler. İnsanları toplumsal çevreleri içinde ele almamı, çizdiğim kişilerden bazılarını, anlatı konusundaki deneyciliğimi övüyor. Fethi Naci'nin bu yazıdan aklında kalan bir genç kızın adına takılma da bu bölümde.

Beğendiği şeyleri sıralarken şöyle diyor Attilâ İlhan

"Sonra en mühimi fikirler Bülent'in vardığı fikir söz gelişi. Câná'nın – ne isim, ne isim! – dünyayı kavraması!"

Fethi Naci, tersine, sevmiş bu adı. Anlaşılan o günlerde, benim gibi, Divan şiiri okuyordu. "Câna" adının tadını çıkarmak için Bâki Efendi'nin gazeli kafasına takılmış olmalı insanın

Ezelden şâh-ı aşkın bende-i fermânıyüz cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âlî-şânıyüz cânâ

Şöyle diyor

"*Yaşadığımız*'ın yayımlandığı günlerde Attilâ İlhan'ın Ankara'da yayımlanan 'Kaynak' dergisinde çıkan bir eleştirisini anımsıyorum; aradan yarım yüzyıla yakın zaman geçti, o eleştiriden anımsadığım tek şey Attilâ'nın *Yaşadığımız*'daki bir genç kızın adına takılmasıydı Câna. Attilâ 'Ne isim!' diyordu, bense bayılıyordum 'Câna' adına.

Attilâ İlhan'ın takılmasını ben de unutmadığım için ikinci basımda "Câna"yı "Cansen" yaptım. Çünkü o kızın okurun ilgisini adıyla çekmesini istemiyordum. Adı düşündürmemeliydi okuru.

Attilâ İlhan'ın kısa eleştirisi hem uyarıcı, hem de yüreklendirici bir eleştiriydi. Fethi Naci'nin unutması doğal, ama ben hiç

unutmadım, yaptığım anlatı deneyini başka kitaplarla daha ileri götürme olanağını bulsaydım, onun söyledikleri üzerinde herhalde uzun uzun düşünürdüm.

Fethi Naci'nin değinip geçmesi ise "olumlu tip" konusundaydı.

İnsan Tükenmez'deki "İnsan Tükenmez" başlıklı yazısının bir yerinde şöyle diyordu

"Edebiyatımızın bugün içinde bulunduğu sıkıntılı, bezgin havadan kurtulması için yazarlarımızın yeni gerçeklere, yeni insanlara doğru açılmaları gerek, diyorum. Yalnız sefalet çeken, işsiz, hasta, zavallı, bakımsız, hakkı yenen insanlara değil, ne için yaşadıklarını bilen, dünyanın değiştirilebileceğine inanan, dünyayı ancak insanların bilinçli, bilgili, sabırlı çalışmalarının değiştirebileceğini gören, 'insanlar için ekmeğinde gülün de bulunacağı' toplumun hayalle, dilekle değil, mücadele ile kurulacağını bilen, yani tarihlerini kendileri yapmak isteyen insanlar... Edebiyatımız için yepyeni, pırıl pırıl insanlar, mutlu, geleceğe inanan, insanın tükenmezliğine inanan insanlar, yepyeni konular. Edebiyatımıza yitirdiği neşeyi, umudu, canlılığı verecek müspet tipler. (...) Bir istatistik ortalaması değil, hatta bir azınlık, ama öbür insanlar için örnek olacak tipler. (...) Memet Fuadın o güzel kitabındaki, *Yaşadığımız*'daki tıbbiyeli Bülent yerine, örneğin, tıbbiyeli Nihat, (...)"

Fethi Naci "Cumhuriyet"teki yazısında bu değinmesinden söz ederken açıklamış

"Tıbbiyeli Nihat, o günlerde hapiste yatan tıbbiyeli Nihat Sargın'dı.

"İnsan Tükenmez"i yazdığı yıllardaki okurları zaten biliyorlardı Fethi Naci'nin Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'yle ilişkisini. Tıbbiyeli Nihat'ın kim olduğunu hemen herkes anlamıştı.

Görüldüğü gibi, Fethi Naci de, Attilâ İlhan'la aynı görüşteydi. İkisi de *Yaşadığımız*'da "olumlu tip" bulunmamasını bir eksiklik sayıyorlardı. Yalnız, biri "olumlu tip"e dönüştürülebilecek kişi olarak Adnan Bey'i seçerken, öbürü Tıbbiyeli Bülent'i seçmişti.

Oysa ben o yıllarda da "olumlu tip" anlayışına karşıydım.

Bütün insanların iyi yanları kadar kötü yanları da olabileceğini kabul etmek bana daha gerçekçi geliyordu.

Hoşgörüye, sevgiye giden yol, bunu anlamaktan geçerdi.

Herkese iyi yanlarını bularak yaklaşan, kimseden eksiksizlik beklemeyen Nâzım'ın etkisindeydim.

Kişilerin çizilişiyle değil de, biçemle ilgili, içime sindiremediğim bambaşka şeyler vardı *Yaşadığımız*'da. Kitabın başıyla sonu arasındaki biçem tutarsızlığından tedirgindim.

Yayımlamadan önce, Edebiyat Fakültesi'nde öğretmenim olan Mina Urgan'a vermiştim okuması için. Çok hızlı roman okuyan bir kişi olduğunu biliyordum. Kaçındı bir değerlendirme yapmaktan.

"Ben anlayamıyorum. Cahit de okudu, sen en iyisi onunla konuş," dedi.

Cahit Irgat'la konuştum. Kitabın özellikle son bölümlerini beğendiğini söyledi. Baştaki öyküler Cumhuriyet sonrası anlatı geleneğimiz çerçevesindeydi, sonraki bölümlerde senaryo havasıyla örneği olmayan bir biçeme ulaşılmıştı.

Bir deney adına yapılmış da olsa bu biçem tutarsızlığına yakınlık duyamayacağımı kitap yayımlandıktan sonra iyice anladım. Belki baştaki öyküler arasında daha bilinçli, çevreleri daha belirli çizilmiş anlatım ayrılıkları olsaydı, işe değişik bir açıdan bakabilirdim. "Yazılamayan Bir Öykünün Öyküsü" ile "Pastoral" öyleydiler. Baştaki öyküleri ise eski, ortak bir biçemin oluruna bırakılmış ürünleri olarak görüyordum. Sonraki bölümlerle tutarsızlıklarının nedeni belirsizdi.

Böyle bir deneye beni iten ne olmuştu?

Daha yazarlığın başında, bir özenme döneminde, nasıl böylesine atak bir deneye yönelmiştim?

Nâzım'ın cezaevinden yazdığı mektuplardı her şeyin altında yatan...

Herkesin ilgisini çekecek bir olayı anlatmak kolaydı. Önemli olan, sıradan olayları, sıradan insanları anlatıp ilginç kılmaktı.

Kitaplardan yola çıkan, nasıl anlatılacağı çözülmüş şeylerle uğraşan yazarlar aslında yenilik yapma gereği duymazlardı.

Bunlardaki yenilikçilik, bir gereksinim değil, özentiydi.

Yaşamdan, daha önce sanatlarda yer almamış olaylar, duygular, düşünceler seçip sanatlaştırmaya çalışanlar, onları nasıl aktaracaklarını araştırırken birtakım yenilikler yaratırlardı.

Gerçeğe bakış açısı çok önemliydi.

Değişik toplum katlarından, değişik inançlardan insanlar, gerçeği başka türlü görür, başka türlü aktarırlardı.

Kafamda bu tür düşünceler taşıyor, anlatacağım şeyleri yaşamdan seçmeye özen gösteriyor, yaşadığım her olaya, karşılaştığım her kişiye, tanık olduğum toplumsal ilişkilere hep, "Bu nasıl anlatılır?" diye bakıyordum.

Nâzım mektuplarında özellikle *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı okuyup düşüncelerimi yazmamı istiyordu.

"Benim kitap hakkında yazdıklarına pek sevindim. Hele onu tekrar okumaya başlaman beni bahtiyar etti. O kitap da benim yazı hayatımda bir dönüm noktası olabilir. Annene de anlatmıştım, belki sana anlatmıştır. Biliyorsun ki, hikâye ve roman nisbeten yeni tarzlardır. Bundan dört yüzyıl önce yaşamış bir insan için elektrik nasıl meçhul bir şeyse, yazı sanatında, roman da öyle meçhul bir şeydi. Roman, muayyen bir sosyal münasebetler inkişafının verimidir. Bana öyle geliyor ki, roman ve hikâye nasıl kendilerinden önce olan şiirden faydalanmışlar, fakat yeni bir keyfiyet olarak taazzuv etmişlerse, bugünkü sosyal şartların gelişmesi de, romandan, şiirden, hikâyeden, senaryodan filan

faydalanacak olan fakat yepyeni bir keyfiyet halinde ortaya çıkacak yeni bir yazıyla sanat tarzını gerçekleştirecektir. Şimdi kafam bunu – ismi ne olursa olsun, nasıl ki roman kelimesi, ismi, tabiri de nisbeten yenidir – gerçekleştirmeye uğraşıyor. Bana öyle geliyor ki, bu araştırdığım nesnenin bazı unsurları, şu benim son kitabın bazı yerlerinde belirmeye başlamıştır. Şimdiye kadar yazı hayatımda bazı merhaleler, dönemeçler geçtim, bunları geçmeden önce daima kısa, yahut uzunca süren verimsizlik devirleri atlattım. Fakat bu sefer, mühimce bir dönemeci dönmeye çalıştığım için verimsiz, tembel devrim bir yıldır sürüyor. Galiba bu yaz civciv yumurtadan çıkacak. Civciv, horoz değil. Bu işin horozu ancak benden sonra gelen nesle nasibolabilir, mesela sana."

Eleştirmenliğimin ilk yıllarında bu konuya değinen birkaç yazı yazmış, Nâzım'ın bir mektubundan çıkardığım yukardaki parçayı değişik yerlerde yayımlamıştım. "Yeni Şey" diye adlandırdığım türü deneyenlerin çıkabileceğini düşünüyordum.

Çıkmadı.

Attilâ İlhan'ın "bireyci sanattan toplumcu sanata gidiş yollarından" sayıldığını söylediği "çok kahramanlı roman"ı sanırım bizde deneyen olmadı.

Aslında ülke birbiri ardına gelen atılımlarla anamalcılık yoluna iyice sürüklenirken yazarların bu gereksinimi duymaları beklenemezdi. Bugün bunu çok iyi anlıyorum, ama o günlerde gene de bir umut vardı içimde.

Yukardaki parçayı değişik yerlerde yayımlarken, genellikle, sondaki "mesela sana" sözünü çıkarırdım. Çünkü ben *Yaşadığımız*'la bu işi denemiş, başaramamıştım. Yeni deneylere girme olanağım da yoktu. Ayrıca "Yeni Şey"in şiirsiz olamayacağı kanısına varmıştım. Şiirden yola çıkılıp destan, öykü, senaryo, deneme, hepsini kapsayarak romana doğru gidilecek, böylece, diyelim yirmi romana sığdırılamayacak bir içerik, okunması sorun yaratmayacak uzunlukta bir "yeni şey"e sığdırılabilecekti. Ama şiirden yola çıkmak birinci koşuldu...

Yaşadığımız'dan önce bir kısa öyküde denemiştim çok kahramanlı anlatımı. "Kumar" adlı bir öyküydü. Kumar oynarken kavgaya tutuşan iki küçük çocuk, onları ayırmaya çalışan esnaftan iki adam, nasıl dövüştüklerini izleyip aralarında konuşan iki delikanlı. Öyküde altı kişinin hepsi aşağı yukarı eş değerde tutulmuş, hiçbiri kahraman olarak öne çıkarılmamıştı. Kötü bir öykü olmadıydı. Ama "yeni şey"den çok uzaktı.

Yaşadığımız'da ise öyküden yola çıkarak Nâzım'ın mektuplarında anlattığı roman, öykü, şiir, senaryo, deneme olmayan, ama hepsinden bir şeyler alarak "yeni bir keyfiyet olarak taazzuv" edecek "yeni şey"e ulaşmayı açık açık, bilinçle denedim. Şiiri ancak düzyazı da olabileceği kadar kullanarak.

Yaşadığımız'ın başkişisi, ya da öne çıkarılmış kişileri olmayacaktı. Özellikle toplantıları kimseye ağırlık tanımadan anlatmak istiyordum. O sayfalarda başkişi "topluluk" oluyordu.

Attilâ İlhan, yaptığım işi,

"Ve kimseyi kimseden ayırmanın imkânı kalmıyor," diye eleştirdi...

Demek ki vardığım noktada bir başarı yoktu...

Boşuna uğraşmıştım...

En ilginci ise Nâzım'dan gelen bir sözdü...

Cezaevinden yeni çıkmış, Münevver Hanımla Kadıköy'de annesinin evinde oturuyordu. Ben gidemiyordum görmeye. Ama kitabımı göndermiştim. Rasih Güran'la ya da A. Kadir'le konuşurken, söz *Yaşadığımız*'a gelince

"Ben anlayamadım oğlumun ne yapmak istediğini!" demiş.

İşi başaramadığım böylece kesinlik kazanmış oldu...

"Yeni şey" yolundaki deneylere şairlerin girişmesi gerektiğine bu söz üzerine iyice inandım. Başarmak, başarmamak bir yana, ustam ne yapmak istediğimi bile anlayamamıştı...

(Adam Sanat, Şubat 1999)

KONUŞMALAR

SORUŞTURMA

ORHAN KEMAL'İN EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

Orhan Kemal edebiyatımız için çeşitli bakımlardan çok önemli bir yazardır. Yeni bir roman anlayışına, yanı sıra yeni bir hikâye anlayışına geçilirken öncülük etmiştir. Türk halkına yukarıdan aşağı doğru değil, aralarından bakan, bir dünya görüşüne bağlı oluşuyla gerçeklerden uzağa düşmeyen, başka bir deyişle, bağlı olduğu dünya görüşünü gerçekler karşısında durmadan deneyebilen ender yazarlarımızdandır. Halkı anlatırken, insanlara sevgisini, güvenini hiç yitirmeyişi, sıcak, dost, anlayış dolu bir tavır içinde kalabilmesi dünya görüşünün sağlamlığını, toplumsal ilişkilerle insan kişiliği arasındaki karşılıklı etkileri çok iyi anlamış olduğunu gösterir. Adı bu bakımdan her zaman iki büyük ustası Gorki ile Nâzım Hikmet'in yanında anılacaktır. Çok pis bir yayın ortamında sonuna kadar kendini koruması, büyük sıkıntılar içinde yaşarken her türlü baskıya, yokluğa göğüs gererken, hiç "taviz" vermeden, kimselere yanaşmadan yaşayabilmiş olması ayrıca övgüye, kıskanılmaya değer. Keşke her yazar, onun gibi, kendine verdiği görevleri tamamlamış olmanın mutluluğuyla böyle tertemiz ölebilse.

(Yeni Gazete, 9 Haziran 1970)

MEMET FUAT'A SORULAR

– Sayın Memet Fuat, kitabınız "Gölgede Kalan Yıllar" dergimizin yaptığı ankette "1997'nin en beğenilen kitabı" seçildi, öncelikle kıutluyoruz. Kuşkusuz ki, bu seçimle siz de "1997'nin en beğenilen yazarı"sınız. Öncelikle böyle bir kitabı bize kazandırdığınız için teşekkür ediyoruz. Bu konuyla ilgili olarak neler söylemek istersiniz? Kitaba nasıl başladınız, nasıl yazdınız, yazma eylemi ne kadar sürdü, nasıl bitti, bitti mi?

– Yazarlar arasında yapılmış bir soruşturmada *Gölgede Kalan Yıllar*'ın "yılın en beğenilen kitabı" seçilmesi beni sevindirdi. Bu yıl çok değerli kitaplar yayımlanmıştı. Bir anı kitabının onların arasından sıyrılıp öne çıkması içinde anlatılan kişilere duyulan bir yakınlığı da belirler ki bu beni ayrıca mutlu etti. Yazarların, sanatçıların *Gölgede Kalan Yıllar*'ı çok iyi değerlendirdiklerini, Nâzım ile Piraye çerçevesindeki anılara saplanıp kalmadıklarını, dedemi, İye'mi, birkaç satırla anlatıp geçtiğim birbirinden güzel insanlarımı atlamadıklarını görüyordum. Sizin soruşturmanız bunu saptayan bir belge oldu.

Bir de şu çok önemli benim için Yazın dünyasının özgünlük avında olduğu, hiçbir şeyin oyunsuz söylenmediği, ilginç bulunan yazarların hani neredeyse "zekâsı elinde" dolaştıkları bir ortamda, sanatçıların seçimiyle düpedüz bir anlatım öne çıktı...

Bildiğiniz gibi, *Gölgede Kalan Yıllar* biçem bakımından süssüz, oyunsuz, içeriğini çırılçıplak verme amacında bir kitap...

Anılarımı orasından burasından, parça parça anlatmaya, yıllar önce, Yazko'da başlamıştım. Sözlü olarak... Turgay Fişekçi'ye...

Masalarımız yan yanaydı. Nâzım'ı, Piraye'yi tatlı tatlı dinlerdi de, iş dedeme, İye'me gelince biraz sıkılır gibi olurdu. Kısa keseyim derken de doğru dürüst anlatamazdım pek. Turgay ince çocuktur. "Bıktım artık dedenizden, demedi hiç. Ama bıkmıştı...

Aslında anılarımı yazmayı hiç düşünmezdim. Yalan yanlış söylenenleri düzeltmek için arada sırada bir şeyler yazmak

zorunda kalıyordum. Öyle değildi, böyleydi... Bundan da annem hoşlanmıyor, "Bırak, ne derlerse desinler, sen karışma!" diye karşı çıkıyordu.

Eski günleri düşünür, birtakım ayrıntıları anımsarken, çocukluğumu, gençliğimi dolduran insanların güzellikleri, anamalcı düzenin bütün ağırlığıyla üstümüze çökmesinden önceki yaşamın incelikleri belirmeye başladı gözlerimin önünde... Anlatılması gereken bir sürü şey...

Kime, nasıl aktarsam bütün bunları!..

Çok duygulu bir ortamda, annemin öldüğü gecenin ertesinde, oturup *Gölgede Kalan Yıllar*'ı yazmaya başladım. Neleri, nasıl anlatacağımı önceden planlamadan, kendimi çağrışımlara bırakarak...

Yazma dönemi çok uzun sürdü. Tam iki yıl... "Cumhuriyet" gazetesine her hafta iki yazı yazıyordum, ayda bir de "Adam Sanat"a... Sürekli kesiliyordu çalışmam. Uzadıkça da uzuyordu... Beş yüz sayfayı geçmişti... Toparlamak gerek, "Cumhuriyet"teki yazılara bir süre ara verirsem kitabımı bitirebilirim diye düşündüm. Öyle de yaptım.

1996 yılı sonuydu. Tam işe hız vermişken bir solunum sorunu çıktı. Hastane, arkasından yoğun bakım... Kaç gün sonra, bilmiyorum, gözlerimi bir açtım ki, benim yerime yanımda bir makine soluk alıp veriyor. Kendimi yoklamaya, çevremdekileri tanıyıp tanıyamadığımı anlamaya çalışırken, baktım kafamda bir düşünce "Ah, bir ay daha yaşayıp da şu kitabımı bitirebilsem!.." Ağzımda, burnumda borular... Konuşamıyorum, ama tanıyorum camdan bakanları... Tek kaygım ise kitabımı bitirebilmek...

Sonra iyileştim, yeniden başladım çalışmaya, ama yavaş bir tempoda, onun içinde bir aydan fazla sürdü *Gölgede Kalan Yıllar*'ı tamamlamak... Kesmek de kolay değil... Yiğitlik bende kalsın dedim, bitirdim...

Aslında bitmedi... De Yayınevi, Yazko, Adam, yazarlar, sanatçılar bir yanda, Altınyurt'un unutulmaz etkinlikleri, futbolcular, voleybolcular bir yanda, daha çok şey var anlatılacak... Hele çılgın bir futbol izleyicisi olduğum ilkgençlik dönemimin tribünlerden aktarma palavra anıları...

Ama vakit kalmadı...
Belki parça parça, uzatmadan bir şeyler yaparım... Bakalım...
Şimdilik deneme kitaplarımı derleyip toparlıyorum...

– Kitabınızda "Anılara güvendiğimi söyleyemem" diyorsunuz, ama 624 sayfalık kitabınız anılarla yüklü. Bu sözünüzü açımlar mısınız?

– Ne kadar dürüst davranılsa da anılar anlatanların damgasını taşır. Onları tarihsel gerçekler gibi okumamak gerekir. Ayrıca anıları özellikle çarpıtanlar da çoktur. Ben dürüst davranan bir anı yazarıyım, ama bilgi yetersizliklerim yüzünden birtakım yanlışlar yaptığımı seziyorum. Araştırsam doğrularını bulabileceğim bazı şeyleri ise aklımda kaldığı gibi aktarmakta sakınca görmedim. Çünkü bunlar benim anılarım. Doğrusu, yanlışıyla...

– Anılarınızı çağrışımlara bırakarak yazdığınızı söylüyorsunuz Geriye dönüp okuduğunuzda unuttuklarınız oldu mu? Keşke şunu da böyle yazsaydım, diye hayıflandıklarınız var mı?

– Unuttuğum şeyler oldu. Yıllar sonra bazı çocukluk arkadaşlarımla yeniden buluşmamıza yol açtı *Gölgede Kalan Yıllar.* Telefon ediyorlar, geliyorlar, mektup yazıyorlar. Karşılıklı konuşur, eski günleri anarken, unuttuğum şeyleri birlikte anımsıyoruz. Kitap yayımlanalı iki aydan fazla oldu, her gün mutlaka bir yerlerden bir iki telefon ya da mektup, *Gölgede Kalan Yıllar*'la ilgili bir şeyler geliyor. Bu arada acı haberler de alıyorum. Yaşadıklarını sandığım benden küçük bazı kişilerin öldüklerini öğreniyorum.

– Son yıllarda denemelerinizi yeniden yayımladınız, tiyatro notlarınızı bir araya getirdiniz. Onlar üzerine neler söylersiniz?

– Ben yazılarını kitaplaştırmadığı, ortaya çıkarmadığı için, yıllarca, hem sağdan, hem soldan yanlış değerlendirilmiş bir yazarım. Benim için çok dedikodu yapılmış, yazılarımı bilmeyenlerce yanlış tanınmama neden olunmuştur. Başlangıçtan bugüne bütün yazdıklarımı kitaplarda toplamak isteğine bu yüzden kapıldım.

1998'de üç kitabım daha çıkınca her şey ortaya dökülmüş olacak. İsteyen kitaplarımı alır, okur, neden yana, neye karşı olduğumu görür. Dedikoducuların değerlendirmelerine gerek yok. "Ağabey, biz seni böyle tanımıyorduk!.." özrü de son bulmuş olur...

– Edebiyatımızda deneme ve eleştiri türünün son yıllarını nasıl görüyorsunuz?

– En büyük gelişmenin bu türde olduğu kanısındayım. Büyük bir çeşitlilik yaşanıyor. Üniversite çevrelerinden eleştiriye, denemeye gelenler çoğaldı. Eleştiri kuramları konusunda büyük atılımlar görüldü. Eskiden üç beş kişinin boy gösterdiği bir alanda, şimdi pek çok, üstelik de iyi öğrenim görmüş, birkaç dil bilen, görevi okuyup yazmak olan insanlar dolaşıyor. Çok güzel kitaplar, dergiler yayımlanıyor.

– Sizin "Yeni Dergi"yle başlayan upuzun bir dergicilik deneyiminiz var, şimdi de sürüyor. Biz, gençlere de seslenen, onların ürünlerine de yer veren genç bir dergiyiz, bize önerileriniz neler?

– Türkiye'de büyük çoğunluğu şiirlerle olsa da, yazın dünyasına girmek isteyen pek çok genç var... Dergilere sürekli ürün gönderiyorlar... Özledikleri, hem yazdıklarının yayımlanması, hem de değerlendirilmek...

Yıllar önce bu işi "İstanbul" dergisinde Mehmet Kaplan yapardı. Sonra okurlardan gelen baskılar üzerine ben bir grup eleştirmeni, sanatçıyı bir araya getirerek, "Yeni Dergi"de nitelikli bir "Gençlerle" bölümü açtım.

Bugün buna çok gereksinim var. Siz gençlere seslenmek, onların ürünlerine yer vermek amacındaysanız, bir değerlendirme grubu oluşturup bu işi üstlenebilirsiniz. Çok yararlı olur...

(Yaşasın Edebiyat, Şubat 1998)

MEMET FUAT'A SORULAR

– Memet Abi, yaptığımız sohbetlerden biliyorum, öyküye çok değer verir, şiirden sonra hep öyküden söz edersiniz. Sizin gibi şiiri baştacı eden bir yazarın bu arada öyküye nasıl yer bulduğunu biraz açıklar mısınız?

– Sanırım ben bu ikisinin arasında bir yerden bakıyorum dünyaya. Öykülü şiirleri çok severim. Şiirli öyküleri de öyle... Benim baştacı ettiğim şiir, ne dediği belirsiz sözcük oyunları, üstün aydın damıtıklıkları değil ki...

Bir gün Melih Cevdet Anday, konuşma arasında, "Ben şiiri sevmem, demişti. Yıllarca şiir yazmış, şiir dünyasında en yüksek yerlere çıkmış bir insandan gelen böyle bir söz şaşırtıcı oluyor. Çok da hoşa gidiyor.

Aslında şiiri sevmeyen seçkin insanlar tanımıştım daha önce de... Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu örnekse, "Düpedüz söylemek varken, neden böyle söyleyeyim!" derdi.

Bir bakıma doğru...

Şiir gelişirken "neden"ini yitirmiş, işlevsizleşip salt bir "tat alma" aracı durumuna düşmüş. İşin bu noktasında, köşeye sıkışan şairin, oyuncağını kaptırmama çabasıdır "şiir bir şey söylemez, şiire anlam gerekmez" sözü.

Aslında benim de içimden geliyor, Melih Cevdet Anday gibi, "Ben şiiri sevmem," demek. Hele prenslerimiz harfleri yukardan aşağı doğru düşürmeye başlamıyorlar mı, nereye kaçacağımı bilemiyorum.

Ben şiiri bir şey anlatmanın en güzel yolu diye seviyorum. Anlatmanın iki kapısı var Biri öykü, biri şiir... Hangi kapıdan isterseniz girin. *Anlatma*'da birleşirsiniz.

Kırıtmaya boş verin, o podyumlara yaraşır...

– "Adam Öykü"de öykü üstüne eleştirmenlerle yaptığım

konuşmalarda sorduğum bir soruyu size de sormak istiyorum Öykü, bir düzyazı türü olmasına karşın, romandan çok şiire yakın görülüyor. Siz de katılıyor musunuz bu yargıya?

Bu soruyu sürekli yinelememin nedeni sanıyorum anlaşılıyordur Öykü üzerine derinlemesine bir çözümlemenin temelini tamamlama çabası... Öykü üstüne öteden beri düşünmüş eleştirmenlerin bu soruya verecekleri yanıtların toplamı, sanırım ilerde anlamlı bir çözümleme bütünü oluşturacaktır

– Öyküyle şiir bence iç içedirler. Romanla öykü arasında ise, düzyazı olmanın ötesinde, bir yakınlaşma kurmak çok güç. Eskiden bir insanın yaşamını roman gibi baştan sona anlatan öyküler yazılırdı. Tolstoy'un "Tanrı Gerçeği Görür, Ama Bekler"i bunun güzel bir örneğidir.

Çağdaş yazarlar ise romana öykü şiirselliği getirmeyi denediler. Ama bu deney kökleşmedi, bir aykırılık olarak kaldı.

Bence, çok önemli olan "uzun öykü" türünün biraz daha öne çıkmasını sağladı yalnızca.

– Ben öyküden "kısa öyküyü" anlıyorum. "Uzun öykü" ya da "kısa kısa öykü" benim öykü tanımım dışında, kıyılarında yer alıyorlar. Siz ne düşünüyorsunuz?

– Ben "uzun öykü"yü severim. Çağımızın hızlı yaşamı içinde romanın yerini alacağını sanıyordum. Ama öyle olmadı.

Romana göre işçiliğe daha açık, fazlalıklardan arındırılma olanağı daha yüksek bir tür olduğunu düşünüyorum. Üstelik taşınması, okunması da kolay.

"Kısa kısa öykü"ler de güzeldir. Gençliğimde bir ara denemiştim. "Cumhuriyet"te köşe yazısı diye yayımladığım, *Bir Ayrılışın Öyküsü*'ndeki "Arda'lı Öykücükler" de o türe girer.

– Yaşamı kucaklamakta romanın öyküye göre çok daha olanaklı olduğunu düşünenler elbette daba çok. Gerçekten de öykü yaşamı roman gibi kapsayabilir, roman kadar derinliğine yaklaşabilir, insanı roman kadar derinlikli çözümleyebilir, dolayısıyla yaşamı anlatmakta roman kadar hünerli olabilir mi? Başka bir

deyişle, romanın gerçekliği anlatma becerisi öyküden – bu arada belki şiirden de – daha mı çok?

– Roman ağır gelişen, fazlalıkları olan bir türdür. Çok uzun sürede, dolaylı söyler söyleyeceğini. Bir tür uyuşturucudur...

Şiir öyle mi!..

Yaşar Kemal şair olsaydı, 28 yıl, 4 ayla bile kurtulamazdı.

Şiirin, öykünün yerleri bambaşka.

Japon askerleriydi, sanırım, hani o koyunlarında "Garcia'ya Mektup" öyküsüyle savaşanlar!

Bırakın roman arkadan oflaya puflaya gelsin... Aslında onu sevenler daha fazla... Yalnız koşturmayın, tıkanır filan da, sonra üzülürüz...

– Siz edebiyatta yaşama ve insana dönük olmaya çok önem veriyorsunuz. Ama bu arada dile de... Yanlış anımsamıyorsam, bir de bütün edebiyatın sonunda şiire varacağı biçiminde, öznel, ama güçlü bir yargınız da var. Öyleyse öykünün de sonunda şiir gibi ya da şiirsel olacağını mı söylüyorsunuz? Bu ilişki içinde hep öykü mü şiire yaklaşacak?

– Kimse kimseye yaklaşmayacak, ikisi şimdiden sarmaş dolaş da... O "güçlü" yargıyı nerede vermiştim acaba! Konuşurken havaya girmiş olmalıyım. Çıkar benden öyle sözler!.. Herhalde Cevat Çapan'ın bir şiirini okuyorduk...

Dile gelince... Yazın denilen olayın başarısı dilde başlar... Dilde şiirselliğe erişilmeden hiçbir yere varılmaz... Ama o da yetmez, bütün yönleriyle yaşamı, insanı içermek gerekir...

Dilde şiirsellik dediğim şey ise, kesinlikle sözcük zıpırlıkları değil, öze ulaşma, arınmadır...

– Olabildiğince yalın, gerçekliği çıplak halinde anlatan, elbette süssüz öykülerden yana olduğunuzu sanıyorum. Hem sevdiğiniz öykücüler ve öykülerden, hem çevirdiğiniz dünya yazarlarından, hem de yazdıklarınızdan çıkarıyorum bunu...

– Öyle görünür, ama tam öyle değildir... Yalınlık, süssüzlük aldatıcılığa karşı en güçlü engel... Düzeyliyse süslü olanı da

severim... Sevmediğim, yapmacıklık, aldatıcılıktır...

– *William Saroyan, Katherine Mansfield, Ernest Hemingway, John Steinbeck, Truman Capote, Jack London adlarının toplamı da sizin beğeni çizginizi anlatıyor. Siz o güzel çevirilerinizi yapmaya başladığınızda bu seçimi nasıl yapmıştınız? Rastlantıların payı da var mıydı?*

– Edgar Allan Poe'yu, Erskine Caldwell'i, Walt Whitman'ı da ekleyin... Sonra oyun çevirileri var... Hele Lorca'nın *Don Cristobita*'sını sakın unutmayın.

Poe ile Capote'u Yaşar Nabi'ye borçlu olduğumu çok iyi biliyorum, ötekileri kendim seçtim sanırım. Hepsi o dönemin sevilen yazarları. Seçimimin özel bir amacı yoktu. Ama ben bu yazarların biçemleri (eski deyimle üslupları) arasında önemli ayrımlar yakalamış, hepsini yazış özellikleriyle dilimize aktarmaya çalışmıştım. Para kazanmak için başladığım bir iş, sonunda yazarlığımın gelişmesine yardımcı oldu. Gerçi sonlara doğru bunalmıştım, ama yararlandığım bir çalışmaydı.

– *O eski yıllarınızda çeviri söz konusu olduğunda gene öykü öne çıkıyor. Niçin şiir çevirisine yönelmediniz de, öykü ağır bastı? Bu arada, o çevirilerdeki büyük başarınızın nedenlerini de söyler misiniz?*

– Öyküyü çevirip bir yana koyuyor, sonra tekrar tekrar ele alıp üstünde çalışıyordum. Bu bir yöntem Çeviriyi unutup birkaç gün sonra okuyucu gibi karşısına geçmek. Aslında bayağı emek veriyordum çevirdiğim öykülere. Yazarın havasına daha bir girdikten sonra ilk yaptığım çeviriden vazgeçip yeniden yaptığım bile oluyordu. Romanda böyle bir çalışma düşünülebilir mi? Sanmıyorum...

Şiir çevirileri de yaptım, "Yeni Dergi" için, takma adlarla. Nedense bir araya getirmedim onları. Belki, *ilerde*...

Çevirilerim için "büyük başarı" demen çok iyi. Bundan yararlanmalıyım. Biliyorsun, bazıları bir süre yeniden basılamayacak. Birçok yazarın dilimizde yayımlanma haklarını çeşitli yayınevleri

toptan aldılar. Dileğim yazarlarının ölümleri üstünden 70 yıl geçince bu çevirilerimi anımsayıp yeniden ortaya çıkarman.

– Sözü sizin öykücülüğünüze getirmek istiyorum. Edebiyat dünyasına öyküyle girmiştiniz. Bir yarım yüzyıl önce... "Aşk ve Sümüklüböcek"ten bugüne öyküyle nasıl bir iç içelik içinde oldunuz ki, sonunda gene öyküye döndünüz. Ya da gene çok eskiden bir roman yazmışken ve bir romancı olabileceğinize inanıyorken, niçin romana dönmediniz de öyküden yana yaptınız seçiminizi?

– Yazmaya başladığım yıllarda, bol bol çeviri roman okuyordum. Bir de Gorki'nin öykülerini... Şiir olarak da Nâzım Hikmet, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Divan şairleri... Arınmış bir dilim, kendini bulmuş bir söyleyişim yoktu. Yazdıklarımda özellikle Nâzım'ın etkileri çok açıktı.

Yıllar sonra dönüp bakınca *Aşk ve Sümüklüböcek*'teki, *Yaşadığımız*'daki dili de, biçemi de hiç beğenmedim. Onları arkamda öyle bırakmak istemedim. Özellikle dillerini arındırarak yeniden yazdım hepsini.

Yaşadığımız da aslında tam anlamıyla bir roman değil, iç içe örülmüş öyküler bütünüdür. Nâzım'ın "Yeni şey" dediği türe yönelik bir çalışma Çok kişili bir anlatı...

– Ben sizin öykülerinizle bir zamanlar çevirilerini yaptığınız yazarlar arasında epeyce yakınlık buluyorum. Bu baştan yapılmış bir seçimin sonucu mu, yoksa o yazarlardan aldığınız etkinin gücünden mi geliyor?

– İlk öykülerimi yazdığımda, dediğim gibi, Gorki okuruydum. Sonra bir ara Hemingway'le boğuştum, onu Türkçeye aktarabilmek için çok uğraştım. "Katiller" öyküsünü kaç kez çevirdiğimi anımsamıyorum. Daha sonra içli dışlı olduğum öbür yazarlardan da mutlaka etkilenmişimdir. Ama başlangıçta onlar yoktu.

– 1940'larda ve 1950'lerde yazdığınız öyküleri yeni yayımladığınız "Bir Ayrılışın Öyküsü" kitabınızda bir de "1998" tarihini

düşerek yayımladınız. Bir yarım yüzyıla yaklaşan süre sonunda yeniden ele aldığınız eski öykülerinizi bugünkü gözünüzle nasıl değerlendirdiniz?

– Elli altmış yıl önce yazdığım öyküleri yeniden ele almaktaki amacım dillerini düzeltmekti. Çocuksu yaklaşımlarına, kurgularındaki yetersizliklere filan dokunmadım. Benim için tatlı anılar hepsi. Ama dillerini düzeltmeden ortada dolaşmalarına katlanamazdım.

– Yeni öykülerinizden özellikle "Ben Onu Çok Sevmiştim" ayarında bir öyküden sonra, sanırım öykü yazmayı sürdüreceksiniz. Eski ve yeni öykülerinizi "Bir Ayrılışın Öyküsü"nde topladıktan sonra umarım öykü yazmayı bırakmayacaksınız...

– Neyi, ne zaman, nerede bırakacağımı pek bilemiyorum. Bir yıla yakın bir süredir arkamda kalacak şeyleri derleyip toparlama çabası içindeyim. Kitaplar, mektuplar, notlar, anı nitelikli eşyalar, resimler, fotoğraflar vb. Bu işleri tamamlar da zaman bulursam öykü de yazarım.

Kitaptaki son dört öykü, bu yıl yazdıklarım, yaşanmış, yaşamdan alınmış, yıllardır yazmayı düşündüğüm şeylerdi. Kitabın sayfa sayısı bakımından yetersiz kaldığını görünce oturup yazdım.

– Siz belki öyküyü şiir kadar canlı ve sıcak biçimde izlemiyorsunuz. Ama gene de öykü konusunda söyleyecekleriniz benim için önemli. Geçen dönemleri ve o dönemlerle karşılaştırdığınızda, bugünkü öykü dünyamızı, olumlu ve olumsuz yanlarıyla, nasıl değerlendirdiğinizi anlatır mısınız?

– 1940 ile 1970 arasında Türk yazını şairleriyle, öykücüleriyle çok renkli, çok verimli, benzersiz bir dönem yaşadı. Her dönemin öne çıkan birkaç seçkin sanatçısı olur. Bu dönemin ise saymakla bitmez seçkin sanatçısı oldu. Seçmek, ayırmak olanaksız...

İşte size birkaç öykücü, birini seçip alın seçebiliyorsanız

M. Ş. E., Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal, Yaşar Kemal...

Hangisini seçseniz gözünüz ötekilerde kalır.

Ya kadın öykücüler

Nezihe Meriç, Leylâ Erbil, Sevim Burak, Sevgi Soysal, Füruzan, Tomris Uyar!..

Bir çırpıda on bir ad saydım...

Bitti mi?

Anmadıklarımı ansam, belki de, "Saymadıkları saydıklarından güçlü," diye düşüneceksiniz Onat Kutlar, Vüs'at Bener, Bilge Karasu...

Yeter, ötekiler kalsın da dışarda, iyice anlaşılsın işin kapsamı...

Sanırım bir daha öyle bir dönem yaşanmaz yazınımızda. Onun için de bugünkü öykü dünyamızı o dönemle karşılaştırıp umutsuzluğa kapılmamak gerekir. Tersine, "olağan"a dönüldü diye düşünmeliyiz. İyi öykücülerimiz var, bir ikisi öne çıkacak, kalıcı yapıtlar verecek, seçilip geleceğe taşınacaklar. Herkes de şaşkına dönmeyecek...

– Öykü edebiyatımız uzun süren bir durgunluk döneminden sonra birkaç yıldır yeni bir canlanma ve atılım içinde yaşıyor. Bunda sizin öyküye yazılarınızla verdiğiniz desteğin de payı var sanırım. Bir öykü dergisinin yaşamsal öneminin ilk ve tek vurgulayıcısıydınız. Gerçekten de öykü dergilerinin öykü edebiyatımızın (ya da şiir dergilerinin şiirimizin) gelişip canlanmasında önemli bir yerleri var mıdır?

– Bu sorunun yanıtını yaşayarak gördük "Adam Öykü" gerçek bir canlanmaya neden oldu...

Şiir dergilerde daha az yer kapladığından, öykü kadar güç durumda değil. Ayrıca sanat üstüne yazanlar da, geleneksel "poetika" anlayışına uyarak, görüşlerini genellikle şiir aracılığıyla bildiriyorlar.

Onun için de bir öykü dergisinin desteği öykü türünün gelişmesi bakımından, bence, çok daha önemli.

– Size göre de Sait Faik, M. Ş. E., Orhan Kemal ve öteki başka öykücülerimiz çağdaş dünya edebiyatı içinde de adları anılacak nitelikte sayılabilirler mi?

– Evet. İyi tanıtılmaları koşuluyla, hepsi başarılı olabilirler. Türkiye'de yazar bile sayılmayan kişiler, başka dillerde yazdıkları kitaplarla ödüllere boğuluyorlar.

– Sizce değerleri yeterince bilinmemiş öykücülerimiz kimlerdir?

– Hepsi... Bütün yazarlar... Türkiye'de değeri "yeterince" bilinmiş yazar bulunmadığı kanısındayım...

– Bugünkü genç kuşak öykücülerinden en çok ilginizi çekenleri söyleyebilir misiniz?

– Söylemek istemem. Genç kuşak öykücülerini yeterince izleyemiyorum. Okuyup beğendiklerimin adlarını verirsem, bütünü izleyip bir seçme yapmış gibi olurum.

– Sizin bu tür soruşturmalara yakın durmadığınızı biliyorum. Ama gene de eleştirmenlerin seçtikleri hem önemli, hem ilgi konusu. "Adam Öykü" okurları için en beğendiğiniz 10 öykücümüzün adlarını verebilir misiniz?

– Değil 10, 25 deseniz gene veremem. Hiçbirini dışarda bırakamam o birbirinden güzel öyküleri yazmış olan özverili insanların...

(Adam Öykü, Kasım 1998)

ÖZNEL ELEŞTİRİ GÜCÜ

Yalnız yazar adaylarının değil, bütün sanatlarda yeni başlayanların yapmaları gereken ilk iş, seçtikleri sanat alanında bir "öznel eleştiri gücü"ne ulaşmak olmalıdır.

Okuyacak, bakacak, izleyecek, başkalarının etkisinde kalmadan, "Güzel" ya da "Güzel değil" diyecek...

Başkalarının etkisinde kalmadan...

Bu çok önemli... Ben genellikle şiire yeni başlayanlarla ilgilendiğim için, size onlardan örnek vereyim

Sevdiği şairleri sorarsınız... Sıralar Türk şiirinin en büyük ustaları... Yazdıklarını okursunuz Çok kötü şeyler...

Bunları yazıp basılsın diye getiren kimse, o şairlerin şiirlerini kendi "*öznel eleştiri gücü*"yle değerlendirmiş olamaz...

Demek ki o şairleri Türk şiirinin en büyük ustaları diye belirleyenlerin etkisinde kalmış... Kendisinin "*öznel eleştiri gücü*" yok... Olsa onların yazdıklarının iyi olduğunu anladığı gibi, kendi yazdıklarının kötü olduğunu da anlardı...

Peki, tek sözcükle "beğeni" diye anılan bu "*öznel eleştiri gücü*" nasıl edinilir?

Başkalarının değerlendirip öne çıkardıkları seçkin örnekleri anlamaya, başarılarının gizine varmaya çalışarak okumak, bakmak, izlemekle...

Seçkin örneklerle uzun süre içli dışlı olmak, onlarla birlikte yaşamakla...

Çok önemli bir "*beğeni geliştirici*" ise o örnekler üzerine yazılmış seçkin eleştiri yazılarını okumaktır...

Dahası, o sanat türüyle ilgili kuramsal yazılar okumaktır...

Bütün bunların sonunda, başkalarının yardımını gereksinmeyen bir "*öznel eleştiri gücü*" edinemeyenler, yaratıcılık yolunda boşuna oyalanmamalıdırlar...

Yapmakta olduğu tabloya şöyle uzaktan bakmak için geri çekilmeyen tek bir başarılı ressam yoktur...

(Yaşasın Edebiyat, Aralık 1998)

DİZİN

A Book of Modern Verse, 71
Abasıyanık, Sait Faik, 25, 76, 86, 87, 88, 90, 94, 121, 122
Adnan Ağabey (Cin), 47
Ahmet, 98
Ahmet Necdet, Bkz. Necdet
Aktunç, Hulki, 48, 90
Alangu, Tahir, 79
Alemdağında Var Bir Yılan, 88
Âli Paşa, 47
Ali, Sabahattin, 121
Amaç, Faik Muzaffer, 65
American Folk Tales and Songs, 71
Anday, Melih Cevdet, 38, 116
Arad, Agop, 98, 99
Arsova, İhsan, 46
Aşk ve Sümüklüböcek, 54, 95, 120
Ataç, Nurullah, 20, 21, 22
Atatürk, Mustafa Kemal, 29, 33
Aybar, Mehmet Ali, 67
Aykırılıklar, 7
Ayşe Sultan, 46, 47

Bâki, 103
Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı, 116
Baltacıoğlu, Tuna, 21, 47, 95, 99
Bener, Vüs'at, 122
Bengü, Fuat, 46
Bengü, Vedat Örfi, 47
Bercavi, Faik, 61, 62
Berger, John, 34, 44
Beyatlı, Yahya Kemal, 80, 120
Bible, 20
Biçemden Biçeme, 7
Bir Ayrılışın Öyküsü, 7, 55, 117, 120, 121
Bir Frakın Öyküsü, 54
Bozok, Hüsamettin, 53, 54, 89, 98
Bugünkü Şiirimiz, 83
Burak, Sevim, 89, 122
Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar, 66

Caldwell, Erskine, 119
Capote, Truman, 119
Cavit Bey, 47
Celal, Peride, 48
Celile Hanım, 67, 68
Cemile Sultan, 46, 47
Cervantes, 89
Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, 51, 65
Cimcoz, Adalet, 95

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, 80, 81, 82
Çağdaşımız Makyavel, 7
Çağını Görebilmek, 7
Çamaşırcının Kızı, 9
Çapan, Cevat, 118
Çilesiz, Ayhan, 48
Çoğunluğun Gücü, 7

Dağlarca, Fazıl Hüsnü, 80
Dağlarda Yüreğim, 7
Damar, Arif, 73
Dante, 89
Derleme Sözlüğü, 38
Diranas, Ahmet Muhip, 84
Dino, Abidin, 67

Don Cristobita, 119
Dört Hapisaneden, 66
Duyumsanmayan Karanlık, 7
Düşünceye Saygı, 7

Edgü, Ferit, 11, 12, 14, 90
Eleştiri Sorumluluğu, 7
Elif, 48
Eloğlu, Metin, 83, 84
Emcet Ağabey (Zadil), 46
Erbil, Leylâ, 122
Erdoğan (Zadil), 46
Evler Yıkılınca, 66
Exercises de Style, 11
Eyuboğlu, Sabahattin, 17

Famous Chinese Short Stories, 71
Fatma Hanım, 47, 48
Fellini, 15
Ferhad ile Şirin, 66
Fethi Naci, Bkz. Naci
Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, 23, 26-33, 34-44
Fifty Short Stories, 71, 74
Fikret, Tevfik, 120
Fişekçi, Turgay, 55, 112
French Stories and Tales, 71
Fuat, Memet,8, 56, 66, 79, 100, 102, 104, 112-115, 116-123
Fuat Paşa, 46
Füruzan, 89, 122

Galina, Dr., 66
Garip, 80
Gerçekçilik Savaşı, 100
German Stories and Tales, 71
Gevgilili, Ali, 48
Golden Treasury, 71
Gorki, Maksim, 111, 120
Gölgede Kalan Yıllar, 7, 45-56, 65, 112-115
Great French Short Stories, 71
Gündüz, Altay, 46
Günyol, Vedat, 17
Güran, Rasih, 53, 67, 108
Gürsel, Nedim, 89
Güzide Hanım, 47

Halikarnas Balıkçısı, 88, 89, 90
Hampik Efendi, 49
Hançerlioğlu, Orhan, 54
Hansoy, Ferid Namık, 9
Haşim, Ahmet, 7, 80, 120
Hayriye Abla, 47
Hemingway, Ernest, 119, 120
Her Yer Tiyatrodur, 7
Hikmet, Nâzım, 10, 20, 21, 22, 25, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57-70, 75, 80, 83, 89, 91, 93, 94, 95, 97, 105, 106, 107, 108, 11, 112, 120
Hitler, 29
Homeros, 34
Hümeyra, 46

İki Yönlü Yozlaşma, 7, 81
İleri, Selim, 89
İlhan, 47
İlhan, Attilâ, 82, 95, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108
İlkokul Çocukları İçin Şiirler, 80
İnsan Tükenmez, 104
İye, 112
İyem, Nuri, 98

K., Tarık Dursun, 20
Kadir, A., 108
Kanık, Orhan Veli, 25
Kantürk, Erdoğan, 85, 86

Kaplan, Mehmet, 115
Karacaoğlan, 7, 80
Karasu, Bilge, 90, 122
Kazan, Elia, 34, 44
Kemal, Namık, 120
Kemal, Orhan, 9, 79, 89, 90, 111, 121, 122
Kemal Tahir, Bkz. Tahir
Kemal, Yaşar, 23, 25, 26-33, 34-44, 89, 118, 121
Kısakürek, Necip Fazıl, 80
Konuşan Toplum, 7
Kusturica, 15
Kutlar, Onat, 122
Kuvâyi Milliye, 69

Lena, Dr., Bkz. Yurçenko
London, Jack, 119
Lorca, Federico Garcia, 119
Ludmilla, 62
Lütfi Ağabey, 47

M.Ş.E., 121, 122
Mansfield, Katherine, 119
Maugham, Somerset, 85
Mehmet Ali Paşa (Bengü), 47, 49
Memet Fuat, Bkz. Fuat
Memleketimden İnsan Manzaraları, 50, 51, 52, 66, 95, 106
Meriç, Nezihe, 122
Mişel Strogof, 9
Mordo, 49
Mussolini, 29
Münevver Hanım (Andaç), 52, 60, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 108

Nabi, Yaşar, 98, 119
Naci, Fethi, 95-108
Namık Kemal, 7
Nâzım Hikmet, Bkz. Hikmet
Nâzım ile Piraye, 65
Nâzım'la 1933-1938 Yılları, 61
Nazmiye Teyze, 47
Necdet, Ahmet, 47
Nedim, 80
Nesin, Ali, 57
Nesin, Aziz, 9, 48, 57-70, 82, 89
Nigâr Hanım, 47
Nuhbe Hanım, 47
Nünü Baba (Nurettin Altınsop), 47
Nüzhet Hanım, 62

One Hundred Modern Poems, 71
Onger, Fahir, 83
Oranos, Mithat, 46
Orhan Ağabey, 47
Orhan Kemal, Bkz. Kemal
Orhan Selim, Bkz. Hikmet, Nâzım

Özgünlük Avı, 7
Ötelerin Çocuğu, 89

Palgrave, F.T., 71
Penguin Book of Modern American Verse, The, 71
Peride Celal, Bkz. Celal
Pir Sultan, 7, 80
Piraye, 49, 56, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 83, 112
Piraye'ye Mektuplar, 65
Pocket Book of Adventure Stories, The, 71, 74
Pocket Book of Modern American Short Stories, The, 71
Pocket Book of Short Stories, The, 71, 74
Pocket Book of Story Poems, The, 71

Pocket Book of Western Stories, The, 71, 74
Pocket Book of Verse, The, 71
Poe, Edgar Allan, 119

Queneau, Raymond, 11

Rifat (Bengü), 46
Rifat Bey, 21, 22
Rifat, Oktay, 73
Rıhbailer, 66

Saat 21-22 Şiirleri, 66
Sabahat, 66
Sargın, Nihat, 104
Saroyan, William, 119
Semaver - Kumpanya, 87
Semra (Bengü), 46
835 Satır, 80
Shakespeare, 89
Sılan, Nur Sahir, 46
Sılan, Şen Sahir, 46
Soysal, Sevgi, 122
Sömürüsüz Bir Dünya, 7
Steinbeck, John, 102, 103, 119
Stories in Modern Manner, 71, 74
Story Pocket Book, The, 71, 74

Şeyh Galip, 80
Şinasi, 7, 80
Şükrü, 62

Tahir, Kemal, 61, 68, 69
Talha Hoca, 48
Tarama Dergisi, 94
Tarama Sözlüğü, 38
10 Great Stories, 71, 74
Ten Modern American Short Stories, 71
Tevfik Fikret, Bkz. Fikret
Tevfik Fikret, 7, 80
Tez, İlhami Bekir, 75
Tolstoy, Leo, 117
Tulyakova, Vera, 61, 66
Turhan, 47
Türk Edebiyatı, 79
Türk Edebiyatı 1964, 79
Türkiye Şarkısı Nâzım, 57-70

Unutulmuş Yazılar, 7
Urgan, Mina, 105
Uyar, Tomris, 89, 122

Üster, Celal, 81

Webster's Dictionary, 72
Whitman, Walt, 119
Williams, Oscar, 71

Vahdettin Ağabey, 47
Verel, Oktay, 99

Yaltırım, Samiye, 65
Yaşadığımız, 7, 21, 52, 53, 55, 95-108, 120
Yaşar Kemal, Bkz. Kemal
Yaşar Kemal Sözlüğü, 39
Yaşlı Bir Şaire Mektuplar, 7
Yatar Bursa Kalesinde, 66
Yazmak Eylemi, 11
Yenilmez, Zeynep, 47
Yunus Emre, 7, 80
Yurçenko, Yelena, 62

Zeynep, 49

İÇİNDEKİLER

Sunu	7
Aykırılıklar	9
Yayımcı ile Yazar	16
"Ve"li Yazmak	20
Dil Yazmak	26
Okuma Notları	34
Eleştirinin Aydınlattığı	45
Türkiye Şarkısı Nâzım	57
Antolojiler	71
Yıl mı Türkçe, Sene mi?	85
Yaşadığımız Nedir?	95
Soruşturma Orhan Kemal'in Edebiyatımızdaki Yeri	111
Memet Fuat'a Sorular	112
Memet Fuat'a Sorular	116
Öznel Eleştiri Gücü	124
Dizin	127

deneme

MEMET FUAT
AYKIRILIKLAR

"Günümüzde yazarlığa heves eden gençlerin ilk ürünlerine bakarken duyduğum kaygıları, birkaç kitap yayımlamış, ünlenmiş, göklerde dolaşan yazarları okurken de duyuyorum. Türkçenin bugünkü durumuna ne savaşımlar vererek, nasıl geldiğini bilmiyorlar. Dil üzerinde hiç durup düşünmemişler. Dil nedir, biçem nedir? Sait Faik'in savrukluğunun bile ölçülü biçili olduğunu söyleyenler var. Ne demek istiyorlar?
"Düşünen yok...
"Bir anadilleri olmasını yazarlık için yeterli sanıyorlar."

– Memet Fuat

Bu kitapta Memet Fuat'ın 1998-1999 yıllarında yazdığı deneme yazılarını bulacaksınız. Kırk yılı aşkın bir yazarlık serüveninin son ürünleri.

adam 755

ADAM

9 789754 186178

ISBN 975-418-617-0